

Fourier analyysi

Helsingin Yliopisto, Matematiikan ja tilastotieteen laitos

Syksy 2013

Luennoitsija: Eero Saksman¹

Fourier analyysi on keskeinen työkalu monella eri matematiikan alalla, differentiaaliyhtälöissä, harmonisessa analyysissä, lukuteoriassa, stokastiikassa, jne.

Kurssi pyrkii antamaan hyvät perustiedot Fourier sarjojen ja Fourier muunnoksen perusteista. Kurssin loppuosassa Fourier muunnosten ymmärtäminen vie meidät luonnollisella tavalla (temperoituihin) distribuutioihin eli yleistettyihin funktioihin.

Kurssin lähtökohtana on Lebesguen integraalin perusteiden tunteminen, lähinnä kurssi "Mitta ja Integraali". Myös kurssin "Reaalianalyysi I" perustiedot ovat hyödyllisiä; ne on esitetty Ilkka Holopaisen luentomonisteessa "Reaalianalyysi I", johon viitataan lyhenteellä [H]; siis esim. [H, Lause 2.29]. Lisäksi, muistiinpanojen loppuun, osaan "Appendix", kootaan lyhyitä yhteenvetoja tarvittavista taustatiedoista.

Lisätietoja kurssin aihepiiristä saa esim. kirjoista

- E.M. STEIN & R. SHAKARCHI: *Fourier Analysis, An Introduction*, Princeton university press, 2003
- L. GRAFAKOS: *Classical Fourier Analysis*, Springer, 2008.
- RUDIN, W.: *Real and Complex Analysis*, McGraw-Hill, Third ed. 1987;
RUDIN, W.: *Functional analysis*, McGraw-Hill, Second ed. 1990.

Stein-Shakarchi on mukavasti kirjoitettu johdatus aiheeseen; pulmana on että kirja perustuu Riemannin integraaliin, mikä ennen pitkää tuottaa ikäviä vaikeuksia. Grafakos on

¹Luentomoniste puolestaan on olennaisesti, pieniä muutoksia ja lisäyksiä lukuunottamatta, peräisin Kari Astalalta, joka luennoi samannimisen kurssin syksyllä 2012

laaja yleisteos, jossa on paljon tietoa, huomattavasti enemmän kuin tällä kursilla voidaan käsitellä. Rudinin kirjat taas luovat persoonallisen yleiskuvan matemaattiseen analyysiin.

SISÄLTÖ

I Johdantoa	1
II Fourier sarjojen perusominaisuuksia	9
II.1 Perusmääritelmät.	9
II.2 Fourier-sarjan Yksikäsitteisyys.	12
II.3 Ensimmäisiä tuloksia Fourier-sarjan suppenemisesta.	15
III Konvoluutiot ja Dirichlet Ytimet	18
III.1 Hyvät Ytimet.	19
III.2 Fejerin ydin.	27
IV Fourier sarjojen pisteittäinen konvergenssi	31
IV.1 Suppenemisehtoja.	31
IV.2 Jatkuvat funktiot ja hajaantuvat Fourier sarjat.	37
V Fourier sarjojen sovelluksia I	41
V.1 Tasanjakautuneisuus (mod 1) ja Weylin lause	41
V.2 Jatkuvia funktioita, joilla ei derivaattaa missään pisteessä.	48
VI Fourier sarjojen L^2-teoria	54
VI.1 L^2 -funktioiden Fourier kertoimet.	55
VII Fourier sarjojen sovelluksia II	59
VII.1 Isoperimetrinen epäyhtälö.	59
VII.2 Esimerkki sovelluksista differentiaaliyhtälöihin.	62
VIII Diskreetti Fourier Muunnos (DFT)	70
VIII.1 Nopea Fourier muunnos (FFT).	74
VIII.2 Fourier analyysistä äärellisillä ryhmillä.	75

IX	Jatkuva Fourier muunnos \mathbb{R}^d:ssä	77
IX.1	Jatkuvan Fourier muunnoksen perusominaisuudet; L^1 -funktiot.	78
IX.2	Käänteinen Fourier muunnos.	82
IX.3	Nopeasti vähenevät funktiot $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$	86
X	Fourier muunnos avaruudessa $L^2(\mathbb{R}^d)$	91
XI	Interpolaatio ja L^p-funktioiden Fourier muunnokset, $1 < p < 2$.	95
XI.1	Funktionaalialialyittinen periaate.	96
XI.2	Interpolaatio ja Riesz-Thorinin lause.	97
XII	Temperoidut distribuutiot	106
XII.1	Schwarzin luokan $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ topologia.	106
XII.2	Distribuutiot ja testifunktiot.	111
XII.3	Distribuutioilla operoiminen; derivointi ja funktiolla kertominen.	114
XII.4	Temperoitujen distribuutioiden Fourier muunnos.	118
XII.5	Singulaarinen integraali.	120
XII.6	Kompaktikantajaisen distribuution Fourier muunnos.	123
XII.7	Distribuutioiden konvoluutio.	129
XIII	Jatkuvan Fourier muunnoksen sovelluksia	133
XIII.1	Poissonin summakaava.	133
XIII.2	Keskeinen raja-arvolause.	137
XIII.3	Differentiaaliyhtälön perusratkaisu.	144
A.1	L^p-avaruudet	1
A.1.1	Hölderin ja Minkowskin epäyhtälöt.	1
A.1.2	Konvoluutio \mathbb{R}^d :ssä.	2
A.1.3	Absoluuttinen jatkuvuus.	3

A.1.4 Pisteittäinen konvergenssi.	4
A.2 Banach avaruuksista ja lineaarisista operaattoreista	5

I. JOHDANTOA

Fourier analyysin lähtökohtana ja perusideana on esittää annettu funktio $f(x)$ Fourier- eli trigonometrisenä sarjana

$$(1.1) \quad f(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} c_n e^{inx}$$

missä

$$(1.2) \quad e^{it} = \cos(t) + i \sin(t).$$

HUOMAUTUS 1.1. *Koska sarjan (1.1) termit ovat 2π -periodisia, yleensä ajatellaan f kuvaukseksi $f : [0, 2\pi] \rightarrow \mathbb{C}$; vaihtoehtoisesti voimme olettaa, että f on 2π -periodinen.*

Trigonometrisia funktioita ja polynomeja oli käytetty jo ammoisina aikoina, mutta ajatus esittää *mielivaltainen* funktio $f(x)$ sarjana (1.1) juontaa juurensa pyrkimyksestä ymmärtää värähtelevän kielen liikettä 1700-luvulla. Tarkastellaan (idealisoitua) kieltä välillä $(0, \pi)$, kysymyksessä voisi olla vaikkapa viulun kieli joka on pingoitettu reaaliakselin pisteiden 0 ja π välille. Toki voisimme tarkastella mielivaltaisen mittaista kieltä välillä $(0, L)$, mutta valinta $L = \pi$ yksinnkertaistaa merkintöjä. Jo Pythagoraan ajoista oli enemmän tai vähemmän tunnettua kuinka värähtelevän kielen tuottamassa äänessä on perustaaajuus ja sen monikerrat, eli ns. yläsävelsarja. 1700-luvun alussa oli kertynyt kokeellista tietoa siitä että kieli voi fyysisesti värähdellä yläsävelsarjaa vastaavissa moodeissa. Brook Taylor esitti 1713 ensimmäisenä tarkemman mallin värähtelevän kielen liikkeelle ja antoi perustaaajuiselle värähtelylle kaavan

$$u(x, t) = \cos(ct) \sin(x),$$

missä $u(x, t)$ on kielen poikkeama pisteessä $x \in [0, \pi]$ hetkellä $t \geq 0$ ja $c > 0$ on vakio. Näin värähtelyliike tuli kytketyksi trigonometriin funktioihin. Jacob Bernoulli puolestaan

tutki perusteellisemmin kielen liikettä approksimoimalla sitä $n:n$ toisiinsa kiinnitetyn massapisteen muodostamalla systeemillä ja johti v. 1727 Taylorin tuloksen raja-arvona kun massapisteiden lukumäärä kasvaa äärettömiin. 1730-luvulla Daniel Bernoulli esitti, että korkeampien (puhtaiden) värähtelymooden liikettä voidaan kuvata kaavalla

$$u(x, t) = \cos(nct) \sin(nx), \quad n = 1, 2, \dots$$

ja totesi että myös tällaisten ratkaisujen lineaarikombinaatiot kuvaavat värähtelyä.

Varsinainen läpimurto tuli v.1747 kun D'Alembert osoitti, että värähtelevä kieli toteuttaa *aaltoyhtälön*

$$(1.3) \quad \frac{du^2}{dx^2} = c^2 \frac{du^2}{dt^2}$$

Tämä yhtälö ja sen usempiulotteiset vastineet on eräs kaikkein tärkeimmistä osittaisdifferentiaaliyhtälöistä matematiikassa ja fysiikassa. Värähtelevän kielen liike voidaan periaatteessa määrittää ratkaisemalla (1.3) ottaen huomioon alku- ja reunaehdot

$$(1.4) \quad u(x, 0) = f(x), \quad \frac{du}{dt}(x, 0) = 0, \quad u(0, t) = u(\pi, t) = 0.$$

Tässä ensimmäiset ehdot kertovat, että kielen alkuasema on $f(x)$ ja sen alkunopeus on 0 (toisin sanoen kieli päästetään värähtelemään pingottamalla se ensin alkutilaan jota kuvaa funktio f), ja viimeinen ehto toteaa että kielen päätepisteet pysyvät paikoillaan. Lisäksi D'Alembert johti aaltoyhtälölle yleisen ratkaisun

$$(1.5) \quad u(x, t) = a_1(c - ct) + a_2(x + ct).$$

missä ensimmäinen termi kuvaa oikealle (ja toinen vasemmalle) liikkuvaa aaltoa. Funktiot a_1, a_2 voidaan ratkaista alkuehdoista (1.5).

Euler kiinnostui välittömästi D'Alembertin aaltoyhtälöstä ja sen ratkaisukaavasta (1.5), ja totesi että sen avulla voidaan hyvin kuvata myös realistisia alkuarvoja kuten sitä

missä kieli aluksi venytetään koholle vain yhdestä pisteestä, vaikkapa pisteestä $\pi/2$, ja sitten päästetään värähtelemään. Tällöin siis

$$(1.6) \quad f(x) = \pi/2 - |x - \pi/2|.$$

Tämä alkuarvo ei ole derivoituva kohdassa $\pi/2$. Kuitenkin Eulerin mielestä tässäkin tapauksessa D'Alembertin yleinen ratkaisukaava tuottaa mielekkään tuloksen. D'Alembert puolestaan vastusti kiivaasti tällaisten ratkaisujen käyttöä, ja vaati että aaltoyhtälössä esiintyvien toisten derivaattojen tulee olla määriteltyjä, vaikkei derivaatan käsite ollutkaan tuohon aikaan kovin selkeä. Tästä syntyi ankara kiista kuuluisien tiedemiesten välille.

Muutamaa vuotta myöhemmin v. 1753 Daniel Bernoulli toi kiistaan uuden juonteen väittämällä että jokainen tarkastelemamme värähtelytehtävän (1.3) & (1.5) ratkaisu voidaan esittää perusvärähtelyjen äärettömänä superpositiona, eli yleinen ratkaisu on muotoa

$$u(x, t) = \sum_{n=1}^{\infty} c_n \cos(nct) \sin(nx).$$

Kertoimet c_n määräytyvät alkuehdosta, joka saa muodon

$$(1.7) \quad f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} c_n \sin(nx), \quad x \in (0, \pi).$$

Erityisesti Bernoulli totesi, että myös epäsiileät alkuehdot kuten (1.6) sisältyvät hänen ratkaisuunsa. Tätä ei tietysti D'Alembert hyväksynyt. Puolestaan Euler kritisoi D'Alembertin ratkaisua mm. todeten, ettei ollut selvää että jokainen funktio f voidaan esittää sinisarjana (1.7), ja totesi ettei ollut olemassa menetelmää kertoimien c_n määräämiseksi annetulle funktiolle f .

Siispä jo Fourier-sarjojen alkuhistoria ja ensimmäinen sovellus(-yritys) nosti esiin monia kysymyksiä jotka askarruttivat aiheellisesti tuon ajan matemaatikkoja. Varsin pian tosin Clairaut keksi miten kertoimet voidaan ratkaista ja antoi kaavan

$$(1.8) \quad c_k = \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(x) \sin(kx) dx$$

(myös Euler ratkaisi ongelman, tosin hänen ratkaisunsa löytyi vasta kuoleman jälkeen löydetyistä muistiinpanoista). Silti seuraavassa luetellut kysymykset jäivät vaille vastausta useiksi vuosikymmeniksi, ja Fourier-sarjat olivat vähäisessä roolissa ennen 1810-lukua.

KYSYMYKSIÄ 1.2. • Määräävätkö Fourier-kertoimet (1.8) funktion f yksikäsitteisesti ?

- Milloin sarja (1.10) suppenee ?
- Missä mielessä sarja suppenee ? (Esimerkiksi: kun f on epäjatkuva, suppeneeko sarja kaikkialla, melkein kaikkialla vai ??)
- Jos sarja suppenee pisteessä x , onko sen summa $f(x)$?
- Miten kertoimet c_n kuvaavat funktion $f(x)$ ominaisuuksia ?
- jne...

Fourier-sarjojen uusi tuleminen on Joseph Fourierin ansiota, 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä. Fourier oli monipuolinen lahjakkuus, toimi mm. matemaatikkona ja fyysikkona École Normale Supérieure'ssa ja insinöörinä Napoleonin armeijassa - hän oli mukana esim. egyptin sotaretkellä. Esiityksen (1.1) (tai paremminkin sini-sarjan (1.7)) Fourier löysi lämpötytöä tutkiessaan. Tarinan mukaan Fourier halusi selvittää kuinka syvä viinikellari hänen oli rakennettava - mutta toki lämmön johtumisen ymmärtämistä tarvitaan monessa muussakin yhteydessä.

V. 1807 Fourier johti kaavan annetun funktion Fourier-kertoimille (Clairautin ja Eulerin ratkaisut olivat käytännöllisesti katsoen unohtuneet). Kuuluisassa teoksessaan *Théorie analytique de la chaleur* (lämmön analyttinen teoria) Fourier väitti että kaikki funktiot, jopa epäjatkuvatkin, voidaan kehittää suppenevaksi sinisarjaksi (1.7) (yhtäpitävästi funktiot välillä $[0, 2\pi]$ voidaan kehittää sarjaksi (1.1)). Lisäksi hän sovelsi Fourier-sarjoja taitavasti moniin analyysin ongelmiin, erityisesti osittaidifferentiaaliyhtälöiden alkuarvoehtäviin. Edelleen hän kehitti koko reaaliakselilla määritellyille funktioille toimivan ns. Fourier-muunnoksen, josta myöhemmin lisää tällä kurssilla.

Fourierin työn jälkeen Fourier-sarjojen käyttö vakiintui. Nimittäin esityksellä (1.1) on monia etuja verrattuna vaikkapa peruskursselta tuttuihin Taylorin sarjoihin. Esimerkiksi:

- Yleispätevyys: esitys (1.1) toimii myös epäjatkuville funktioille (oikein tulkittuna).
- Fysikaaliset mallit ja tulkinnat: eksponenttifunktiot e^{inx} kuvaavat luonnollisella tavalla jaksollista t. aaltoliikettä, värähtelyjä yms.
- Differentiaalioperaattoreiden toiminta eksponenttikannassa:

$$\frac{d}{dx}e^{inx} = ine^{inx}, \quad \text{so. } e^{inx} \text{ on derivaattaoperaattorin } \mathbf{ominaisfunktio}.$$

- Yhteensopivuus ryhmätoimintojen kanssa:

$$e^{in(x+y)} = e^{inx}e^{iny};$$

tämän yhteensopivuuden vuoksi kaikki translaatioinvariantit operaattorit toimivat luonnollisella tavalla Fourier kannassa.

Näistä ja monista muista vastaavista syistä Fourier-sarjat ja -integraalit ovat edelleen keskeinen työkalu modernissa matematiikassa.

Palataan keskeiseen kysymykseen funktioiden esittämisestä sarjojen (1.1) avulla. Jotta voisimme määritellä mieleivaltaisen (integroituvan) funktion Fourier-sarjan, selvitämme ensiksi mistä saadaan esityksen (1.1) kertoimet c_n .

Tämän selvittämiseksi, olkoon f astetta N oleva trigonometrinen polynomi,

$$f(x) = \sum_{n=-N}^N c_n e^{inx} = \sum_{n=-N}^N c_n (\cos(nx) + i \sin(nx)).$$

Silloin f :n k 's **Fourier kerroin** on

$$(1.9) \quad \hat{f}(k) := \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) e^{-ikx} dx = \frac{1}{2\pi} \sum_{n=-N}^N c_n \int_0^{2\pi} e^{i(n-k)x} dx = c_k,$$

sillä $\int_0^{2\pi} e^{i(n-k)x} dx = 2\pi \delta_{n,k}$. Eli

$$c_k = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) e^{-ikx} dx.$$

Äärellisille summille todistamamme kaavan innoittamana määrittelemme yleiselle integroituvalle funktiolle $f(x)$ sitävastaavan Fourier-sarjan

$$(1.10) \quad f(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx},$$

missä Fourier kertoimet $\widehat{f}(k)$ on annettu kaavalla

$$(1.11) \quad \widehat{f}(k) = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) e^{-ikx} dx, \quad k \in \mathbb{Z}.$$

Erityisesti Fourierin töiden jälkeen jo edellä mainitsemamme peruskysymykset (1.2) nousivat polttaviksi! Vasta vuonna 1829 Dirichlet kykeni osoittamaan tarkasti, että sarjat suppenevat aivan kuten Fourier (tai D. Bernoulli) väittikin, ainakin jos funktio f on hieman säännöllisempi kuin yleinen jatkuva funktio. Kaiken kaikkiaan pyrkimys Fourier-sarjojen parempaan ymmärtämiseen oli keskeisenä punaisena lankana analyysin tarkentumisessa 1800-luvulla ja motivaationa mm. Riemannin ja Lebesguen integraalikäsitteiden, Hilbert-avaruuksien teorian ja ja peräti Cantorin joukko-opin synnyssä!

Esimerkki 1.2. Fourier sovelsi sarjojaan erityisesti lämpöyhtälön teoriaan. Tarkastellaan tästä esimerkkinä lämmön johtumista tangossa, jonka pituus on L . Oletamme, että tangon päätepisteissä $x = 0$ ja $x = L$ lämpötila on koko ajan 0° , tämän saamme aikaan jonkin jäähdytysprosessin avulla, ja että hetkellä $t = 0$ tangon lämpöjakauma on $f(x)$, missä $0 \leq x \leq L$.

Fysiikan periaatteiden avulla tiedetään, että lämpöjakaumaa $u(x, t)$ hetkellä $t > 0$ kuvaavat yhtälöt

$$(1.12) \quad \partial_t u(x, t) = c \partial_x^2 u(x, t), \quad x \in [0, L], \quad t > 0,$$

$$(1.13) \quad u(x, 0) = f(x), \quad x \in [0, L], \quad (\text{annettu alkuarvo})$$

$$(1.14) \quad u(0, t) = u(L, t) \equiv 0, \quad t > 0. \quad (\text{annettu reunaehto})$$

missä kerroin c riippuu tangon lämmönjohtavuusominaisuuksista.

Tehtävä: Määrä tangon lämpöjakauma $u(x, t)$ hetkellä t pisteessä $x \in [0, L]$!

Aluksi, derivoimalla havaitaan, että funktiot

$$(1.15) \quad u_n(x, t) = A_n e^{-c(\pi n/L)^2 t} \sin\left(\frac{\pi n}{L} x\right), \quad n \in \mathbb{N},$$

toteuttavat yhtälön (1.12) sekä reunaehdon (1.14). Etsitään nyt ratkaisua $u(x, t)$ funktioiden u_n summana, $u = \sum_{n=-\infty}^{\infty} u_n$. Miten silloin valita (tuntemattomat) kertoimet A_n ?

Alkuhetkellä $t = 0$ on $u_n(x, 0) = A_n \sin\left(\frac{\pi n}{L} x\right)$, mistä saadaan formaalisti

$$(1.16) \quad f(x) = u(x, 0) = \sum_{n=1}^{\infty} u_n(x, 0) = \sum_{n=1}^{\infty} A_n \sin\left(\frac{\pi n}{L} x\right)$$

ja tästä yhtä formaalisti

$$\int_0^L f(x) \sin\left(\frac{\pi k}{L}x\right) dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} A_n \int_0^L \sin\left(\frac{\pi n}{L}x\right) \sin\left(\frac{\pi k}{L}x\right) dx = \frac{L}{2} A_k,$$

sillä $\int_0^L \sin\left(\frac{\pi n}{L}x\right) \sin\left(\frac{\pi k}{L}x\right) dx = \frac{L}{2} \delta_{n,k}$ (HT).

Valitaan siis

$$(1.17) \quad A_n = \frac{2}{L} \int_0^L f(x) \sin\left(\frac{\pi n}{L}x\right) dx, \quad n \in \mathbb{N}.$$

Meillä on näin idea yhtälön (1.12)-(1.14) ratkaisuksi: Kun alkulämpötila $f(x)$ on annettu, lasketaan kertoimet A_n kuten kaavassa (1.17), ja otetaan summa

$$(1.18) \quad u(x, t) = \sum_{n=1}^{\infty} A_n e^{-c(\pi n/L)^2 t} \sin\left(\frac{\pi n}{L}x\right)$$

KYSYMYKSIÄ 1.3. *Antaako yo. proseduuri todellakin etsityn ratkaisun kullakin alkulämpötilalla f ? Tai tarkemmin:*

- Millaisella funktioilla $f(x)$ kertoimet A_n ovat olemassa ?
- Mistä tiedämme, että jokainen ratkaisu $u(x, t)$ tai jokainen alkua-arvo $f(x)$ voidaan esittää summina (1.16) ja (1.18) ?
- Mistä tiedämme, että sarjat (1.16) ja (1.18) suppenevat ? Tämä riippuu funktiosta $f(x)$, mutta miten ?
- Jos esimerkiksi sarja (1.16) ei suppene jokaisessa pisteessä x , missä mielessä sarja (1.16) esittää alkuarvofunktiota $f(x)$ ja missä mielessä alkuehto (1.13) toteutuu ?
- Ja vaikka yo. sarjat olisivat hyvin määriteltyjä ja niiden summat antaisivat oikeat funktiot, voimmeko derivoida (ja koska) sarjaa $u = \sum_{n=1}^{\infty} u_n$ kahdesti ? Huomaa, että termeittäin derivointi kasvattaa sarjan kertoimia, joten suppenemisominaisuudet heikkenevät derivoinnin myötä !

Osa yo. kysymyksistä on helppoja, osa syvällisempiä, aihepiirin peruskysymyksiä. Kurs-
sin aikana tulemme saamaan vastauksen kaikkiin näihin kysymyksiin, ja monen muunkin
sovelluksen kera, myös esittämään yhtälöille (1.12)-(1.14) ratkaisut perusteluineen, varsin
yleisillä alkuehdoilla $f(x)$ - esimerkiksi f :n jatkuvuutta ei ole tarpeen olettaa.

II. FOURIER SARJOJEN PERUSOMINAISUUKSIA

II.1. Perusmääritelmät. Olkoon $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C}$ (Lebesgue) integroitava funktio, eli
 $f \in L^1(a, b)$. Olkoon $L = b - a$ ko. välin pituus, $0 < L < \infty$. Silloin funktion $f(x)$ n :s
Fourier kerroin on

$$(2.1) \quad \widehat{f}(n) = \frac{1}{L} \int_a^b f(x) e^{-i\frac{2\pi n}{L}x} dx, \quad n \in \mathbb{Z}.$$

HUOMAUTUS 2.1. Koska $f \in L^1(a, b)$, saamme $|\widehat{f}(n)| \leq \frac{1}{L} \int_a^b |f(x)| dx = \text{vakio} < \infty$
jokaisella $n \in \mathbb{Z}$ (ja lisäksi, integroitavuuden nojalla kaikki Fourier-kertoimet ovat hyvin
määriteltyjä).

Funktion $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C}$ Fourier-sarja on (toistaiseksi formaali) summa

$$\sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{i\frac{2\pi n}{L}x}.$$

Toisinaan merkitsemme

$$f \sim \sum_{n=-\infty}^{\infty} a_n e^{i\frac{2\pi n}{L}x}$$

kun $a_n = \widehat{f}(n)$, $n \in \mathbb{Z}$. Tässä merkintä \sim on vain symbolinen (joskin hyvin intuitiivinen),
ja se tarkoittaa vain (!), että luvut a_n ovat f :n Fourier-kertoimet.

Vaikka jotkut esimerkit tai sovellukset tarvitsevat funktioita, jotka on määritelty ylei-
sellä välillä $[a, b]$, yleensä tarkastelemme tapausta $f : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ tai $f : [0, 2\pi] \rightarrow \mathbb{C}$;

kuten kaavasta (2.1) huomataan, tällä valinnalla merkinnät yksinkertaistuvat. Valinta ei rajoita tarkastelujen yleisyyttä:

$$f(x) \sim \sum_{n=-\infty}^{\infty} a_n e^{inx} \quad \Leftrightarrow_{\text{(HT)}} \quad f\left(\frac{2\pi}{L}(x+x_0)\right) \sim \sum_{n=-\infty}^{\infty} a_n e^{-i\frac{2\pi n}{L}x_0} e^{i\frac{2\pi n}{L}x}$$

Usein on hyödyllistä laajentaa $f \in L^1(a, b)$ koko reaaliakselin L -periodiseksi funktioksi, $L = b - a > 0$. Tarkasti ottaen periodisointi onnistuu kun alunperin f on määritelty puoliavoimella välillä $[a, b)$ ja määritellään

$$f(x) = f(x - kL) \quad \text{kun } x \in (a + kL, b + kL), \quad k \in \mathbb{Z}$$

L^1 -funktioille ei sinänsä ole merkitystä onko alkuperäinen määrittelyväli puoliavoin vai ei, sillä ne on määritelty vain melkein kaikkialla.

Jos kuitenkin f on jatkuva (tarkkaan ottaen, f :n L^1 -luokalla on jatkuva edustaja), haluamme, että periodisointi säilyttää jatkuvuuden - ja tämä onnistuu vain mikäli $f(a) = f(b)$! Tämän vuoksi otamme käyttöön seuraavan määritelmän.

MÄÄRITELMÄ 2.2. Asetamme $C_{\#}(a, b) := \{f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C} \text{ jatkuva, } f(a) = f(b)\}$.

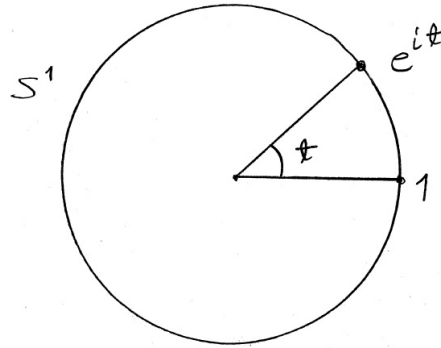
Eli kun $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C}$ on jatkuva, f :n (L -)periodinen laajennus on jatkuva $\Leftrightarrow f \in C_{\#}(a, b)$.

Kääntäen, reaaliakselin periodisille funktioille (periodina L) Fourier kertoimet määritellään samalla kaavalla (2.1); selvästikään välin $[a, b]$ valinta ei vaikuta kertoimien arvoon, kunhan vain $L = b - a$ (HT).

HUOMAUTUS 2.3. Yleensä siis tarkastelemme 2π -periodisia funktioita. Niitä voi helposti käsitellä myös yksikköympyrän avulla. Koska Eulerin kaavan (1.2) nojalla yksikköympyrä

$$\mathbb{S}^1 = \{e^{it} : 0 \leq t \leq 2\pi\},$$

voimme samaistaa $C_{\#}(0, 2\pi) \simeq C(\mathbb{S}^1)$; eli samaistetaan $f(x) = F(e^{ix})$ missä $f \in C_{\#}(0, 2\pi)$ ja $F \in C(\mathbb{S}^1)$. Ja edelleen, molemmat funktioavaruudet on mukava samaistaa \mathbb{R} :n jatkuvien 2π -periodisten funktioiden kanssa.

Tietysti, yllä voi edelleen samaistaa $C_{\#}(-\pi, \pi) \simeq C_{\#}(0, 2\pi)$ jne., kunhan vain merkinnät valitaan systemaattisesti.

HUOMAUTUS 2.4. *Vastaavasti*

$C_{\#}^k(a, b) := \{f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C} \text{ on } k \text{ kertaa jatkuvasti derivoituva, } f^{(j)}(a) = f^{(j)}(b) \ \forall \ 0 \leq j \leq k\}$

on periodinen vastine C^k -funktioille.

Kuten edellä, samaistamme $C_{\#}^k(0, 2\pi) \simeq C_{\#}^k(\mathbb{S}^1)$

ESIMERKKI 2.5. *Olkoon $f(x) = x$, $-\pi \leq x \leq \pi$. Määrä f :n Fourier kertoimet:*

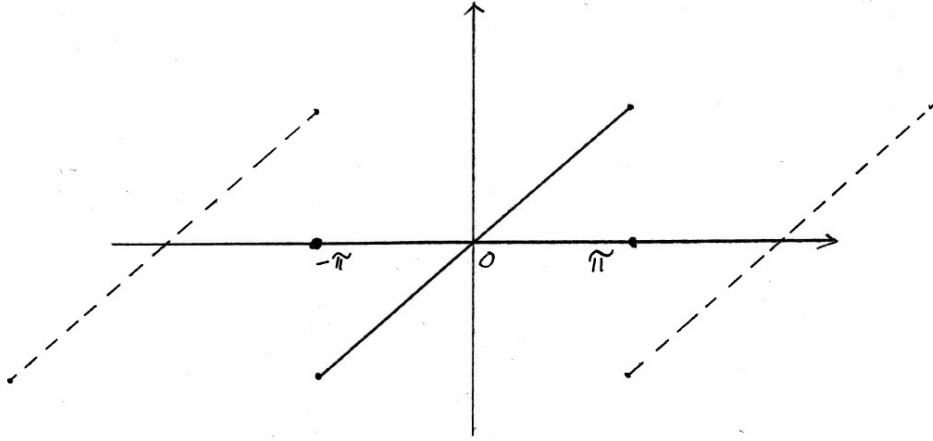
Kun $n \neq 0$, saadaan

$$\begin{aligned} \widehat{f}(n) &= \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} x e^{-inx} dx = \frac{1}{2\pi} \Big|_{-\pi}^{\pi} \frac{x e^{-inx}}{-in} + \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} \frac{e^{-inx}}{in} dx = \\ &= \frac{\pi \cos(-n\pi)}{-in2\pi} + \frac{\pi \cos(n\pi)}{-in2\pi} + 0 = \frac{i(-1)^n}{n}, \end{aligned}$$

kun taas $\widehat{f}(0) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} x dx = 0$. Siis

$$f(x) \sim \sum_{n \neq 0} i(-1)^n \frac{e^{inx}}{n}; \quad \text{eli } f(x) \sim \sum_{n=1}^{\infty} (-1)^{n+1} \frac{2}{n} \sin(nx).$$

Hieman myöhemmin näemme, että k kertaa jatkuvasti derivoituvan funktion Fourier-kertoimille $|\widehat{f}(n)| \leq C(1 + |n|)^{-k}$. Miksi näin ei käy yo. esimerkissä? Syy käy ilmi tarkasteltaessa f :n kuvaajaa:

Siis f :llä on hyppy välin $[-\pi, \pi]$ päätepisteissä, f :n periodinen jatko ei ole jatkuva! Erityisesti, tämä esimerkki valottaa hyvin seuraavaa periaatetta:

Funktion f Fourier kertoimet $\equiv f$:n periodisoinnin Fourier kertoimet.

Eli periodisoinnin tuomat ominaisuudet heijastuvat aina funktion f Fourier kertoimiin.

II.2. Fourier-sarjan Yksikäsitteisyys. Jos $f, g : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ integroituvia funktioita, ja $\widehat{f}(n) = \widehat{g}(n)$ kaikilla $n \in \mathbb{Z}$, emme yleensä voi päätellä, että pisteittäin $f(x) = g(x)$ (koska L^1 -funktio määritelty vain melkein kaikkialla). Mutta sopivien esim. jatkuvuusole-
tusten kanssa päästään pisteittäisiin tuloksiin. Tästä ensimmäinen esimerkki:

LAUSE 2.6. *Olkoot f, g mitallisia ja integroituvia funktioita välillä $[-\pi, \pi]$, joille $\widehat{f}(n) = \widehat{g}(n)$ jokaisella $n \in \mathbb{Z}$. Silloin $f(x) = g(x)$ jokaisessa pisteessä $x \in (-\pi, \pi)$, jossa $f - g$ on jatkuva.*

Todistus. Lineaarisuuden nojalla riittää todistaa seuraava:

VÄITE: Olkoon f mitallinen, integroituva ja 2π -periodinen funktio, jolle $\widehat{f}(n) = 0$ jokaisella $n \in \mathbb{Z}$. Silloin $f(x) = 0$ jokaisessa pisteessä x , jossa f on jatkuva.

Väitteen todistamiseksi oletetaan ensin, että f on jatkuva pisteessä $x_0 = 0$ ja että f on reaaliarvoinen. Teemme silloin vastaoletuksen: $f(0) \neq 0$. Korvaamalla f :n tarvittaessa $-f$:llä, voimme olettaa:

$$(2.2) \quad f(0) > 0$$

ja näytämme, että (2.2) johtaa ristiriitaan. Tätä varten huomataan ensin, että oletuksen nojalla jokaisella trigonometrisella polynomilla $P(x) = \sum_{n=-N}^N a_n e^{inx}$ pätee

$$(2.3) \quad \int_{-\pi}^{\pi} f(x) P(x) dx = \sum_{n=-N}^N a_n \int_{-\pi}^{\pi} f(x) e^{inx} dx = \sum_{n=-N}^N a_n \hat{f}(-n) = 0.$$

Hyödynnetään tätä valitsemalla sopivia polynomeja $P(x)$. Ensin, koska f on jatkuva origossa,

$$(2.4) \quad f(x) > \frac{1}{2}f(0) > 0, \quad -\delta < x < \delta,$$

kun $\delta > 0$ riittävän pieni. Sen jälkeen valitsemme

$$P(x) = \varepsilon + \cos(x)$$

missä $\varepsilon > 0$ on niin pieni, että

$$(2.5) \quad |P(x)| \leq 1 \quad \text{kun } \delta \leq |x| \leq \pi,$$

vrt. kuva alla.

KUVA

Valitaan vielä lisäparametri $0 < \eta < \delta$ niin että

$$(2.6) \quad P(x) > 1 + \frac{\varepsilon}{2}, \quad \text{kun } |x| < \eta.$$

Näillä valinnoilla asetetaan

$$P_k(x) = (P(x))^k, \quad k \in \mathbb{N}.$$

Silloin $P_k(x)$ on trigonometrinen polynomi (HT), jolle pätee arvio

$$\left| \int_{\delta \leq |x| \leq \pi} f(x) P(x) dx \right| \leq \int_{-\pi}^{\pi} |f| dx \max_{\delta \leq |x| \leq \pi} |P(x)^k| \leq \|f\|_{L^1}$$

Toisaalta, ehdon (2.4) mukaan $f(x), P_k(x) > 0$ kun $|x| < \delta$ [voi valita $\delta < \pi/2$], ja siksi

$$\int_{|x| < \delta} f(x) P(x) dx \geq \int_{|x| < \eta} f(x) P(x) dx > \frac{f(0)}{2} \left(1 + \frac{\varepsilon}{2}\right)^k 2\eta \quad (\rightarrow +\infty \text{ kun } k \rightarrow \infty).$$

Yhdistämällä arviot ehtoon (2.3) saadaan lopulta

$$0 = \int_{|x| < \delta} f(x) P(x) + \int_{\delta \leq |x| \leq \pi} f(x) P(x) \geq \eta f(0) \left(1 + \frac{\varepsilon}{2}\right)^k - \|f\|_{L^1},$$

missä oikeanpuoleinen termi $\rightarrow \infty$ kun k kasvaa - ristiriita !

Tämä osoittaa, että $f(0) = 0$ kun jatkuvuus piste $x_0 = 0$ ja f reaaliarvoinen. Yleisellä jatkuvuus pisteellä x_0 tarkastellaan polynomeja $P_k(x) = (\varepsilon + \cos(x - x_0))^k$, ja toimitaan aivan kuten yllä. Kompleksiarvoiselle funktion tapauksessa hajotetaan $f = u + iv$ reaali- ja imaginääriosiin. Koska kompleksikonjugaatille

$$(2.7) \quad \widehat{\bar{f}}(n) = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} \overline{f(x)} e^{-inx} dx = \overline{\frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} f(x) e^{inx} dx} = \overline{\widehat{f}(-n)} = 0$$

ja $u = (f + \bar{f})/2$, $v = (f - \bar{f})/2i$, saamme $\widehat{u}(n) = 0 = \widehat{v}(n)$ kaikilla $n \in \mathbb{Z}$. Ja reaaliarvoiset funktiot u ja v ovat oletuksen mukaan jatkuvia origossa, joten yo. antaa $f(0) = u(0) + iv(0) = 0$. Näin väite, ja sen mukana koko lause, on todistettu. \square

Lauseella 2.6 on monia seurauksia, niistä ensimmäinen:

SEURAUS 2.7. Jos $f, g : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ ovat jatkuvia, ja $\widehat{f}(n) = \widehat{g}(n)$ jokaisella $n \in \mathbb{Z}$, niin silloin $f(x) = g(x)$ jokaisessa pisteessä $x \in [-\pi, \pi]$.

Siis ainakin jatkuville funktioille Fourier-kertoimet määräävät funktion !

II.3. Ensimmäisiä tuloksia Fourier-sarjan suppenemisesta. Fourier-sarjojen suppeneminen riippuu tietysti *Fourier-osasummien*

$$(2.8) \quad S_N f(x) := \sum_{-N}^N \widehat{f}(n) e^{inx}$$

käytöksestä; määritelmän mukaan Fourier sarja suppenee pisteessä x mikäli on olemassa raja-arvo $\lim_{N \rightarrow \infty} S_N f(x)$. Erityisesti sarja suppenee kohti funktion arvoa $f(x)$ mikäli

$$S_N f(x) \rightarrow f(x), \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Keskeiset Fourier sarjojen menetelmät pyrkivätkin ymmärtämään operaattorin $f \mapsto S_N f$ ominaisuuksia. Tästä tulemme jatkossa näkemään monia eri esimerkkejä, mutta lähdetään nyt liikkeelle ensimmäisestä tapauksesta, joka takaa osasummien suppenemisen, nimittäin itseisesti suppenevista sarjoista.

LAUSE 2.8. *Olkoon $f : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ jatkuva. Oletamme, että*

$$(2.9) \quad \sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{f}(n)| < \infty,$$

eli, että Fourier sarja suppenee itseisesti. Silloin Fourier sarja suppenee ja

$$(2.10) \quad f(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx} \quad \text{jokaisessa pisteessä } x \in [-\pi, \pi].$$

Lisäksi, suppeneminen on tasaista välillä $[-\pi, \pi]$.

Huomaa, että emme olettaneet että f saa samat arvot välin päätepisteissä $\pm\pi$. Tämä kuitenkin seuraa ehdosta (2.9), sillä jokainen $S_N f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$ ja suppeneminen (2.10):ssa on tasaista. Tai kääntäen, mikäli f on jatkuva välillä $[-\pi, \pi]$, mutta $f(-\pi) \neq f(\pi)$, silloin f :n Fourier sarja ei voi supeta itseisesti; vrt. Esimerkki 2.5.

Lauseen 2.8 todistus. Koska sarja $\sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx}$ suppenee itseisesti ja tasaisesti $[-\pi, \pi]$:llä (muista Weierstrassin kriteerio!), analyysin peruskurssit näyttävät, että sarjan summa

$$g(x) := \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx} = \lim_{N \rightarrow \infty} S_N f(x)$$

on tuolla välillä jatkuva funktio. Lisäksi jokaisella $k \in \mathbb{Z}$

$$\widehat{g}(k) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} g(x)e^{-ikx} dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} e^{inx} e^{-ikx} dx = \widehat{f}(k);$$

tässä integroinnin ja summauksen järjestyksen saattoi vaihtaa tasaisen suppenemisen vuoksi (peruskurssit).

Siispä f ja $g : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ jatkuvia funktioita, joilla samat Fourier kertoimet. Seurausten 2.7 mukaan silloin $f(x) = g(x)$ jokaisella $x \in [-\pi, \pi]$. Koska Fourier sarja suppeni tasaisesti kohti funktiota $g(x)$, lauseen viimeinenkin väite on silloin tullut todistetuksi. \square

Koska itseisesti suppenevat Fourier sarjat automaattisesti suppenevat kohti funktion arvoa $f(x)$, on luonnollista hakea kriteerejä jotka takaisivat ehdon (2.9). Tässä havaitaan:

Koska ehto (2.9) varten tarvitsemme selvästikin arvioita Fourier kertoimien suuruudesta, lähdetään liikkeelle perusarviosta

$$(2.11) \quad |\widehat{f}(n)| = \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x)e^{-inx} dx \right| \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)| dx, \quad n \in \mathbb{N},$$

eli

$$(2.12) \quad \sup_{n \in \mathbb{Z}} |\widehat{f}(n)| \leq \|f\|_{L^1(-\pi, \pi)}, \quad \text{kun merkitään} \quad \|f\|_{L^1(-\pi, \pi)} := \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)| dx$$

Tätä yleistä ylärajaa voi hieman vielä parantaa nk. Riemann-Lebesguen lemmän avulla, johon palataan myöhemmin.

Ehto (2.9) vaatii kuitenkin kertoimien $\widehat{f}(n)$ vahvempaa kontrollia, sopivilla f . Tällaisen löytämiseksi muistellaan Esimerkin 2.5 päättelyä. Erityisesti, siellä nähtiin että osittaisintegroinnilla voi Fourier kertoimia "pientää". Oletetaan siksi, että $f \in C_{\#}^1(-\pi, \pi)$, ja lasketaan

$$(2.13) \quad \widehat{f}(n) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) e^{-inx} dx = \frac{1}{2\pi} \left[\frac{e^{-inx}}{-in} f(x) + \frac{1}{2\pi in} \int_{-\pi}^{\pi} e^{-inx} f'(x) dx \right].$$

Sijoitustermi häviää periodisuuden nojalla, joten

$$(2.14) \quad \widehat{f'}(n) = in \widehat{f}(n), \quad n \in \mathbb{Z}, \quad f \in C_{\#}^1(-\pi, \pi).$$

Identiteetti pätee myös kun $n = 0$, sillä $\widehat{(f')}(0) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f'(x) dx = \frac{1}{2\pi}(f(\pi) - f(-\pi)) = 0$.

Huomautus reaalianalyysiä tunteville: Yhtälö (2.14) toimii hieman yleisemminkin, se pätee aina kun f on absoluuttisesti jatkuva (silloin $f' \in L^1$ ja osittaisintegrointi kaava on voimassa, vrt. Holopaisen muistiinpanot [H, Lause 3.78], tai Appendix A.1.3).

Yhdistämällä (2.11) ja (2.14) nähdään, että $|\widehat{f}(n)| \leq \frac{C}{1+|n|}$ kun $f \in C_{\#}^1(-\pi, \pi)$. Tai vielä paremmin, jos $f \in C_{\#}^k(-\pi, \pi)$ voimme käyttää yhtälöä (2.14) induktiivisesti k kertaa; siis $\widehat{f}(n) = (in)^{-j} \widehat{f^{(j)}}(n)$ jokaisella $0 \leq j \leq k$ ja $n \neq 0$. Yhteenvetona saamme:

$$(2.15) \quad |\widehat{f}(n)| \leq \frac{C}{(1+|n|)^k}, \quad \text{kun } f \in C_{\#}^k(-\pi, \pi).$$

Palataan sitten takaisin itseisesti suppeneviin Fourier sarjoihin. Ylläoleva päättely antaa välittömästi seuraavan tuloksen

LAUSE 2.9. *Olkoon $f \in C_{\#}^2(-\pi, \pi)$. Silloin f :n Fourier sarja suppenee tasaisesti ja itseisesti kohti $f(x)$:ää;*

$$f(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx} \quad \text{jokaisella } x \in [-\pi, \pi].$$

ESIMERKKI 2.10. *Hajoitustehtävissä 4-5/Sarja 1 lasketaan, että funktion $f(x) = \pi - |x|$ Fourier-sarjan kertoimet ovat*

$$\widehat{f}(n) = \begin{cases} \pi/2 & \text{jos } n = 0 \\ \frac{2}{\pi n^2} & \text{jos } n \text{ on pariton,} \\ 0 & \text{jos } n \text{ on parillinen, } n \neq 0 \end{cases}$$

ja johdetaan tämän avulla kaava $1 + 3^{-2} + 5^{-2} + \dots = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{(2k-1)^2} = \frac{\pi^2}{8}$. Tästä päätellään helposti Eulerin kuuluisa kaava

$$1^{-2} + 2^{-2} + 3^{-2} + \dots = \frac{\pi^2}{6}.$$

ESIMERKKI 2.11. Jos $f(x) = x(\pi - x)$, kun $x \in [0, \pi]$, laajennetaan f parittomaksi 2π -periodiseksi funktioksi. Silloin (HT.1) $\Rightarrow f(x) \sim \frac{8}{\pi} \sum_{k \geq 1, k \text{ pariton}} \frac{\sin(kx)}{k^3}$. Erityisesti Fourier-sarja suppenee itseisesti ja, Lauseen 2.8 mukaan, sarjan arvo on $f(x)$ jokaisella $x \in [-\pi, \pi]$.

Valitsemalla nyt esimerkiksi $x = \pi/2$ saadaan

$$\left(\frac{\pi}{2}\right)^2 = f\left(\frac{\pi}{2}\right) = \frac{8}{\pi} \sum_{\substack{k \geq 1, \\ k \text{ pariton}}} \frac{\sin(k\frac{\pi}{2})}{k^3} = \frac{8}{\pi} \sum_{j=0}^{\infty} \frac{(-1)^j}{(2j+1)^3}$$

Toisin sanoen, olemme (taasen Fourier-analyysin avulla) osoittaneet, että

$$\sum_{j=0}^{\infty} \frac{(-1)^j}{(2j+1)^3} = \frac{\pi^3}{32}.$$

III. KONVOLUUTIOT JA DIRICHLET YTIMET

Fourier osasummien systemaattisempi tarkastelu vaatii hieman uudenlaista näkökulmaa.

Voimme kirjoittaa

$$S_N f(x) = \sum_{n=-N}^N \widehat{f}(n) e^{inx} = \sum_{n=-N}^N \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(y) e^{-iny} dy \right) e^{inx} = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(y) \left(\sum_{n=-N}^N e^{in(x-y)} \right) dy.$$

Siis

$$(3.1) \quad S_N f(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(y) D_N(x-y) dy,$$

missä

$$(3.2) \quad D_N(t) := \sum_{n=-N}^N e^{int} \quad \text{on } (N\text{:s}) \text{ Dirichlet ydin.}$$

Fourier osasummien tutkiminen johtaa siten konvoluutio-operaattoreihin !!

MÄÄRITELMÄ 3.1. *Olkoot $f, g : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ lokaalisti integroituvia 2π -periodisia funktioita (tai jos $f, g \in L^1(-\pi, \pi)$, tarkastellaan niiden 2π -periodisia jatkoja). Funktioiden f ja g konvoluutio, $f * g$, määritellään kaavalla*

$$(3.3) \quad (f * g)(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(y) g(x - y) dy$$

HUOMAUTUS 3.2. *I. Holopaisen luentomonisteessa Reaalianalyysi I [H, Lause 2.17] osoitetaan, että yo. oletuksien $(f * g)(x)$ on hyvin määritelty melkein kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$. Lisäksi $f * g \in L^1(-\pi, \pi)$ ja $\|f * g\|_{L^1} \leq \|f\|_{L^1} \|g\|_{L^1}$.*

Muutamia konvoluution perusominaisuuksia tarvitsemme nyt ja jatkossa. Esimerkiksi jokaiselle 2π -periodiselle funktiolle on $\int_{-\pi+a}^{\pi+a} F(t) dt = \int_{-\pi}^{\pi} F(t) dt$ (MIKSI ?), ja siten

$$(f * g)(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{x-\pi}^{x+\pi} f(y) g(x - y) dy = -\frac{1}{2\pi} \int_{\pi}^{-\pi} g(y) f(x - y) dy = (g * f)(x)$$

(missä keskimääräinen yhtäsuuruus tulee muuttujan vaihdosta $y' = x - y$).

Listataan konvoluution perusominaisuudet seuraavaan Lauseeseen (väitteiden todistukset: HT).

LAUSE 3.3. *Jos $f, g, h : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ lokaalisti integroituvia 2π -periodisia funktioita, silloin*

- (i) $f * (g + h) = f * g + f * h$
- (ii) $(\alpha f) * g = \alpha(f * g)$ kaikilla $\alpha \in \mathbb{C}$.
- (iii) $f * g = g * f$
- (iv) $f * g$ on jatkuva, mikäli f tai g on jatkuva.

III.1. Hyvät Ytimet. Lauseen 2.6 todistuksessa hyödynnettiin trigonometrisia polynomeja $P_k(x)$, ja erityisesti niiden ominaisuuksia:

- (i) $P_k(0) \rightarrow \infty$, kun $k \rightarrow \infty$, sekä
- (ii) $|P_k(x)| \rightarrow 0$, kun $\delta < |x| \leq \pi$ ja $k \rightarrow \infty$.

Tarkastellaan seuraavaksi yleisiä integraaliytimiä, joilla vastaavanlaisia piirteitä. Voimme kuitenkin lieventää yo. ehdon (ii) sup-vaatimuksen integraaliehtoksi.

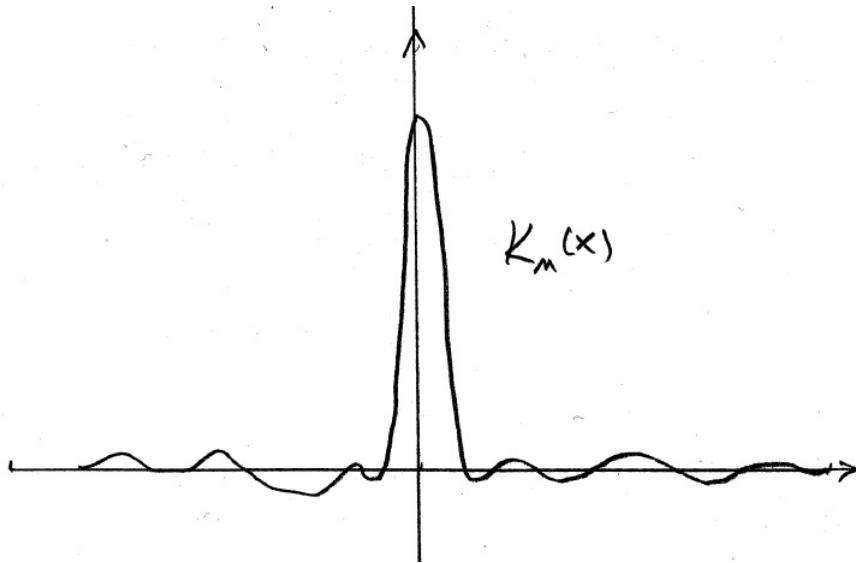
MÄÄRITELMÄ 3.4. Perhe $\{K_n\}_{n=1}^{\infty}$ 2π -periodisia funktioita on hyvä perhe ytimiä, jos

$$(3.4) \quad \forall n, \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} K_n(x) dx = 1 \quad (\text{keskiarvo} \equiv 1),$$

$$(3.5) \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(x)| dx \leq C_0, \quad \forall n \in \mathbb{N}, \quad (\text{Perhe tas. rajoitettu } L^1\text{:ssä}) \text{ ja}$$

$$(3.6) \quad \text{kaikilla } \delta > 0,$$

$$\int_{\delta \leq |x| \leq \pi} |K_n(x)| dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } n \rightarrow \infty.$$

(Käsitteen idea: K_n :ien "massa" keskittyy origoon, kun $n \rightarrow \infty$.)

Kurssi toisessa osassa syksymmällä, jatkuvan Fourier-muunnoksen yhteydessä, tullaan tarvitsemaan vastaavaa käsitettä \mathbb{R}^d :n funktioille. Otetaan tämä vastine kuitenkin jo nyt esille - jatkuvan tapauksen todistukset ovat hyvin samanlaisia kuin periodisen; niiden todistukset tullaan jättämään kotitehtäviksi. Jatkuvassa tapauksessa prototyyppi on perhe $K_\varepsilon(x) = \frac{1}{\varepsilon^n} K\left(\frac{x}{\varepsilon}\right)$ missä $K \in L^1(\mathbb{R}^d)$, $\int K = 1$ ja $\varepsilon > 0$. Tämä mielessä asetetaan

MÄÄRITELMÄ 3.5. Jos $K_\varepsilon : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C}$ integroituvia funktioita, $\varepsilon > 0$, sanomme että $\{K_\varepsilon\}_{\varepsilon>0}$ on hyvä perhe ytimiä, jos

$$(3.7) \quad \forall \varepsilon > 0, \quad \int_{\mathbb{R}^d} K_\varepsilon(x) dx = 1 \quad (\text{keskiarvo} \equiv 1),$$

$$(3.8) \quad \int_{\mathbb{R}^d} |K_\varepsilon(x)| dx \leq C < \infty \quad \forall \varepsilon > 0, \quad (\text{Perhe tas. rajoitettu } L^1\text{:ssä}) \text{ ja}$$

$$(3.9) \quad \text{kaikilla } \delta > 0,$$

$$\int_{\delta \leq |x|} |K_\varepsilon(x)| dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } \varepsilon \rightarrow 0.$$

Palataan sitten periodiseen tapaukseen ja sen perusominaisuuksien selvittämiseen.

LAUSE 3.6. Olkoon $\{K_n\}_{n=1}^\infty$ hyvä perhe (2π -periodisia) ytimiä ja $1 \leq p \leq \infty$. Silloin

$$\|K_n * g\|_{L^p(-\pi, \pi)} \leq C_0 \|g\|_{L^p(-\pi, \pi)}, \quad g \in L^p(-\pi, \pi),$$

missä C_0 ehdon (3.5) vakio ja $\|g\|_{L^p(-\pi, \pi)} := \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x)|^p dx\right)^{1/p}$.

Todistus. Olkoon ensin $p = \infty$. Silloin melkein kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$,

$$(3.10) \quad |K_n * g(x)| \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| |g(x-y)| dy \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| \|g\|_{L^\infty} dy \leq C_0 \|g\|_{L^\infty},$$

ja ottamalla tästä oleellinen supremum saamme

$$\|K_n * g\|_{L^\infty} := \operatorname{ess\,sup}_{x \in [-\pi, \pi]} |K_n * g(x)| \leq C_0 \|g\|_{L^\infty}.$$

Tarkastellaan sitten tapauksia $1 < p < \infty$. Olkoon $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$. Silloin melkein kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$ on

$$|K_n * g(x)| \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x-y)| |K_n(y)| dy = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x-y)| |K_n(y)|^{1/p} |K_n(y)|^{1/q} dy$$

ja Hölderin epäyhtälöä, vrt. Appendix (A.1.2), käyttäen saadaan

$$(3.11) \quad |K_n * g(x)| \leq \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x-y)|^p |K_n(y)| dy \right)^{1/p} \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| dy \right)^{1/q}$$

Ottamalla tästä p 's potenssi, integroimalla x :n suhteen ja käyttämällä ehtoa (3.5) sekä vaihtamalla integroinnin järjestys Fubinin lauseen nojalla, päädytään arvioon

$$(3.12) \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n * g(x)|^p dx \leq C_0^{p/q} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x-y)|^p dx \right) |K_n(y)| dy$$

ja missä epäyhtälön oikea puoli

$$= C_0^{p/q} \|g\|_{L^p(-\pi, \pi)}^p \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| dy \leq C_0^{p/q} C_0 \|g\|_{L^p(-\pi, \pi)}^p = C_0^p \|g\|_{L^p(-\pi, \pi)}^p$$

Tämä todistaa väitteen kun $1 < p < \infty$. Jäljelle jäävä tapaus $p = 1$ seuraa kuten yllä arviossa (3.12) Fubinin lauseen avulla - Hölderä ei nyt tarvita. Lauseen kaikki tapaukset on siis käyty läpi. \square

Tärkeää hyvälle $\{K_n\}$ -perheille on että $K_n * f \rightarrow f$, useammassakin eri mielessä - juuri tätä ominaisuutta varten hyvät ytimet on rakennettu.

Tarkastellaan ensin pisteittäistä konvergenssia

LAUSE 3.7. Jos $\{K_n\}$ hyvä perhe 2π -periodisia ytimiä ja jos $f \in L^\infty(-\pi, \pi)$, silloin

$$\lim_{n \rightarrow \infty} (K_n * f)(x) = f(x)$$

jokaisessa pisteessä $x \in [-\pi, \pi]$ jossa f jatkuva [päätepisteissä $x = \pm\pi$: f :n periodinen laajennus jatkuva].

Todistus. Jos $\varepsilon > 0$ ja 2π -periodinen f jatkuva pisteessä $x \in [-\pi, \pi]$, haetaan ensin $\delta > 0$ jolle

$$(3.13) \quad |f(x) - f(x - y)| < \varepsilon \quad \text{kun } |y| < \delta.$$

Silloin

$$|(K_n * f)(x) - f(x)| = \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x - y) K_n(y) dy - f(x) \right| = \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} [f(x - y) - f(x)] K_n(y) dy \right|$$

ehdon (3.4) perusteella. Viedään itseisarvot integraalin sisään, jolloin voidaan edelleen arvioida

$$\begin{aligned} |(K_n * f)(x) - f(x)| &\leq \\ &\frac{1}{2\pi} \int_{|y| < \delta} |f(x - y) - f(x)| |K_n(y)| dy + \frac{1}{2\pi} \int_{\delta \leq |y| \leq \pi} |f(x - y) - f(x)| |K_n(y)| dy \end{aligned}$$

Integraaleista ensimmäisessä $|f(x) - f(x - y)| < \varepsilon$, joten se $\leq \varepsilon \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| dy \leq \varepsilon C_0$.

Toisessa integraalissa $|f(x) - f(x - y)| \leq 2\|f\|_{L^\infty}$, joten tämä tekijä

$$\leq 2\|f\|_{L^\infty} \int_{\delta \leq |y| \leq \pi} |K_n(y)| dy \leq \varepsilon C_0$$

kunhan indeksi n on riittävän suuri [ehto (3.6)]; silloin $|(K_n * f)(x) - f(x)| \leq 2\varepsilon C_0$. Lause on näin todistettu. \square

Yo. todistuksesta huomataan, että $(K_n * f)(x) \rightarrow f(x)$ kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$, mikäli (3.13) on voimassa tasaisesti välillä $[-\pi, \pi]$. Tästä saadaan

SEURAUS 3.8. *Jokaiselle $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$ pätee:*

$$\sup_{x \in [-\pi, \pi]} |(K_n * f)(x) - f(x)| \rightarrow 0, \quad \text{kun } n \rightarrow \infty.$$

Entä konvergenssi funktioille $f \in L^p$?! Tämän analysoimiseksi tarvitaan hieman reaali-analyysiä; erityisesti tarvitsemme seuraavan tuloksen kurssilta "Reaalianalyysi I", kts. [H, Lause 2.29] tai Appendix, Lause A.1.1.

Jokaisella $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p < \infty$, on

$$(3.14) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^d} |f(x+h) - f(x)|^p dx = 0.$$

Toisin sanoen, lauseen mukaan L^p -funktiot ovat jatkuvia L^p -normin mielessä, kun $p < \infty$.

Sovellamme yo. tulosta kun $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ on 2π -periodinen ja $\int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^p dx < \infty$. Periodisen tapaukseen palauttamista varten käytetään yo. lausetta funktioon $F = \chi_{[-2\pi, 2\pi]} f$. Jos $|h|$ on riittävän pieni, niin

$$\int_{-\pi}^{\pi} |f(x+h) - f(x)|^p dx = \int_{-\pi}^{\pi} |F(x+h) - F(x)|^p dx \leq \int_{-\infty}^{\infty} |F(x+h) - F(x)|^p dx \rightarrow 0$$

kun $|h| \rightarrow 0^+$. Yhteenvedon saamme

LAUSE 3.9. Jos $f \in L^p(-\pi, \pi)$, silloin $\int_{-\pi}^{\pi} |f(x+h) - f(x)|^p dx \rightarrow 0$ kun $h \rightarrow 0$ (ja f laajennettu 2π -periodiseksi).

Näillä avuin pääsemme käsiksi L^p -konvergenssiin.

LAUSE 3.10. Jos $f \in L^p(-\pi, \pi)$ ja $1 \leq p < \infty$, sekä $\{K_n\}_{n=1}^{\infty}$ hyvä perhe 2π -periodisia ytimiä, niin silloin

$$\|K_n * f - f\|_{L^p(-\pi, \pi)} \rightarrow 0, \quad \text{kun } n \rightarrow \infty.$$

Todistus. Oletetaan, että $1 < p < \infty$ ja $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$. Silloin melkein kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$,

$$\begin{aligned} |(K_n * f)(x) - f(x)| &= \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} [f(x-y) - f(x)] K_n(y) dy \right| \leq \\ &\leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x-y) - f(x)| |K_n(y)|^{1/p} |K_n(y)|^{1/q} dy \end{aligned}$$

mistä päästään kuten (3.11):ssä Hölderin epäyhtälön kautta arvioon

$$|(K_n * f)(x) - f(x)|^p \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x-y) - f(x)|^p |K_n(y)| dy \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| dy \right)^{p/q}$$

Integroimalla tämä ja käyttämällä Fubinin lausetta sekä ehtoa (3.5) saadaan

$$\begin{aligned} &\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |(K_n * f)(x) - f(x)|^p dx \\ &\leq C_0^{p/q} \left[\frac{1}{2\pi} \int_{|y| < \delta} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x-y) - f(x)|^p dx |K_n(y)| dy + \right. \\ &\quad \left. \frac{1}{2\pi} \int_{\delta \leq |y| \leq \pi} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x-y) - f(x)|^p dx |K_n(y)| dy \right] \end{aligned}$$

Lauseen 3.9 avulla integraali yli välin $|y| < \delta$ saadaan pienemmäksi kuin annettu ε , ja jälkimmäinen integraali yli välin $\delta \leq |y| \leq \pi$ on pienempi kuin

$$2^p \|f\|_{L^p} \int_{\delta \leq |y| \leq \pi} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |K_n(y)| dy \rightarrow 0$$

kun $n \rightarrow \infty$. Tapaus $p = 1$ on taas vastaava mutta helpompi, eikä vaadi Hölderointiä (HT).

□

Lauseet 3.7 - 3.10 ovat erittäin hyödyllisiä monissa erilaisissa konvergenssitarkasteluissa - hyvän perheen ominaisuuksissa on abstrahoitu ne yleiset piirteet, jotka tekevät konvergenssin osoittamisesta helppoa !

Entä Dirichlet ytimet (3.2), toteuttavatko ne hyvien ytimien ehdot ? ! Lähdetään liikkeelle vaatimuksista ensimmäisestä, joka on helppo,

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} D_N(t) dt = \sum_{n=-N}^N \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} e^{int} dt = 1, \quad \forall N \in \mathbb{N}.$$

Sen sijaan Dirichlet ytimien L^1 -normeja on hankalampi arvioida. Muokataan siksi ytimiä helpommin käsiteltävään muotoon:

$$D_N(x) = \sum_{n=-N}^N e^{inx} = e^{-iNx}(1 + e^{ix} + \dots + e^{i2Nx}) = e^{-iNx} \cdot \frac{1 - e^{i(2N+1)x}}{1 - e^{ix}}$$

geometrisen sarjan osasummana. Siispä

$$D_N(x) = \frac{e^{i(N+1)x} - e^{-iNx}}{e^{ix} - 1} = \frac{e^{i(N+1/2)x} - e^{-i(N+1/2)x}}{e^{ix/2} - e^{-ix/2}}$$

Manipulaatiomme osoittaa, että

$$(3.15) \quad D_N(x) = \frac{\sin\left(\left(N + \frac{1}{2}\right)x\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)}, \quad N \in \mathbb{N}.$$

Tästä esityksestä integraaliarvioita on huomattavasti helpompi tehdä. Nimittäin, $|\sin\left(\frac{x}{2}\right)| \leq \left|\frac{x}{2}\right| \leq |x|$ kaikilla $x \in \mathbb{R}$, ja siten

$$\int_{-\pi}^{\pi} |D_N(x)| dx \geq \int_{-\pi}^{\pi} \frac{|\sin\left(\left(N + \frac{1}{2}\right)x\right)|}{|x|} dx = 2 \int_0^{\pi} \frac{|\sin\left(\left(N + \frac{1}{2}\right)x\right)|}{x} dx$$

Muuttujan vaihdolla $t = \left(N + \frac{1}{2}\right)x$ nähdään siis että

$$\int_{-\pi}^{\pi} |D_N(x)| dx > \int_0^{(N+\frac{1}{2})\pi} \frac{|\sin(t)|}{t} dt \geq \sum_{k=1}^N \frac{1}{k\pi} \int_{(k-1)\pi}^{k\pi} |\sin(t)| dt = \frac{2}{\pi} \sum_{k=1}^N \frac{1}{k}$$

sillä $\int_{(k-1)\pi}^{k\pi} |\sin(t)| dt = 2$ jokaisella $k \in \mathbb{N}$ (MIKSI?).

Toisaalta, $\sum_{k=1}^N \frac{1}{k} \geq \log N$. Olemme siis todistaneet seuraavan tuloksen

LAUSE 3.11. *Dirichlet ytimille pätee L^1 -arvio*

$$\int_{-\pi}^{\pi} |D_N(x)| dx > \frac{2}{\pi} \log N \rightarrow \infty, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Siis Dirichlet ytimet $\{D_N\}_{N \in \mathbb{N}}$ eivät muodosta hyvää perhettä ytimiä! Tämän seurauksena Fourier sarjojen täydellinen ymmärtäminen on vaikeaa. Itse asiassa, näytämme

myöhemmin että on olemassa *jatkuvia* funktioita, joiden Fourier sarja hajaantuu joissakin pisteissä x . Toisaalta Carleson todisti v. 1966, että jatkuvan funktion Fourier sarja suppenee melkein kaikkialla (Lebesguen mitan mielessä).

Ylläolevasta huolimatta hyviä perheitä ytimiä voidaan hyödyntää Fourier sarjojen teoriassa, kuten seuraavassa osaluvussa näemme.

III.2. Fejerin ydin. Parannetaan Dirichlet ytimiä seuraavalla konstilla. Muunnetaan identiteetti (3.15) ensin seuraavaan muotoon

$$(e^{ix/2} - e^{-ix/2})D_k(x) = e^{ix/2}e^{ikx} - e^{-ix/2}e^{-ikx}, \quad k \in \mathbb{N}.$$

Summaamalla tämä identiteetti yli indeksien $k = 0, 1, \dots, N - 1$, pienellä manipulaatiolla saadaan

$$(3.16) \quad \sum_{k=0}^{N-1} D_k(x) = \left(\frac{\sin\left(\frac{N}{2}x\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \right)^2 \quad \text{vrt. (HT 2)}$$

Merkittävää tässä on, että saatu uusi konvoluutioydin on ≥ 0 kaikkialla. Niinpä saammekin rakennettua niistä perheen hyviä ytimiä [huomaa, että jos ytimet m.k. positiivisia, niin (3.4) implikoi (3.5):n]

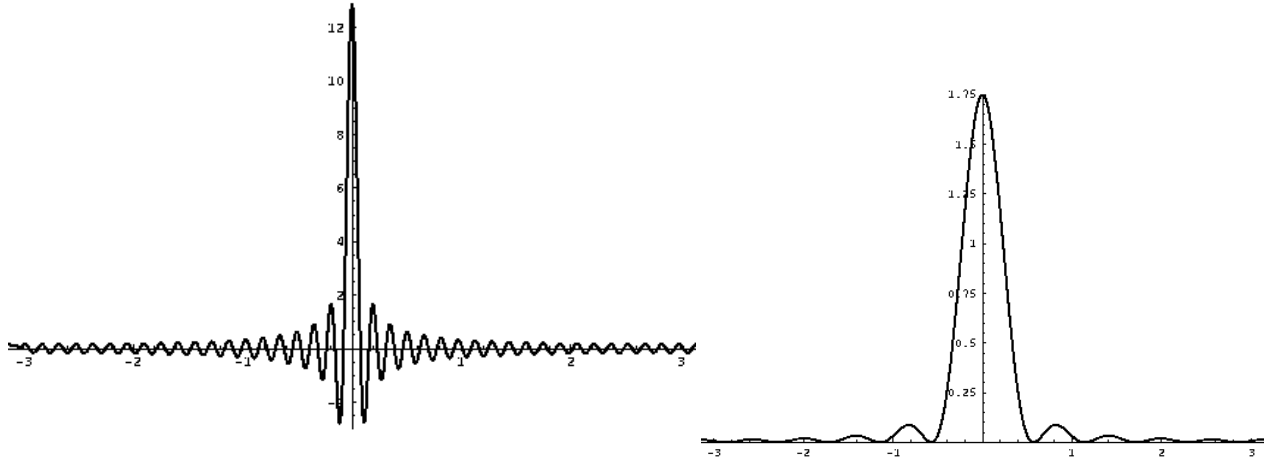
MÄÄRITELMÄ 3.12. *Fejerin ytimet* F_N määritellään kaavalla

$$F_N(x) := \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} D_k(x) = \frac{1}{N} \left(\frac{\sin\left(\frac{N}{2}x\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \right)^2, \quad N \in \mathbb{N}.$$

Eli Fejerin ydin on N :n ensimmäisen Dirichlet ytimen keskiarvo; keskiarvo on syytä ottaa, jotta hyvien ytimien ehto (3.4) säilyy,

$$(3.17) \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} F_N dx = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} D_k dx = 1, \quad N \in \mathbb{N}.$$

Koska $F_N \geq 0$, vaatimus (3.5) on siis triviaalisti voimassa, ja siten hyvän perheen ominaisuuksista riittää todistaa ehto (3.6).

Vasemmalla Dirichlet'n ydin, oikealla Fejerin ydin

LAUSE 3.13. Fejerin ytimet $\{F_N\}_{N \in \mathbb{N}}$ muodostavat perheen hyviä ytimiä, s.o. ehdot (3.4) - (3.6) ovat perheelle voimassa.

Todistus. Ehtoa (3.6) varten, jos $\delta > 0$ ja $\delta < |x| \leq \pi$, niin $\sin^2\left(\frac{x}{2}\right) \geq C_\delta = \sin^2\left(\frac{\delta}{2}\right)$ ja siten

$$|F_N(x)| \leq \frac{1}{N} \frac{1}{C_\delta} \rightarrow 0 \quad \text{kun } N \rightarrow \infty,$$

ja tämä todistaa ehdon (3.6) Fejer-ytimien tapauksessa. \square

Fejerin ytimillä on muitakin hyödyllisiä esitysmuotoja, esimerkiksi pätee (HT 3)

$$(3.18) \quad F_N(x) = \sum_{k=-N+1}^{N-1} \left(1 - \frac{|k|}{N}\right) e^{ikx}$$

Fejerin ytimen määritelmästä ja (3.1):stä nähdään

$$(F_N * f)(x) = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} S_k f(x) = \frac{S_0 f(x) + S_1 f(x) + \cdots + S_{N-1} f(x)}{N}$$

eli $F_N * f$ on N :n ensimmäisen Fourier osasumman keskiarvo !

Yleisestikin, kun mietitään sarjojen $\sum_{k=0}^{\infty} a_k$ suppenemista, sanotaan että sarja *Cesaro-summautuu* tai "suppenee Cesaro-mielessä", jos osasummien $s_n := \sum_{k=0}^n a_k$ keskiarvolla

$$\sigma_n := \frac{s_0 + s_1 + s_2 + \cdots + s_{n-1}}{n}$$

on raja-arvo, eli

$$\exists \lim_{n \rightarrow \infty} \sigma_n = a \in \mathbb{C}.$$

Selvästi (MIKSI? = HT)

$$\sum_n a_n \text{ suppenee} \quad \Rightarrow \quad \sum_n a_n \text{ Cesaro-summautuu}$$

mutta käänteinen implikaatio ei ole totta; Cesaro-summautuminen on heikompi ehto.

Fejerin ytimien kautta voidaan tarkastella Fourier sarjojen Cesaro-summautumista. Merkitään siksi

$$(3.19) \quad \sigma_N f(x) := (F_N * f)(x) = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} S_k f(x).$$

Lauseiden 3.7 ja 3.13 nojalla Fourier sarjat Cesaro-summautuvat funktioiden jatkuvuus-pisteissä:

LAUSE 3.14. Jos $f \in L^\infty[-\pi, \pi]$ ja f jatkuva pisteessä $x \in (-\pi, \pi)$ niin

$$\sigma_N f(x) = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} S_k f(x) \rightarrow f(x), \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Edelleen, jos $f \in C_\#(-\pi, \pi)$, silloin

$$\|\sigma_N f - f\|_\infty \rightarrow 0, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Vastaavasti saadaan Cesaro-summien L^p -konvergenssi.

LAUSE 3.15. Jos $f \in L^p(-\pi, \pi)$ ja $1 \leq p < \infty$, niin silloin

$$\|\sigma_N f - f\|_{L^p(-\pi, \pi)} \rightarrow 0, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Jatkuva funktio g on trigonometrinen polynomi jos ja vain jos $\widehat{g}(n) \neq 0$ korkeintaan äärellisen monella $n \in \mathbb{Z}$. Fejerin ytimet F_N ovat tietysti trigonometrisia polynomeja, ja koska (HT 2)

$$(3.20) \quad \widehat{f * g}(n) = \widehat{f}(n)\widehat{g}(n), \quad f, g \in L^1(-\pi, \pi),$$

näemme että $\sigma_N f = F_N * f$ on trigonometrinen polynomi, kun $f \in L^1(-\pi, \pi)$. Siispä Lauseiden 3.14 ja 3.15 mukaan trigonometriset polynomit ovat *tiheässä* avaruuksissa $C_{\#}(-\pi, \pi)$ ja $L^p(-\pi, \pi)$, $1 \leq p < \infty$.

Tulemme jatkossa näkemään Cesaro summien $\sigma_N f(x)$ muitakin sovelluksia. Esimerkiksi (HT 3), jos $f : [-\pi, \pi] \rightarrow \mathbb{C}$ jatkuva, kullakin x joko f :n Fourier sarja suppenee kohti arvoa $f(x)$ tai sitten osasummat $S_N f(x)$ oskilloivat, so. osasummat eivät voi konvergoida kohti "väärää" arvoa.

Samoin Fourier-sarjojen yksikäsitteisyys seuraa Fejerin ytimien ominaisuuksista.

LAUSE 3.16. Jos $f, g \in L^1(-\pi, \pi)$ ja

$$\widehat{f}(n) = \widehat{g}(n) \quad \text{jokaisella } n \in \mathbb{Z},$$

silloin $f(x) = g(x)$ melkein kaikilla $x \in [-\pi, \pi]$.

Todistus. Kaavojen (3.18) ja (3.20) mukaan $\sigma_N f(x) = \sum_{k=-N+1}^{N-1} \left(1 - \frac{|k|}{N}\right) \widehat{f}(k) e^{ikx}$. Siispä, jos $\widehat{f}(n) = \widehat{g}(n)$ jokaisella $n \in \mathbb{Z}$ niin $\sigma_N f(x) = \sigma_N g(x)$ jokaisella $x \in [-\pi, \pi]$. Silloin Lauseesta 3.15 ja kolmioepäyhtälöstä (eli Minkowskin epäyhtälöstä (A.1.1)) seuraa, että $\|f - g\|_{L^1} = 0$, eli että $f = g$ m.k. $x \in [-\pi, \pi]$. \square

Neljäntenä tärkeänä sovelluksena saadaan

LAUSE 3.17. (RIEMANN-LEBESGUEN LEMMA) Jokaisella $f \in L^1(-\pi, \pi)$,

$$\widehat{f}(n) \rightarrow 0, \quad \text{kun } |n| \rightarrow \infty.$$

Todistus. Lauseen 3.15 avulla löydämme trigonometrisen polynomin $P(x) = \sum_{n=-M}^M a_n e^{ikx}$, jolle

$$\|f - P\|_{L^1(-\pi, \pi)} < \varepsilon.$$

Kun $|n| > M = \deg(P)$, perusarvio (2.12) antaa $|\widehat{f}(n)| = |(\widehat{f - P})(n)| \leq \|f - P\|_{L^1(-\pi, \pi)} < \varepsilon$. Väite on näin todistettu. \square

IV. FOURIER SARJOJEN PISTEITTÄINEN KONVERGENSSI

IV.1. Suppenemisehtoja. Lauseessa 2.9 näimme, että riittävän sileille (eli $C_{\#}^2$ -) funktioille Fourier sarja suppenee pisteittäin (ja jopa tasaisesti) kohti funktion arvoa $f(x)$. Mitä tapahtuu, jos luovumme sileys-oletuksista? Voisiko esim. jatkuvan funktion Fourier sarja hajaantua? Tai löytyisikö parempia tai yleisempiä ehtoja, jotka takaisivat Fourier sarjan suppenemisen?

ESIMERKKI 4.1. *Olkoon $f(x) = \alpha$, kun $0 \leq x \leq \pi$ ja $f(x) = \beta$, kun $-\pi < x < 0$. Jos $\alpha \neq \beta$, funktio f on epäjatkuva origossa. Mutta suppeneeko vai hajaantuuko sen Fourier sarja kun $x = 0$?*

Asian selvittämiseksi huomataan, että $f(x) = \frac{\alpha + \beta}{2} + \frac{\alpha - \beta}{2}g(x)$, missä $g(x) = +1$, kun $0 \leq x \leq \pi$ ja $g(x) = -1$, kun $-\pi < x < 0$. Koska g on pariton funktio, (HT 1) $\Rightarrow g(x) \sim \sum_{n=1}^{\infty} c_n \sin(nx)$. Erityisesti, funktion f Fourier osasumma

$$S_N f(x) = \frac{\alpha + \beta}{2} + \frac{\alpha - \beta}{2} \sum_{n=1}^N c_n \sin(nx)$$

(samat kertoimet c_n !). Näemme, että $S_N f(0) = \frac{\alpha + \beta}{2}$ jokaisella N ; siis Fourier sarja suppenee pisteessä $x = 0$ kohti arvoa

$$(4.1) \quad \lim_{t \rightarrow 0} \frac{f(0+t) + f(0-t)}{2}.$$

Yleisestikin, jos funktion f epäjatkuvuus on "suhteellisen siistiä", Fourier sarja suppenee kohti arvoa (4.1).

LEMMA 4.2. Oletamme, että $f \in L^1(-\pi, \pi)$. Jos jollekin $a \in \mathbb{C}$ on

$$(4.2) \quad \int_0^\pi \left| \frac{f(x) + f(-x)}{2} - a \right| \frac{dx}{x} < \infty,$$

niin silloin f :n Fourier sarja suppenee pisteessä $x = 0$, ja

$$\lim_{N \rightarrow \infty} S_N f(0) = a$$

Todistus. Voimme olettaa, että $a = 0$. Nimittäin muutoin voidaan tarkastella funktiota $F(x) = f(x) - a$; silloin

$$\int_0^\pi \left| \frac{F(x) + F(-x)}{2} \right| \frac{dx}{x} < \infty$$

ja $S_N F(x) = S_N f(x) - a$.

Tällä oletuksella, identiteetit (3.1) ja (3.15) näyttävät, että

$$S_N f(0) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi D_N(0-x) f(x) dx = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi f(x) \frac{\sin\left(\left(N + \frac{1}{2}\right)x\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} dx.$$

Käytetään seuraavaksi sinin yhteenlaskukaavaa, $\sin(x+y) = \sin(x)\cos(y) + \cos(x)\sin(y)$ [Eulerin kaavasta (1.2) tämä on helppo palauttaa mieleen], ja saadaan

$$(4.3) \quad S_N f(0) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi f(x) \cos(Nx) dx + \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi f(x) \frac{\cos\left(\frac{x}{2}\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \sin(Nx) dx.$$

Molemmat integraalit suppenevat itseisesti (MIKSI?). Niistä ensimmäinen konvergoi kohti nollaa Riemann-Lebesguen Lemman 3.17 mukaan,

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi f(x) \cos(Nx) dx = 0,$$

pelkällä oletuksella $f \in L^1(-\pi, \pi)$. Jälkimmäinen integraalitermi kaavassa (4.3) taas voidaan kirjoittaa muotoon

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi \frac{f(x) + f(-x)}{2} \frac{\cos\left(\frac{x}{2}\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \sin(Nx) dx + \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi \frac{f(x) - f(-x)}{2} \frac{\cos\left(\frac{x}{2}\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \sin(Nx) dx$$

Viimeisessä integraalissa integroitava funktio on pariton, ja siksi sen integraali häviää. Jäljelle jää siis arvioitavaksi

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} g(x) \sin(Nx) dx, \quad \text{missä } g(x) = \frac{f(x) + f(-x)}{2} \frac{\cos\left(\frac{x}{2}\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)}.$$

Nyt voimme lopulta käyttää oletusta (4.2). Sen mukaan

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g(x)| dx \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} \left| \frac{f(x) + f(-x)}{2} \right| \frac{dx}{x} < \infty,$$

eli $g \in L^1(-\pi, \pi)$. Riemann-Lebesguen lause puree siis funktioon $g(x)$, ja saadaan

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} \frac{f(x) + f(-x)}{2} \frac{\cos\left(\frac{x}{2}\right)}{\sin\left(\frac{x}{2}\right)} \sin(Nx) dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Olemme näin osoittaneet, että $S_N f(0) \rightarrow 0$, kun $N \rightarrow \infty$. \square

Edellisen lemmän avulla pääsemme käsiksi pisteittäisen suppenemisen keskeiseen tulokseen, nk. *Dini-ehtoon*, joka on käyttökelpoinen ja joustava kriteeri, joka takaa Fourier sarjan suppenemisen annetussa pisteessä $x_0 \in [-\pi, \pi]$.

LAUSE 4.3. (DINI-TESTI FOURIER SARJAN SUPPENEMISELLE) *Olkoon $x_0 \in [-\pi, \pi]$ ja $f \in L^1(-\pi, \pi)$ 2π -periodinen funktio, jolle*

$$(4.4) \quad \int_0^{\pi} \left| \frac{f(x_0 + t) + f(x_0 - t)}{2} - f(x_0) \right| \frac{dt}{t} < \infty.$$

Silloin f :n Fourier sarja suppenee pisteessä x_0 , ja

$$f(x_0) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e^{inx_0}.$$

Todistus. Olkoon $F(x) = f(x+x_0)$, jolloin muuttujan vaihdolla $\widehat{F}(n) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x+x_0) e^{-inx} dx = \widehat{f}(n) e^{inx_0}$. Edelleen, (4.4) on yhtäpitävää ehdon

$$\int_0^{\pi} \left| \frac{F(x) + F(-x)}{2} - F(0) \right| \frac{dx}{x} < \infty$$

kanssa. Toisin sanoen, Lemman 4.2 nojalla

$$f(x_0) = F(0) \leftarrow S_N F(0) = \sum_{n=-N}^N \widehat{f}(n) e^{inx_0} = S_N f(x_0)$$

kun $N \rightarrow \infty$. \square

Dini-testillä saadaan lukuisia eri suppenemistuloksia; kootaan niistä tähän muutamia. Jos funktiolla f ei ole hyppyä pisteessä x_0 , testi on mukavin muodossa

SEURAUUS 4.4. Jos $f \in L^1(-\pi, \pi)$ ja $\int_{-\pi}^{\pi} \left| \frac{f(x_0+t) - f(x_0)}{t} \right| dt < \infty$, niin silloin $S_N f(x_0) \rightarrow f(x_0)$ kun $N \rightarrow \infty$.

Tyypillisiä funktioita, joille Seurauksen 4.4 ehto toimii, ovat esimerkiksi Hölder-jatkuvat funktiot. Funktiota $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$ sanotaan α -Hölder jatkuvaksi, $0 < \alpha \leq 1$, ja merkitään $f \in Lip_{\alpha}$, jos jollakin vakiolla $M < \infty$ on

$$(4.5) \quad |f(x) - f(y)| \leq M|x - y|^{\alpha}, \quad \forall x, y \in [-\pi, \pi].$$

SEURAUUS 4.5. Jos $f \in Lip_{\alpha}$ jollakin $0 < \alpha \leq 1$, ja f on 2π -periodinen, niin silloin f :n Fourier sarja suppenee jokaisessa pisteessä $x \in [-\pi, \pi]$.

Todistus. $\int_{-\pi}^{\pi} \left| \frac{f(x_0+t) - f(x_0)}{t} \right| dt \leq M \int_{-\pi}^{\pi} |t|^{\alpha-1} dt < \infty$. \square

Voidaan myös tarkastella funktioita $f(x)$, joilla jatkuvuusmoduli $w : [0, \infty) \rightarrow [0, \infty)$; silloin oletamme w :sta, että se on kasvava ja että $w(t) \rightarrow 0$ kun $t \rightarrow 0$. Yleistämme ehdon (4.5) muotoon

$$|f(x) - f(y)| \leq w(|x - y|), \quad \forall x, y \in [-\pi, \pi],$$

ja näemme Dini-testistä, että f :n Fourier sarja suppenee joka pisteessä mikäli

$$\int_0^{\infty} \frac{w(t)}{t} dt < \infty.$$

Toinen tyypillinen Seurauksen 4.4 sovelluskohde ovat differentioituvat funktiot.

SEURAUS 4.6. Jos $f \in L^1(-\pi, \pi)$ on derivoituva pisteessä x_0 , silloin f :n Fourier sarja suppenee x_0 :ssa.

Dini-testin kautta pääsemme käsiksi myös Fourier sarjojen lokaaleihin ominaisuuksiin. Esimerkiksi Fourier sarjan suppeneminen tai hajaantuminen pisteessä x_0 riippuu vain funktion ominaisuuksista x_0 :n ympäristössä.

SEURAUS 4.7. Olkoon $x_0 \in [-\pi, \pi]$ ja $f, g \in L^1(-\pi, \pi)$ ovat sellaisia funktioita, että $f(x) \equiv g(x)$ jossakin x_0 :n ympäristössä. Tällöin

$$\lim_{N \rightarrow \infty} |S_N f(x_0) - S_N g(x_0)| = 0.$$

Todistus. Koska $\int_{-\pi}^{\pi} |(f - g)(x_0 + t)| \frac{dt}{t} < \infty$, Seuraus 4.4 todistaa väitteen. \square

Toisin sanoen: jos f ja g saavat samat arvot jossakin x_0 :n ympäristössä, niin silloin joko molempien Fourier sarja hajaantuu x_0 :ssa, tai sitten molempien sarja suppenee tuossa pisteessä.

Viimeisenä esimerkkinä Dini-ehdon käytöstä tarkastellaan paloittain sileitä funktioita. Sanomme että 2π -periodinen funktio f on *paloittain* C^1 , jos löytyy pisteet $-\pi = a_1 < a_2 < \dots < a_j < \dots < a_k = \pi$ niin että jokaisella j , $f|_{(a_j, a_{j+1})} \in C^1(a_j, a_{j+1})$ sekä toispuoleiset raja-arvot

$$f(a_j+) := \lim_{t \rightarrow 0^+} f(a_j + t) \quad \text{ja} \quad f'(a_j+) := \lim_{t \rightarrow 0^+} f'(a_j + t)$$

ovat olemassa, samoin $f(a_j-) := \lim_{t \rightarrow 0^+} f(a_j - t)$ ja $f'(a_j-) := \lim_{t \rightarrow 0^+} f'(a_j - t)$. Mutta voi siis olla

$$f(x+) \neq f(x-), \quad \text{jos } x = a_j \quad \text{jollakin } j,$$

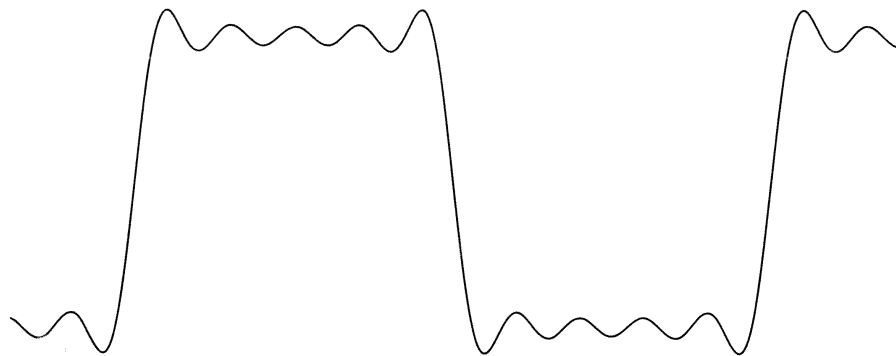
virt. esim. kuva sivulla 3.

SEURAUS 4.8. Jos 2π -periodinen funktio f on paloittain C^1 , silloin f :n Fourier sarja sup-
penee joka pisteessä $x \in [-\pi, \pi]$, ja

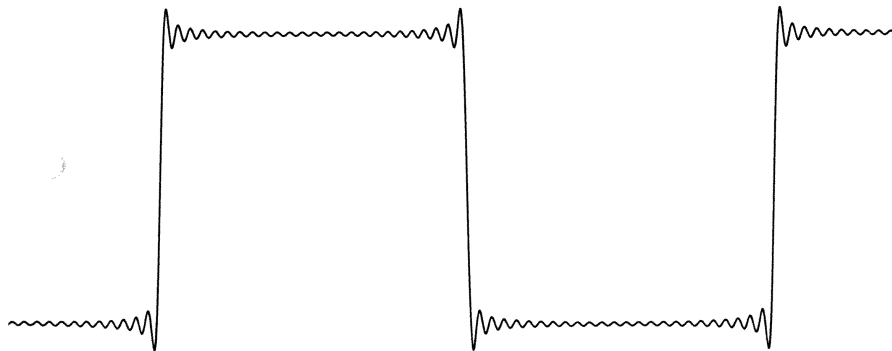
$$\lim_{N \rightarrow \infty} S_N f(x) = \lim_{t \rightarrow 0} \frac{f(x+t) + f(x-t)}{2} \quad \text{jokaisella } x \in [-\pi, \pi].$$

Todistus. (HT 4) \square

Seuraavassa kuvassa 2π -periodisen porraskfunktion, $f(x) = 1$, kun $2k\pi < x < (2k+1)\pi$
ja $f(x) = -1$ kun $(2k-1)\pi < x < 2k\pi$, Fourier osasummien kuvaajia.

$S_N f(x)$, $N=5$

$S_N f(x)$, $N=25$

Edellisen sivun kuvissa huomaa selvästi kuuluisan Gibbsin ilmiön: Porrasfunktion epä-jatkuvuuskohtissa Fourier sarja ei suppene tasaisesti, vaan tekee niissä hypyn, joka säilyy mutta siirtyy yhä lähemmäs epäjatkuvuuskohtaa, kun N kasvaa (ohjattu HT). Rajalla $N \rightarrow \infty$ sarjan hyppy on n. 9% funktion epäjatkuvuuden suuruudesta.

IV.2. Jatkuvat funktiot ja hajaantuvat Fourier sarjat. Osoitamme luvun lopuksi, että huolimatta yo. monista konvergenssituloksista, on *jatkuvia* funktioita, joiden Fourier sarja hajaantuu joissakin pisteissä $x \in [-\pi, \pi]$.

Tavoitteenamme on *konstruoida* jatkuva funktio $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$ jolle

$$(4.6) \quad S_{N_k} f(0) = (D_{N_k} * f)(0) \rightarrow \infty, \quad \text{sopivalla osajonolla } N_k \rightarrow \infty.$$

Konstruktiota varten tarvitsemme useamman osatuloksen. Lähdetään liikkeelle Lauseesta 3.11, jonka mukaan Dirichlet ytimen integraaleille pätee

$$\int_{-\pi}^{\pi} |D_N(x)| dx > \frac{2}{\pi} \log N \rightarrow \infty, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Tästä saamme

LEMMA 4.9. *Jokaisella $N \in \mathbb{N}$ löytyy funktio $g = g_N \in L^{\infty}(-\pi, \pi)$, jolle*

$$\|g\|_{\infty} = 1 \quad \text{ja} \quad |S_N g(0)| \geq \frac{1}{\pi^2} \log N.$$

Todistus. Koska $D_N(x)$ on parillinen funktio,

$$S_N g(0) = (D_N * g)(0) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} D_N(0-x)g(x) dx = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} D_N(x)g(x) dx.$$

Valitaan siis $g(x) = \text{sgn}(D_N(x))$, eli $g(x) = 1$ kun $D_N(x) > 0$ ja $g(x) = -1$ kun $D_N(x) < 0$. Tällä on molemmat vaaditut ominaisuudet. \square

Seuraavaksi haluamme korvata yo. Lemman funktion $g = g_N$ trigonometrisella polynomilla P , niin että $S_N P(0)$ säilyy suurena.

LEMMA 4.10. Jos $g \in L^1(-\pi, \pi)$ ja $N \in \mathbb{N}$, silloin

$$\|S_N(\sigma_{N^2}g) - S_Ng\|_\infty \leq 2\|g\|_{L^1(-\pi, \pi)}.$$

Todistus. Kaavan (3.18) (tai HT 3/tehtävän 2) mukaan

$$(4.7) \quad (\sigma_{N^2}g)(x) = \sum_{-N^2+1}^{N^2-1} \left(1 - \frac{|k|}{N^2}\right) \widehat{g}(k) e^{ikx}$$

Näin ollen

$$S_N(\sigma_{N^2}g)(x) = \sum_{-N+1}^{N-1} \left(1 - \frac{|k|}{N^2}\right) \widehat{g}(k) e^{ikx} = \sum_{-N+1}^{N-1} \widehat{g}(k) e^{ikx} - \frac{1}{N^2} \sum_{-N+1}^{N-1} |k| \widehat{g}(k) e^{ikx}$$

Tässä $\sum_{-N+1}^{N-1} \widehat{g}(k) e^{ikx} = S_Ng(x)$, kun taas viimeinen termi \leq

$$\frac{1}{N^2} \sum_{-N+1}^{N-1} |k| |\widehat{g}(k)| \leq \|g\|_{L^1(-\pi, \pi)} \frac{N(N+1)}{N^2} \leq 2\|g\|_{L^1(-\pi, \pi)}$$

perusarvion (2.12) nojalla. \square

Löydämme siis trigonometriset polynomit $P = P_N := \sigma_{N^2}(g_N)$, $N \in \mathbb{N}$, joilla seuraavat ominaisuudet:

- $\|P\|_\infty \leq 1$ jokaisella $N \in \mathbb{N}$ (sillä $\|P\|_\infty \leq \|g_N\|_\infty \leq 1$, Lause 3.6)
- $\deg P \leq N^2 - 1$ (vrt. (4.7))
- $|S_N P(0)| \geq \frac{1}{\pi^2} \log N - 2$ (Lemmat 4.9 ja 4.10)

Haluamme lisäksi varmistaa, että P :n Fourier-kertoimet $\widehat{P}(k) = 0$ kun $1 \leq |k|$ pieni. Tähän auttaa

HUOMAUTUS 4.11. Jos $P(x) = \sum_{-n}^n a_k e^{ikx}$ on trigonometrinen polynomi astetta n , silloin

$$h(x) := P(Mx) = \sum_{k=-n}^n a_k e^{iMkx}$$

on trigonometrinen polynomi, jonka aste = Mn , jolle $\widehat{h}(0) = \widehat{P}(0)$ (Miksi ?) ja jolle

$$\widehat{h}(j) = 0, \quad \text{kun } 1 \leq |j| \leq M - 1.$$

Lisäksi kaikilla N ,

$$(S_N P)(0) = \sum_{k=-N}^N a_k = (S_{NM} h)(0).$$

Näillä eväillä tarkastelemme Lemman 4.9 funktiota $g = g_N$ ja asetamme

$$(4.8) \quad \phi_N(x) := (\sigma_{N^2}(g_N))(Nx).$$

Listataan sitten trigonometrinen polynomien ϕ_N ominaisuudet. Kullakin $N \in \mathbb{N}$,

$$(4.9) \quad |\widehat{\phi_N}(0)| = \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} \phi_N dx \right| \leq \|\phi_N\|_{\infty} \leq 1,$$

$$(4.10) \quad (S_{N^2} \phi_N)(0) \geq \frac{1}{\pi^2} \log N - 2 \quad \text{ja}$$

$$(4.11) \quad \widehat{\phi_N}(j) = 0, \quad \text{kun } 1 \leq |j| \leq N - 1 \text{ tai } |j| \geq N^3.$$

Näin saamme konstruoidua perheen trigonometrisia polynomeja, joiden Fourier kertoimien kantajat (\mathbb{Z} :n osajoukkona) ovat erilliset, lukuunottamatta vakiotermeä $n = 0$; lisäksi kunkin Fourier osasummat kasvavat suuriksi kertoimien kantajan "keskivaiheilla": Asetetaan

$$N_k = 2^{3^k}, \quad k \in \mathbb{N},$$

ja määritellään funktio f summana

$$(4.12) \quad f(x) = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^2} \phi_{N_k}(x), \quad x \in [-\pi, \pi].$$

LAUSE 4.12. (DU BOIS-REYMOND) *On olemassa jatkuvia funktioita $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$, joiden Fourier sarja hajaantuu pisteessä $x = 0$,*

$$S_{N_k^2} f(0) \rightarrow \infty, \quad \text{kun } k \rightarrow \infty.$$

Todistus. Väitämme, että summan (4.12) funktio toteuttaa Lauseen vaatimukset. Koska ϕ_N :t ovat tasaisesti rajoitettuja (4.9), sarja (4.12) suppenee tasaisesti, ja siten $f(x)$ on ainakin jatkuva välillä $[-\pi, \pi]$.

Funktion f Fourier kertoimien määrittämiseksi huomataan, että tasaisen suppenemisen vuoksi

$$S_n f(0) = (D_n * f)(0) = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^2} S_n(\phi_{N_k})(0).$$

Edelleen, ehdon (4.11) avulla voimme identifioida Fourier osasummat $S_n(\phi_{N_k})(0)$, kun n on "pieni" ja kun n "suuri"; toisin sanoen,

$$\deg \phi_{N_k} < N_k^3 = N_{k+1} \Rightarrow S_n(\phi_{N_k})(x) = \phi_{N_k}(x) \quad \text{kun } n \geq N_{k+1},$$

$$\text{ja} \quad S_n(\phi_{N_k})(x) \equiv \widehat{\phi_{N_k}}(0), \quad \text{kun } n < N_k.$$

Tästä voimme päätellä, vrt. (4.9), että kun $n \in [N_j, N_{j+1})$,

$$|S_n f(0)| \geq |S_n \phi_{N_j}(0)| - \sum_{k \neq j} \frac{1}{k^2} \|\phi_{N_k}\|_{\infty} \geq |S_n \phi_{N_j}(0)| - C,$$

missä $C = \sum_{k=1}^{\infty} \frac{1}{k^2} < \infty$ vakio.

Valitaan nyt $n = N_j^2 \in [N_j, N_{j+1})$. Silloin ehdon (4.10) nojalla

$$|S_n f(0)| \geq |S_n \phi_{N_j}(0)| - C \geq \frac{1}{\pi^2} \log N_j^2 - 2 - C \rightarrow \infty,$$

kun $j \rightarrow \infty$. \square

Olemme näin osoittaneet, että joillakin jatkuvilla funktioilla Fourier sarja hajaantuu joissakin pisteissä. Positiiviseen suuntaan, Carleson ($p = 2$) ja Hunt (yleisellä p) todistivat, että kun $1 < p \leq \infty$ ja $f \in L^p(-\pi, \pi)$, silloin f :n Fourier sarja suppenee *melkein kaikkialla*.

Erityisesti, tulos pätee kun $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$. Carleson-Hunt teoreeman todistus on kuitenkin liian vaikea tällä kurssilla läpikäytäväksi.

Entä tapaus $p = 1$, kun $f \in L^1(-\pi, \pi)$? Tämän ratkaisi Kolmogorov v. 1926, mutta negatiiviseen suuntaan! Hän osoitti, että on olemassa funktioita $f \in L^1(-\pi, \pi)$, joiden Fourier sarja *ei supene missään pisteessä*.

V. FOURIER SARJOJEN SOVELLUKSIA I

V.1. Tasanjakautuneisuus (mod 1) ja Weylin lause Tarkastelemme seuraavaksi Fourier analyysin sovellusta lukuteoriaan - tämä on itse asiassa vain yksi esimerkki laajasta aihepiiristä.

Kuten algebrasta muistetaan, jos $x, y \in \mathbb{R}$, merkitään

$$x = y \pmod{1}, \quad \text{mikäli } x - y \in \mathbb{Z},$$

sekä sanotaan, että tällöin x ja y ovat kongruenteja (mod 1). Erityisesti, kullakin $x \in \mathbb{R}$ löytyy yksikäsitteinen luku

$$\langle x \rangle \in [0, 1),$$

jolle

$$x = \langle x \rangle \pmod{\mathbb{Z}};$$

siis $\langle x \rangle$ on luvun x murto-osa l. desimaaliosa.

KYSYMYS: Kun $\alpha \in \mathbb{R}$, mitä voidaan sanoa jonosta

$$\langle \alpha \rangle, \langle 2\alpha \rangle, \langle 3\alpha \rangle, \langle 4\alpha \rangle, \dots \quad (\in [0, 1)) \quad \text{?!?}$$

Eli haluamme esimerkiksi ymmärtää milloin jono tiheä joukossa $[0, 1)$, miten jono käyttäytyy välillä $[0, 1)$, kun $n \rightarrow \infty$ jne...

Esimerkkinä, jos $\alpha = \frac{p}{q} \in \mathbb{Q}$, saamme jonon

$$\langle \frac{p}{q} \rangle, \langle \frac{2p}{q} \rangle, \langle \frac{3p}{q} \rangle, \dots, \langle \frac{(q-1)p}{q} \rangle, \langle \frac{qp}{q} \rangle = 0, \langle \frac{p}{q} \rangle, \dots$$

eli jonosta tulee periodinen. Mutta jonon dynamiikka, so. se miten jonon alkiot kulkevat välillä $[0, 1)$, on kuitenkin hankala ymmärtää; jos esimerkiksi $\alpha = \frac{3}{7}$, saatu jono

$$\langle \frac{3}{7} \rangle \rightarrow \langle \frac{6}{7} \rangle \rightarrow \langle \frac{9}{7} \rangle = \langle \frac{2}{7} \rangle \rightarrow \langle \frac{5}{7} \rangle \rightarrow \langle \frac{1}{7} \rangle \rightarrow \langle \frac{4}{7} \rangle \rightarrow 0 \rightarrow \langle \frac{3}{7} \rangle$$

näyttää varsin satunnaiselta.

Millainen on sitten desimaaliosien jono $\langle \alpha \rangle$ kun α on irrationaalinen? Asiasta voidaan itse asiassa sanoa paljonkin – erityisesti tulemme näkemään että tällöin desimaaliosat jakautuvat tasaisesti. Tälle tarkka määritelmä on seuraava:

MÄÄRITELMÄ 5.1. *Jono (x_n) reaali-lukuja (x_1, x_2, x_3, \dots) , on **tasaa jakautunut (mod 1)**, jos jokaiselle avoimelle välille $(a, b) \subset [0, 1)$ pätee*

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle \in (a, b)\}}{N} = b - a.$$

HUOM: Tässä $\#A$ on joukon A alkioden lukumäärä.

Joskus sanotaan ylläolevan ehdon kanssa yhtäpitävästi, että avoimen välin (a, b) *frekvenssi* on $b - a$. Jos jono $(x_n)_{n=1}^{\infty}$ on tasan jakautunut (mod 1), se on tiheä joukossa $[0, 1)$. Mutta tasan jakautuminen on selvästi vahvempi ominaisuus kuin tiheys, ehto $\overline{\{x_n : n \in \mathbb{N}\}} = [0, 1)$ ei implikoi tasan jakautuneisuutta (MIKSI?, anna vastaesimerkkejä).

Johdamme nyt perättäin ekvivalentteja ehtoja annetun jonon tasanjakautuneisuudelle (mod 1). Viimeinen niistä (Lause 5.5) tunnetaan Weylin kriteerion nimellä, ja se on erittäin käyttökelpoinen myös monissa konkreettisisissa tilanteissa kuten tulemme huomaamaan. Ensimmäinen ekvivalentti ehto toteaa, että määritelmässä voidaan avoimet välit korvata puoliavoimilla väleillä.

LEMMA 5.2. *Reaalilukujono (x_j) on tasan jakautunut (mod 1) jos ja vain jos jokaiselle puoliavoimelle välille $[a, b) \subset [0, 1)$ pätee*

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle \in [a, b)\}}{N} = b - a.$$

Todistus. Oletetaan ensin, että (x_j) on tasan jakautunut (mod 1). Silloin jokaiselle $a \in [0, 1)$ pätee $\lim_{N \rightarrow \infty} N^{-1} \#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle = a\} = 0$, eli jokaisen yksittäisen pisteen frekvenssi on 0. Nimittäin, jos $a = 0$, niin tasanjakautuneisuuden määritelmän nojalla

$$\frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle = 0\}}{N} = 1 - \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle \in (0, 1)\}}{N} \xrightarrow{N \rightarrow \infty} 1 - 1 = 0.$$

Yleinen tapaus $a \in (0, 1)$ seuraa (HT) tarkastelemalla vastaavasti esitystä

$\{a\} = [0, 1) \setminus (\{0\} \cup (0, a) \cup (a, 1))$. Vihdoin puoliavoimen välin frekvenssiksi saamme

$$\frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle \in [a, b)\}}{N} + \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle = a\}}{N} \xrightarrow{N \rightarrow \infty} (b - a) + 0 = b - a.$$

Kääntäen, jos jokaisen puoliavoimen välin $[a, b)$ frekvenssi on $b - a$, niin yksittäiselle pisteelle $a \in [0, 1)$ pätee riittävän pienillä $\varepsilon > 0$

$$0 \leq \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle = a\}}{N} \leq \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle \in [a, a + \varepsilon)\}}{N} \xrightarrow{N \rightarrow \infty} \varepsilon.$$

Koska tämä pätee kaikilla $\varepsilon > 0$, niin $\lim_{N \rightarrow \infty} N^{-1} \#\{1 \leq n \leq N : \langle x_n \rangle = a\} = 0$. Tämän jälkeen päätellään samaan tapaan kuin aiemmin että jokaisen avoimen välin (a, b) frekvenssi on $b - a$. \square

Todetaan seuraavaksi, että tasanjakautuneisuuden ehto voidaan lausua myös integraalin avulla. Jatkossa oletamme ilman eri mainintaa, että integroitavat funktiot on jatkettu 1-periodisiksi koko reaaliakselille. Käytämme joukon $A \subset \mathbb{R}$ karakteristiselle funktiolle merkintää

$$\chi_A(x) := \begin{cases} 1 & x \in A, \\ 0 & x \notin A. \end{cases}$$

LEMMA 5.3. *Reaalilukujono (x_j) on tasan jakautunut (mod 1) jos ja vain jos*

$$(INT) \quad \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N f(x_n) = \int_0^1 f(x) dx$$

toteutuu aina kun f on äärellinen summa puoliavointen välien karakteristisia funktioita, $f(x) = \sum_{j=1}^L \chi_{[a_j, b_j)}(x)$, missä $0 \leq a_j < b_j \leq 1$.

Todistus. Tasanjakautuneisuus on ekvivalenttia sen kanssa, että (INT) pitää paikkansa ainak kun f on puoliavoimen välin karakteristinen funktio. Tämä seuraa suoraan edellisestä lemmasta: jos $f = \chi_{[a,b)}$, niin yhtälön (INT) vasen puoli on täsmälleen haluttu frekvenssi $N^{-1} \#\{n \in \{1, \dots, N\} : \langle x_n \rangle \in [a, b)\}$ ja oikea puoli on $(b - a)$! Jos taas (INT) pätee yksittäiselle karakteristiselle funktiolle, pätee se automaattisesti jokaiselle tällaisten funktion lineaarikombinaatiolle koska kumpikin puoli on lineaarinen f :n suhteen. \square

LEMMA 5.4. *Reaalilukujono (x_j) on tasan jakautunut (mod 1) jos ja vain jos ehto (INT) on voimassa jokaiselle jatkuvalla funktiolle $f \in C_{\#}(0, 1)$.*

Todistus. Riittää näyttää yhtäpitävyys Lemman 5.3 ehdon kanssa. Oletetaan että jälkimmäinen pätee, eli (INT) pätee puoliavointen väline karakterististen funktioiden lineaarikombinaatiolle ja olkoon $f \in C_{\#}(0, 1)$ mielivaltainen reaaliarvoinen jatkuva funktio. Jos $\varepsilon > 0$ on annettu, löydämme helposti f :n tasaisen jatkuvuuden avulla helposti valita porrasfunktio \bar{f} ja \underline{f} niin että koko välillä $[0, 1)$ pätee

$$f - \varepsilon \leq \underline{f} \leq f \leq \bar{f} \leq f + \varepsilon,$$

ja siis \bar{f} (samoin \underline{f}) on muotoa $\bar{f} = \sum_{j=1}^L c_j \chi_{[(j-1)/L, j/L)}$. Erityisesti silloin pätee

$$(5.1) \quad \underline{f} \leq f \leq \bar{f} \quad \text{ja} \quad \int_0^1 f - \varepsilon \leq \int_0^1 \underline{f} \leq \int_0^1 \bar{f} \leq \int_0^1 f + \varepsilon.$$

Voimme siis arvoida

$$\limsup_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N f(x_n) \leq \limsup_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N \bar{f}(x_n) = \int_0^1 \bar{f} \leq \int_0^1 f + \varepsilon.$$

Koska $\varepsilon > 0$ on mielivaltainen, seuraa tästä arvio $\limsup_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N f(x_n) \leq \int_0^1 f$.

Vastaavasti lähtemällä toisensuuntaisista epäyhtälöistä (5.1):ssa saamme arvion

$\liminf_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N f(x_n) \geq \int_0^1 f$. Koska aina $\liminf \leq \limsup$, niin ainoa vaihtoehto on että

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N f(x_n) = \int_0^1 f,$$

minkä halusimmekin todistaa. Jos f ei ole reaaliarvoinen, seuraa sama väite tarkastelemalla erikseen f :n reaali- ja imaginääriosaa.

Oletaan kääntäen, että (INT) on voimassa jatkuville funktioille ja olkoon $g = \sum_{j=1}^L c_j \chi_{(a_j, b_j)}$ annettu lineaarikombinaatio puoliavointen välien karakteristisista funktioista. Tällä kertaa löydämme jatkuvat reaali-arvoiset funktiot $\bar{g} \in C_{\#}(0, 1)$ ja $\underline{g} \in C_{\#}(0, 1)$ joille pätee

$$(5.2) \quad \underline{g} \leq g \leq \bar{g} \quad \text{ja} \quad \int_0^1 g - \varepsilon \leq \int_0^1 \underline{g} \leq \int_0^1 \bar{g} \leq \int_0^1 g + \varepsilon.$$

Oletuksen mukaan (INT) pätee apufunktioille \bar{g}, \underline{g} . Lähtien tiedosta (5.2) päätelemme täsmälleen samoin kuin edellä (silloin käytimme ehtoa (5.1)) että

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N g(x_n) = \int_0^1 g.$$

Lemman 5.3 nojalla jono (x_n) on tasanjakautunut (mod 1). \square

Olemme nyt valmiit todistamaan Weylin tuloksen.

LAUSE 5.5. *Reaalilukujono $(x_n)_{n=1}^{\infty}$ on tasanjakautunut (mod 1) jos ja vain jos Weylin kriteerio*

$$(5.3) \quad \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N e^{2\pi i x_n} = 0 \quad \text{jokaisella } k \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}$$

pätee.

Todistus. Riittää osoittaa että Weylin kriteerion on ekvivalentti Lemman 5.4 ehdon kanssa. Oletetaan, että viimeksimainittu ehto on voimassa. Olkoon $k \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}$ ja merkitään

$g_k(x) := e^{2\pi i k x}$. Koska $g_k \in C_{\#}(0, 1)$, saamme oletuksen nojalla

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N e^{2\pi i k x_n} = \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N g_k(x_n) = \int_0^1 g_k = \int_0^1 e^{2\pi i k x} dx = 0,$$

eli Weylin kriteerio on voimassa.

Kääntäen, oletetaan että jono (x_n) toteuttaa Weylin kriteerion. Silloin ehto (5.3) pätee myös kun $k = 0$ (MIKSI ?) ja lineaarisuuden nojalla (INT) on voimassa aina kun f on trigonometrinen polynomi, eli f on muotoa $f = \sum_{k=-N}^N c_k e^{2\pi i k x}$. Tällaiset polynomit ovat tiheässä avaruudessa $C_{\#}(0, 1)$, joten jos $g \in C_{\#}(0, 1)$ on reaaliarvoinen ja $\varepsilon > 0$ on annettu, voimme löytää (aproksimoimalla funktioita $g \pm \varepsilon/2$ sup-normissa tarkkuudella $\leq \varepsilon/2$) reaaliarvoiset trigonometriset polynomit \underline{g} ja \bar{g} joille

$$(5.4) \quad \underline{g} \leq g \leq \bar{g} \quad \text{ja} \quad \int_0^1 g - \varepsilon \leq \int_0^1 \underline{g} \leq \int_0^1 \bar{g} \leq \int_0^1 g + \varepsilon.$$

Koska $\varepsilon > 0$ on mielivaltainen päättelemme täsmälleen samoin kuin edellä lähtien ehdosta (5.4) (aiemmin esim. aloitimme vastaavasti ehdosta (5.1)), että

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=1}^n g(x_n) = \int_0^1 g.$$

Jono (x_n) on siis tasanjakautunut lemmän 5.4 nojalla. \square

SEURAUUS 5.6. Jos $\alpha \in \mathbb{R} \setminus \mathbb{Q}$, silloin jono $(\alpha n)_{n=1}^{\infty}$ on tasanjakautunut (mod 1). Toisin sanoen. desimaaliosat

$$(5.5) \quad (\langle \gamma \rangle, \langle 2\gamma \rangle, \langle 3\gamma \rangle, \langle 4\gamma \rangle, \langle 5\gamma \rangle, \dots)$$

ovat jakautuneet tasan välille $[0, 1)$.

Todistus. Näytämme, että kyseinen jono toteuttaa Weylin kriteerion. Olkoon $k \in \mathbb{Z} \setminus \{0\}$.

Voimme laskea käyttämällä geometrisen sarjan summakaavaa

$$\left| \frac{1}{N} \sum_{n=1}^N e^{2\pi i k \alpha n} \right| = \frac{|e^{2\pi i k \alpha} (e^{2\pi N i k \alpha} - 1)|}{N |e^{2\pi i k \alpha} - 1|} \leq \frac{2}{N |e^{2\pi i k \alpha} - 1|} \xrightarrow{N \rightarrow \infty} 0.$$

□

KYSYMYKSI: Missä kohtaa edellisessä todistuksessa tarvitaan luvun α irrationaalisuutta?

Weylin teoreema on varsin vahva (ja kaunis !) tulos. Sen avulla voi todistaa esimerkiksi, että jono

$$\langle \log n \rangle_{n=1}^{\infty}$$

ei ole tasaisesti jakautunut (HT). Lisäksi Weyl todisti kriteerinsä avulla, että jokaiselle polynomille $p(x) = \alpha_0 + \alpha_1 x + \dots + \alpha_d x^d$ luvut $p(1), p(2), \dots$ ovat tasanjakautuneet mod (1) mikäli ainakin joku polynomien kertoimista a_1, \dots, a_d on irrationaalinen.

Lopuksi, voisiko tasan jakautumisen käsitettä vielä tarkentaa, korvaamalla välit (a, b) yleisillä mitallisilla joukoilla $A \subset [0, 1)$? Tasanjakautuneisuuden määritelmää vastaava vaatimus näyttäisi olevan

$$(5.6) \quad \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{\#\{1 \leq n \leq N : \langle n\gamma \rangle \in A\}}{N} = |A|,$$

missä $|A|$ on ko. joukon Lebesguen mitta.

Mutta tässä on selvä pulma: Joukko $\{\langle n\gamma \rangle : n \in \mathbb{N}\}$ on vain numeroituva, eikä yleinen mitallinen joukko A "näe" sitä.

Tilanne vaatii siis uutta näkökulmaa ! Tarkastellaan asiaa tässä vain hyvin lyhyesti; ideana on nyt samaistaa luku γ kierron $R_\gamma : [0, 1) \rightarrow [0, 1)$, $R_\gamma \langle x \rangle = \langle x + \gamma \rangle$ kanssa. Samaistus on helpoin mieltää yksikköympyrällä [Piirrä kuva !].

Ehdon (5.6) luonnollinen vastine on silloin

$$\lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=0}^N \chi_A(x + n\gamma) = \lim_{N \rightarrow \infty} \frac{1}{N} \sum_{n=0}^N \chi_A \circ R_\gamma^n(x) = |A| \quad \text{melkein kaikilla } x.$$

Kuuluisan **Birkhoffin ergodisuusteorian** mukaan näin todella on. Sivuuatamme kuitenkin Birkhoffin lauseen todistuksen; se löytyy useimmista ergodisuusteorian kirjoista.

V.2. Jatkuvia funktioita, joilla ei derivaattaa missään pisteessä. Riemann esitti v. 1861, että sarja

$$(5.7) \quad R(x) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{\sin(n^2 x)}{n^2}, \quad x \in [-\pi, \pi],$$

on esimerkki jatkuvasta funktiosta, jolla ei ole derivaattaa missään pisteessä. Riemann ei kuitenkaan antanut väitteelleen perusteluja; ensimmäisen pitävän argumentin antoi Weierstrass, joka osoitti, että sopivilla luvuilla $0 < b < 1 < a, ab > 1$, funktiolla

$$(5.8) \quad W(x) = \sum_{n=1}^{\infty} b^n \sin(a^n x)$$

ei ole derivaattaa yhdessäkään pisteessä. [Tarkkaan ottaen, Weierstrass todisti tapauksen $0 < b < 1, 1 < a \in \mathbb{Z}$ ja $ab > 1 + 3\pi/2$.]

Tämän osaluvun tarkoituksena on todistaa eräs versio Weierstrassin tuloksesta. Alkuperäisestä Riemannin funktiosta (5.7) Hardy näytti v. 1916 derivoitumattomuuden pisteissä $t\pi, t \notin \mathbb{Q}$. Lopullisen ratkaisun antoi Gerver v. 1969 ja 1971; hän osoitti että $R(x)$ on derivoituva pisteissä $x = \pi p/q$, kun p, q parittomia kokonaislukuja, mutta *ei missään muualla*.

Todistamme tuloksen

LAUSE 5.7. *Jos $0 < \alpha < 1$, silloin funktio*

$$f(x) = f_{\alpha}(x) = \sum_{n=1}^{\infty} 2^{-n\alpha} e^{i2^n x}, \quad x \in \mathbb{R},$$

on jatkuva ja 2π -periodinen, eli $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$, mutta f ei ole derivoituva yhdessäkään pisteessä $x \in \mathbb{R}$.

Eli annamme todistuksen Weierstrassin tulokselle tapauksissa $b = 2^{-\alpha}, a = 2 > 1$, jolloin tietysti $ab = 2^{1-\alpha} > 1$.

Tarvitsemme muutamia valmistelevia tarkasteluja. Ensinnäkin huomataan, että Lauseen 5.7 funktio $f(x)$ on jatkuva, tasaisesti suppenevana trigonometrinen sarjana. Toisaalta, monet f :n Fourier kertoimista ovat nollia,

$$\begin{aligned}\widehat{f}(2^n) &= (2^n)^{-\alpha}, & n \in \mathbb{N}, \\ \widehat{f}(k) &= 0, & k \neq 2^n, n \in \mathbb{N}.\end{aligned}$$

Tällaista Fourier sarjaa sanotaan *lakunaariseksi*.

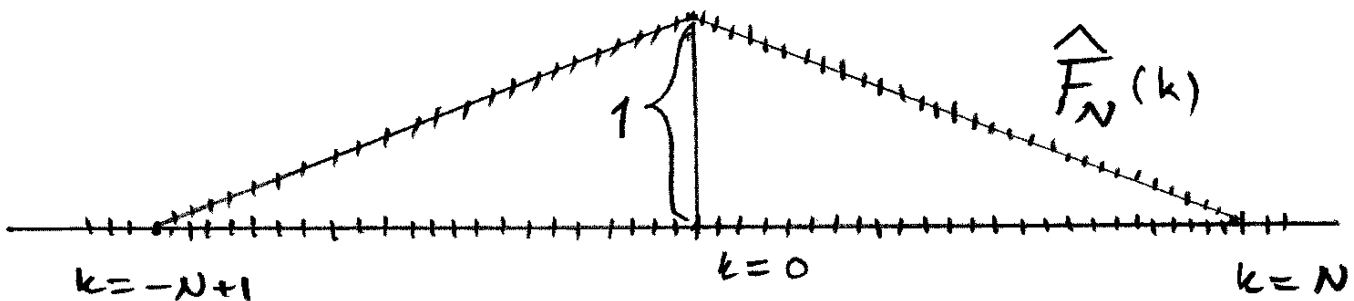
Yleisesti, kokonaislukujono $(a_n)_{n=1}^\infty \subset \mathbb{N}$ on lakunaarinen, jos $a_{n+1} > Aa_n$ jollakin vakiolla $A > 1$. Funktion f Fourier sarja on lakunaarinen, jos f :n Fourier kertoimien kantaja (\mathbb{Z} :n osajoukkona) on lakunaarinen,

$$(5.9) \quad \widehat{f}(n) = \begin{cases} c_n, & \text{kun } n = a_k \text{ jollakin } k \\ 0, & \text{kun } n \neq a_k, k \in \mathbb{N}, \end{cases}$$

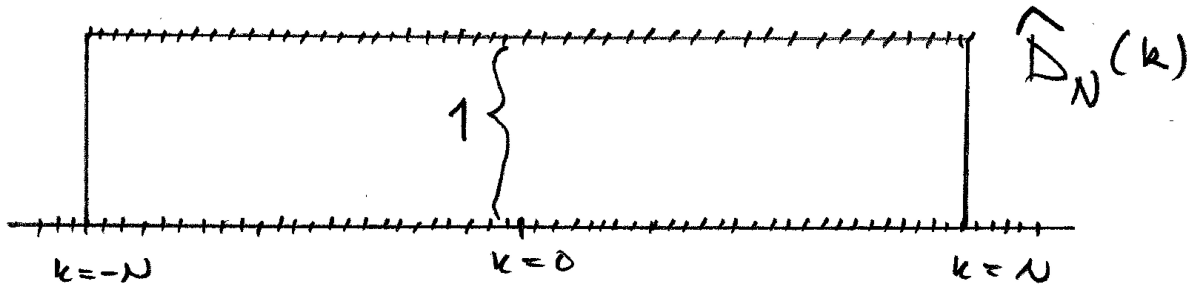
jollakin lakunaarisella jonolle $(a_n)_{n=1}^\infty$.

Lakunaarisille Fourier sarjoille Fejerin ja Dirichlet ytimien yhteyttä voidaan tarkentaa. Muistetaan ensin (3.18), että Fejerin ytimien Fourier kertoimet ovat

$$\widehat{F}_N(k) = \left(1 - \frac{|k|}{N}\right), \quad -N \leq |k| \leq N; \quad \widehat{F}_N(k) = 0 \quad \text{muuten,}$$

kun taas Dirichlet ytimille $\widehat{D}_N(k) = 1$, $-N \leq |k| \leq N$, ja $\widehat{D}_N(k) = 0$ muuten,

Haluamme jonkinlaisen "välimuodon" näistä ytimistä; sellaisella on käyttöä muuallakin.

MÄÄRITELMÄ 5.8. Kun $g \in L^1(-\pi, \pi)$ ja $N \in \mathbb{N}$, asetetaan

$$\Delta_N g(x) := 2\sigma_{2N}g(x) - \sigma_N g(x) = (2F_{2N} - F_N) * g(x), \quad x \in [-\pi, \pi].$$

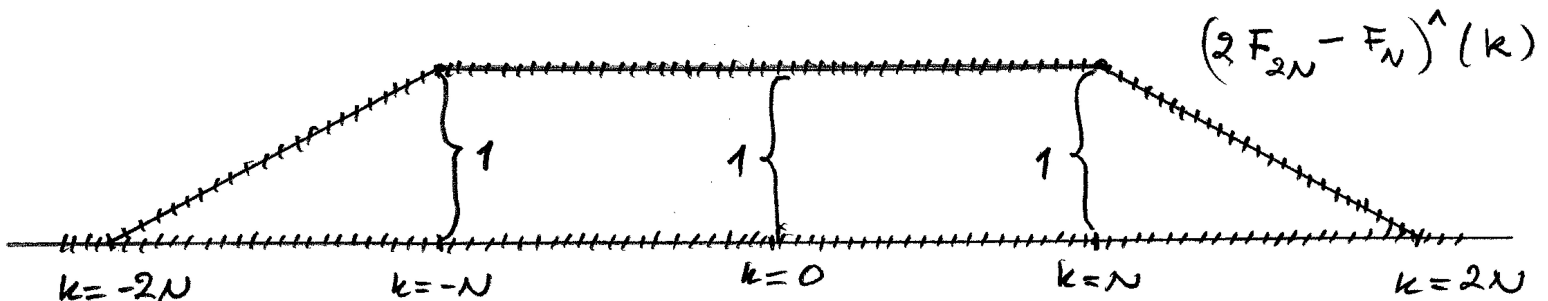
Saadun uuden ytimen Fourier kertoimet ovat

$$(2F_{2N} - F_N)^\wedge(k) = 2 \left(1 - \frac{|k|}{2N}\right) - \left(1 - \frac{|k|}{N}\right) = 1, \quad \text{kun } 0 \leq |k| \leq N,$$

ja

$$(2F_{2N} - F_N)^\wedge(k) = 2 - \frac{|k|}{N}, \quad \text{kun } N < |k| \leq 2N;$$

muut ytimen $2F_{2N} - F_N$ Fourier kertoimista ovat nollia.

Siis $\Delta_N g$:n Fourier kertoimet ovat kuin Dirichlet ytimellä, kun $0 \leq |k| \leq N$, ja kertoimet vähenevät lineaarisesti noltaan, kun $N < |k| \leq 2N$.

Muistetaan tässä myös yhteys Fourier kertoimien ja konvoluution välillä;

$$\Delta_N g(x) = \sum_{k=-2N+1}^{2N-1} (2F_{2N} - F_N)^\wedge(k) \widehat{g}(k) e^{ikx}, \quad x \in [-\pi, \pi].$$

Siten:

(a) $\Delta_N g$ perii Fejerin ytimien hyvät summausominaisuudet, ja

(b) f_α :n lakunaarisuus ja $N = 2^n \Rightarrow S_N f = \Delta_N f$!

Erityisesti, Lauseen 5.7 funktiolle f_α on

$$(5.10) \quad \Delta_N f(x) - \Delta_{N/2} f(x) = 2^{-n\alpha} e^{i2^n x}, \quad N = 2^n, x \in [-\pi, \pi].$$

Lause 5.7 seuraa näin seuraavasta tuloksesta.

LEMMA 5.9. *Olkoon $g \in C_\#(-\pi, \pi)$. Jos g on derivoituva pisteessä $x_0 \in [-\pi, \pi]$, silloin*

$$(\sigma_N g)'(x_0) = \mathcal{O}(\log N), \quad N \in \mathbb{N}.$$

[Muista merkintä: $a_n = \mathcal{O}(b_n) \Leftrightarrow |a_n| \leq C b_n$ jollakin vakiolla C ja kaikilla $n \in \mathbb{N}$.]

Jos Lauseen 5.7 funktiolla f_α olisi derivaatta pisteessä $x_0 \in [-\pi, \pi]$, niin Määritelmän 5.8 ja Lemman 5.9 mukaan olisi silloin

$$(\Delta_N f)'(x_0) = \mathcal{O}(\log N) \Rightarrow (\Delta_N f)'(x_0) - (\Delta_{N/2} f)'(x_0) = \mathcal{O}(\log N)$$

Mutta kaavasta (5.10) nähdään että $|(\Delta_N f)'(x_0) - (\Delta_{N/2} f)'(x_0)| = N^{1-\alpha}$, kun $N = 2^n$ jollakin $n \in \mathbb{N}$. Koska $N^{1-\alpha}$ kasvaa paljon nopeammin kuin $\log N$, funktio f_α ei näin voi olla derivoituva missään pisteessä $x_0 \in [-\pi, \pi]$.

Riittää siis todistaa Lemma 5.9. Sitä varten lasketaan

$$(\sigma_N g)'(x_0) = \frac{d}{dx} \Big|_{x=x_0} (F_N * g)(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} F'_N(x_0 - t) g(t) dt = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} F'_N(t) g(x_0 - t) dt$$

Koska F_N on 2π -periodinen, $\int_{-\pi}^{\pi} F'_N(t) dt = 0$ ja siten

$$(5.11) \quad |(\sigma_N g)'(x_0)| = \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} F'_N(t) [g(x_0 - t) - g(x_0)] dt \right| \leq \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |F'_N(t)| C |t| dt$$

jollakin vakiolla $C < \infty$, sillä g derivoituva x_0 :ssa.

Tehtävänäemme on siten arvioida integraalia

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |F'_N(t)| |t| dt.$$

Tässä voidaan edetä seuraavasti. Ensinnäkin

$$(5.12) \quad |F'_N(t)| = \left| \sum_{-N+1}^{N-1} \left(1 - \frac{|k|}{N}\right) ik e^{ikt} \right| \leq N^2$$

ja toiseksi, Määritelmän 3.12 mukaan $F_N(2t) = \frac{1}{N} \sin^2(Nt) \sin^{-2}(t)$, josta derivoimalla

$$2F'_N(2t) = 2 \cos(Nt) \sin(Nt) \sin^{-2}(t) - \frac{2}{N} \sin^2(Nt) \sin^{-3}(t), \quad |t| \leq \pi/2,$$

mistä saamme

$$(5.13) \quad |F'_N(t)| \leq \frac{C_1}{t^2}, \quad 0 < |t| \leq \pi.$$

Yhdistämällä arviot (5.11)-(5.13) saamme

$$\begin{aligned} |(\sigma_N g)'(x_0)| &\leq C_2 \int_{|t| \leq 1/N} |F'_N(t)| |t| dt + C_2 \int_{1/N < |t| \leq \pi} |F'_N(t)| |t| dt \\ &\leq C_2 \int_{|t| \leq 1/N} N^2 |t| dt + C_3 \int_{1/N}^{\pi} \frac{dt}{t} = \mathcal{O}(\log N). \end{aligned}$$

Lause 5.7 on näin saatu todistetuksi. \square

Jos halutaan reaaliarvoinen funktio $f \in C_{\#}(-\pi, \pi)$ jolla ei derivaattaa missään pisteessä, valitaan esimerkiksi

$$g_{\alpha}(x) = \sum_{n=1}^{\infty} 2^{-n\alpha} \cos(2^n x), \quad x \in \mathbb{R}.$$

Taas saadaan helposti

$$\Delta_N g_{\alpha}(x) - \Delta_{N/2} g_{\alpha}(x) = 2^{-n\alpha} \cos(2^n x), \quad N = 2^n \text{ ja } x \in \mathbb{R},$$

kuten kaavassa (5.10) (MIKSI ?) ja siitä derivoimalla

$$|(\Delta_N g_{\alpha})'(x) - (\Delta_{N/2} g_{\alpha})'(x)| = 2^{(1-\alpha)n} |\sin(2^n x)|$$

Mutta nyt $|\sin(2^n x_0)| \neq$ vakio, joten Lemmaa 5.9 ei voi suoraan soveltaa. Tarvitaan Lemman tarkennus:

$$(5.14) \quad (\sigma_N g)'(x_0 + h) = \mathcal{O}(\log N), \quad \text{kun } |h| \leq \frac{1}{N} \text{ ja } g \in C_{\#}(-\pi, \pi) \text{ derivoituva } x_0\text{-ssa.}$$

Tämän todistus: (HT 5).

Valitsemalla nyt jokaisella $N = 2^n, n \in \mathbb{N}$, sopiva h saadaan $|(\Delta_N g_{\alpha})'(x_0 + h) - (\Delta_{N/2} g_{\alpha})'(x_0 + h)| = 2^{(1-\alpha)n} = N^{1-\alpha}$, mikä on ristiriidassa ehdon (5.14) kanssa. Siis myöskään g_{α} ei voi olla derivoituva missään pisteessä.

Vastaavanlaisella argumentilla voidaan derivoitumattomuus kaikkialla todistaa myös yleiselle Weierstrass-funktiolle (5.8), missä $0 < b < 1 < a$ mielivaltaisia lukuja joille $ab > 1$. Mutta nyt $W(x)$ ei olekaan enää periodinen funktio - todistus tarvitsee siis (jatkuvaa) Fourier muunnosta ! Jos aikaa riittää, palataan asiaan myöhemmin.

VI. FOURIER SARJOJEN L^2 -TEORIA

Luvussa IV tutkimme Fourier sarjojen pisteittäistä suppenemista, ja huomasimme, että pisteittäisen käyttäytymisen ymmärtäminen yleisille jatkuville tai L^p -funktioille on varsin vaikeaa. Paljon helpompaa on osoittaa, että Fourier sarjat suppenevat "keskimäärin".

Käymme tästä aihepiiristä lyhyesti läpi Fourier-sarjojen L^2 -teorian, tavoitteenamme todistaa seuraavat fundamentaalit tulokset:

Jos $f \in L^2(-\pi, \pi)$, silloin

$$(6.1) \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |S_N f(x) - f(x)|^2 dx \rightarrow 0,$$

eli funktion f Fourier sarja suppenee L^2 -normin mielessä, ja

$$(6.2) \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^2 dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{f}(n)|^2 \quad (\text{Plancherellin kaava})$$

Myös näitä tarvitaan Fourier analyysin eri sovelluksissa - seuraavassa luvussa käytämme niitä geometriaan ja lämpöyhtälön selvittämiseen.

Tulemme näkemään, että nämä tulokset seuraavat enemmänkin avaruuden $L^2(-\pi, \pi)$ rakenteesta kuin jonkun tietyn summausmenetelmän erityisominaisuuksista.

Kuten liitteen luvussa A.1 kerrataan, avaruus $L^p(-\pi, \pi)$, $1 \leq p \leq \infty$, varustettuna normilla $\|f\|_p$ on täydellinen, eli siis *Banach avaruus*. Kun $p = 2$, k.o. avaruuden geometriasta saadaan vieläkin tarkempi kuva: Nyt normin määrää sisätulo

$$(6.3) \quad (f, g) = (f, g)_{L^2} := \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \overline{g(x)} dx, \quad [= \overline{(g, f)}],$$

sillä $\|f\|_{L^2} = \sqrt{(f, f)_{L^2}}$. Huomaa, että sisätulo on (\mathbb{C}) -lineaarinen ensimmäisen muuttujan suhteen, antilineaarinen toisen suhteen ja jatkuva kummankin muuttujan suhteen (HT 5).

Tiivistettynä: $L^2(-\pi, \pi)$ on täydellinen sisätuloavaruus, eli *Hilbertin avaruus*.

Hölderin epäyhtälön (A.1.2) nojalla $(f, g)_{L^2}$ on hyvin määritelty kaikilla $f, g \in L^2(-\pi, \pi)$; itse asiassa tässä tapauksessa epäyhtälöä

$$(6.4) \quad |(f, g)_{L^2}| \leq \|f\|_{L^2} \|g\|_{L^2} \quad \text{eli} \quad \left| \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f g \, dx \right| \leq \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f|^2 \, dx \right)^{1/2} \left(\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |g|^2 \, dx \right)^{1/2}$$

kutsutaan *Cauchy-Swarzin epäyhtälöksi*.

Merkitään

$$f \perp g, \quad \text{jos} \quad (f, g) = 0 \quad \text{eli} \quad \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \overline{g(x)} \, dx = 0,$$

ja huomataan (HT 5) Pythagoraan lause

$$(6.5) \quad \|f + g\|_{L^2}^2 = \|f\|_{L^2}^2 + \|g\|_{L^2}^2 \quad \text{kun} \quad f \perp g.$$

VI.1. L^2 -funktioiden Fourier kertoimet. Hilbert avaruuden käsittein tulkittuna, eksponenttifunktiot

$$(6.6) \quad e_n(x) := e^{inx}, \quad \text{missä} \quad x \in [-\pi, \pi] \text{ ja } n \in \mathbb{N},$$

muodostavat ortonormaalin jonon (eli ON-jonon) avaruudessa $L^2(-\pi, \pi)$,

$$(e_n, e_m)_{L^2} = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} e^{inx} e^{-imx} \, dx = \delta_{n,m}.$$

Tällöin funktion $f \in L^2(-\pi, \pi)$ Fourier kertoimet $\widehat{f}(n)$ ovat f :n projektioita funktioiden e_n suuntaan,

$$\widehat{f}(n) = (f, e_n)_{L^2}, \quad n \in \mathbb{Z}.$$

Lisäksi ortonormaali jono $\{e_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ on täydellinen, s.o. jos $f \in L^2(-\pi, \pi)$ ja

$$(6.7) \quad f \perp e_n, \quad \text{kaikilla } n \in \mathbb{Z} \quad \Rightarrow \quad f(x) = 0 \quad \text{m.k. } x \in [-\pi, \pi].$$

Tämä seuraa lauseesta Lauseesta 3.17, sillä $L^2(-\pi, \pi) \subset L^1(-\pi, \pi)$ Hölderin epäyhtälön nojalla.

HUOMAUTUS 6.1. Koska $\{e_n\}_{n \in \mathbb{N}}$ on ON-jono, äärellisille summille $f = \sum_{k=-m}^m c_k e_k$ pätee

$$(i) \quad \widehat{f}(j) = c_j = (f, e_j)_{L^2} \quad [= \sum_k c_k (e_k, e_j)_{L^2}] \quad \text{ja}$$

$$(ii) \quad \|f\|_{L^2}^2 = \sum_{k=-m}^m |c_k|^2 \quad [\text{Pythagoras}]$$

Entä äärettömät summat ?!

LAUSE 6.2. (RIESZ-FISHER) Olkoot kantavektorit e_n kuten (6.6):ssa ja $a_k \in \mathbb{C}$ sellaisia, että $\sum_{k=-\infty}^{\infty} |a_k|^2 < \infty$. Silloin sarja

$$\sum_{k=-\infty}^{\infty} a_k e_k$$

suppenee avaruudessa $L^2(-\pi, \pi)$. Toisin sanoen, löytyy $f \in L^2(-\pi, \pi)$ jolle

$$\|f - \sum_{k=-N}^N a_k e_k\|_{L^2} \rightarrow 0 \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

HUOM: Erityisesti, Riesz-Fisherin lauseen funktiolle pätee (MIKSI ?; vrt. HT 5/Teht. 1)

$$(6.8) \quad \widehat{f}(k) = a_k, \quad \text{jokaisella } k \in \mathbb{Z}.$$

Lauseen 6.2 Todistus. Olkoon $S_N := \sum_{k=-N}^N a_k e_k$. Väitämme, että $(S_N)_{N \in \mathbb{N}}$ on Cauchyn jono avaruudessa $L^2(-\pi, \pi)$. Nimittäin kun $M > N$, Pythagoraan mukaan $\|S_N - S_M\|_{L^2}^2 = \|\sum_{N < |k| \leq M} a_k e_k\|_{L^2}^2 = \sum_{N < |k| \leq M} |a_k|^2$, joka $\rightarrow 0$ kun $N, M \rightarrow \infty$, suppenevan sarjan jäännösterminä.

Koska $L^2(-\pi, \pi)$ on täydellinen normiavaruus, löytyy siis $f \in L^2(-\pi, \pi)$, jolle $\|f - S_N\|_{L^2} \rightarrow 0$ kun $N \rightarrow \infty$. \square

Käänteiseen suuntaan,

LEMMA 6.3. Jos $f \in L^2(-\pi, \pi)$,

$$(i) \quad \sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{f}(n)|^2 \leq \|f\|_{L^2}^2 = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^2 dx \quad [\text{Besselin epäyhtälö}]$$

$$(ii) \quad \text{Yhtäsuuruus pätee} \Leftrightarrow \|f - \sum_{k=-N}^N \widehat{f}(k) e_k\|_{L^2}^2 \rightarrow 0 \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Todistus. $0 \leq \|f - \sum_{k=-N}^N \widehat{f}(k) e_k\|_{L^2}^2 = (f - \sum_{k=-N}^N \widehat{f}(k) e_k, f - \sum_{j=-N}^N \widehat{f}(j) e_j)_{L^2} =$

$$(f, f) - \sum_{k=-N}^N \widehat{f}(k) (e_k, f)_{L^2} - \sum_{j=-N}^N (f, e_j)_{L^2} \overline{\widehat{f}(j)} + \sum_{k=-N}^N |\widehat{f}(k)|^2 = \|f\|_{L^2}^2 - \sum_{k=-N}^N |\widehat{f}(k)|^2$$

Tästä identiteetistä molemmat väitteet seuraavat. \square

Olemme nyt valmiita Fourier sarjojen L^2 -teorian keskeiseen tulokseen, todistamaan peruseriaatteet (6.1) ja (6.2).

TEOREEMA 6.4. *Jos $f \in L^2(-\pi, \pi)$, silloin*

(i) $\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^2 dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{f}(n)|^2, \quad \text{ja}$

(ii) $f = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e_n, \quad \text{missä sarja suppenee } L^2\text{-normissa,}$

$$\|f - S_N\|_{L^2} = \|f - \sum_{n=-N}^N \widehat{f}(n) e_n\|_{L^2} \rightarrow 0, \quad \text{kun } N \rightarrow \infty.$$

Todistus. Besselin epäyhtälön mukaan $\sum_{n \in \mathbb{Z}} |\widehat{f}(n)|^2 < \infty$. Riesz-Fisherin lause kertoo silloin, että sarja

$$g := \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) e_n$$

suppenee avaruudessa $L^2(-\pi, \pi)$. Siis $g \in L^2(-\pi, \pi)$ ja $\widehat{g}(k) = (g, e_k)_{L^2} = \widehat{f}(k)$ jokaisella $k \in \mathbb{Z}$, vrt. (6.8). Fourier kertoimien yksikäsitteisyyden (6.7) nojalla $f = g$ melkein kaikkialla. Tämä todistaa väitteen (ii). Väite (i) seuraa silloin Lemmasta 6.3. \square

Saamme bonuksena muutaman tärkeän lisätuloksen.

LAUSE 6.5. (PARSEVAL) *Jos $f, g \in L^2(-\pi, \pi)$, silloin*

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} f(x) \overline{g(x)} dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) \overline{\widehat{g}(n)}$$

Todistus. Sisätulon jatkuvuuden nojalla $(f, g)_{L^2} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} (\widehat{f}(n) e_n, g)_{L^2} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) (e_n, g)_{L^2} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(n) \overline{\widehat{g}(n)}$. \square

Myös jonoavaruus

$$\ell^2 = \{(a_k)_{k \in \mathbb{Z}} : a_k \in \mathbb{C}, \sum_{k=-\infty}^{\infty} |a_k|^2 < \infty\}$$

on Hilbertin avaruus, sen sisätulona on $(a, b)_{\ell^2} = \sum_{k \in \mathbb{Z}} a_k \overline{b_k}$. Cauchy-Schwarzin epäyhtälö saa nyt muodon

$$(6.9) \quad \left| \sum_{k \in \mathbb{Z}} a_k \overline{b_k} \right| \leq \left(\sum_{k=-\infty}^{\infty} |a_k|^2 \right)^{1/2} \left(\sum_{k=-\infty}^{\infty} |b_k|^2 \right)^{1/2}$$

Tulos seuraa Riesz-Fisherin ja Parsevalin lauseista, mutta sen voi tietysti todistaa myös suoraan. Tarkemmin ko. avaruuden ominaisuuksista ja geometriasta on kerrottu esim. Funktionaalianalyysin peruskurssilla.

Yhdistämällä Lause 6.2 ja Teoreema 6.4 nähdään, että kuvaus

$$T : L^2(-\pi, \pi) \rightarrow \ell^2, \quad Tf := (\widehat{f}(k))_{k=-\infty}^{\infty}$$

on *lineaarinen isometria*, s.o. $\|Tf\|_{\ell^2} = \|f\|_{L^2}$, ja myös surjektio; Lauseen 6.5 nojalla se säilyttää jopa sisätulonkin !

Siis $T : L^2(-\pi, \pi) \rightarrow \ell^2$ on lineaarinen Hilbert avaruus isomorfismi.

HUOMAUTUS 6.6. *Teoreeman 6.4 voi tulkita myös muodossa*

$$\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} |f(x) - D_N * f(x)|^2 dx = \sum_{|k| > N} |\widehat{f}(k)|^2, \quad f \in L^2(-\pi, \pi).$$

Yhtälössä vasemmalla integroidaan pahasti oskilloivan funktion neliötä, jota vaikea arvioida suoraan; oikealla on taas suppenevan sarjan jäännöstermi, joka menee triviaalisti nolliin!

VII. FOURIER SARJOJEN SOVELLUKSIA II

Esittelemme sitten muutamia Fourier sarjojen L^2 -teorian (monista) sovelluksista.

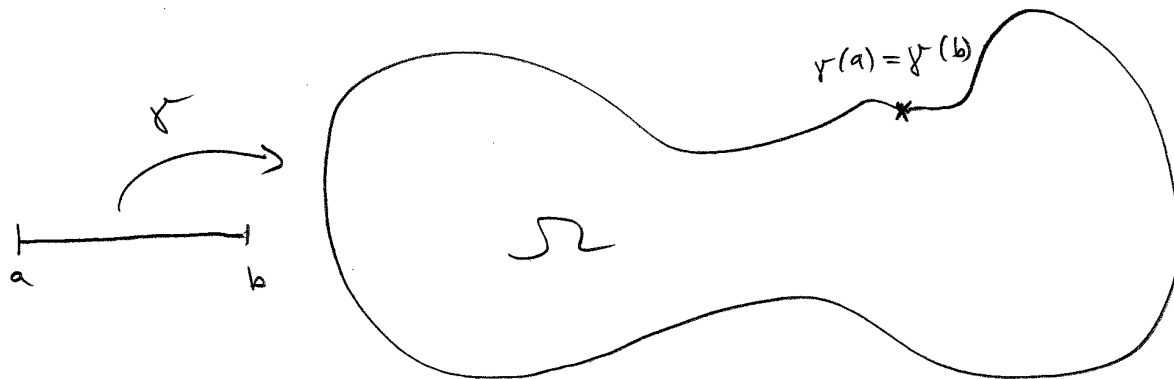
VII.1. Isoperimetrinen epäyhtälö. Kuinka suuren alueen voi rajata käyrä γ , jolla on annettu pituus L ?

Intuitiivinen ajatus on että suurin mahdollinen pinta-ala saadaan, kun γ on ympyrä; ja että ympyrä on ainoa pinta-alan maksimoiva käyrä. Isoperimetrinen epäyhtälö vahvistaa tämän intuition.

Mutta kuinka isoperimetrisen epäyhtälön voisi todistaa? Fourier analyysin avulla asiaa voi lähestyä seuraavasti.

Olkoon $\Omega \subset \mathbb{R}^2$ alue, jonka reuna parametrisoitu C^1 -polulla $\gamma : [a, b] \rightarrow \partial\Omega$,

$$\gamma(t) = (x(t), y(t)) = x(t) + iy(t) \in \partial\Omega, \quad t \in [a, b]$$

Oletamme, että γ :n toispuoleiset derivaatat ovat olemassa ja yhtyvät välin $[a, b]$ päätepisteissä; toisin sanoen että $\gamma \in C^1_{\#}(a, b)$. Lisäksi oletamme, että $\gamma'(t) \neq 0$ jokaisella t ja että γ on Jordan käyrä, s.o. $\gamma(a) = \gamma(b)$ mutta $\gamma(t_1) \neq \gamma(t_2)$ kun $a \leq t_1 < t_2 < b$.

Käyrän γ pituus $L := L(\gamma)$ eli reunan $\partial\Omega$ pituus on

$$L = \int_a^b |\gamma'(t)| dt = \int_a^b \sqrt{x'(t)^2 + y'(t)^2} dt$$

Käyrän pituus $L(\gamma)$ ei riipu parametrisoinnin valinnasta; jos $s : [\alpha, \beta] \rightarrow [a, b]$ on kasvava C^1 -funktio ja $\tilde{\gamma}(t) := \gamma(s(t))$, ketjusäännöllä ja muuttujan vaihdolla

$$L(\tilde{\gamma}) = \int_\alpha^\beta |\tilde{\gamma}'(t)| dt = \int_\alpha^\beta |\gamma'(s(t))| s'(t) dt = \int_a^b |\gamma'(t)| dt = L(\gamma).$$

Voimme siis valita parametriksi kaaren pituuden $s \in [0, L]$, eli $s = L(\gamma|_{[0,s]})$. Silloin $|\gamma'(s)| \equiv 1$.

[Oletustemme nojalla $l(\rho) := \int_a^\rho |\gamma'(t)| dt$ antaa aidosti kasvavan C^1 -funktion $l : [a, b] \rightarrow [0, L]$; valitaan uudeksi parametrisoinniksi $s = l^{-1} : [0, L] \rightarrow [a, b]$.]

Entä alueen Ω pinta-ala $|\Omega|$, kuinka se saadaan laskettua käyrästä γ ?

Tähän tarvitsemme Greenin kaavaa tai Gaussin lausetta eli divergenssilauseita dimensiossa $d = 2$ (ks. O.Martio, Vektorianalyysi, s. 169). Tätä varten, jos $\bar{n}(s)$ on $\partial\Omega$:n ulkonormaali pisteessä $\gamma(s) = (x(s), y(s)) \in \partial\Omega$,

$$(7.1) \quad \bar{n}(s) = \pm (y'(s), -x'(s)), \quad \text{kun } |\gamma'(s)| \equiv 1, \quad s \in [0, L]. \quad (\text{MIKSI ?})$$

Merkki "+" valitaan kun γ positiivisesti suunnistettu ja "-" kun suunnistus on negatiivinen. Edelleen, jos $V : \bar{\Omega} \rightarrow \mathbb{R}^2$ on C^1 -vektorikenttä, divergenssilauseen mukaan

$$(7.2) \quad \int_\Omega \nabla \cdot V(z) dx dy = \int_{\partial\Omega} V \cdot \bar{n} ds.$$

Valitaan nyt identtinen vektorikenttä $V(x, y) = (x, y)$, jolloin $\nabla \cdot V(z) \equiv 2$ ja divergenssilause saa muodon

$$|\Omega| = \frac{1}{2} \left| \int_0^L V(\gamma(s)) \cdot \bar{n}(s) ds \right| = \frac{1}{2} \left| \int_0^L x(s)y'(s) - y(s)x'(s) ds \right|.$$

Koska Fourier sarjat on mukavinta esittää kompleksilukuja käyttäen, esitetään yo. vielä kompleksianalyysin kielellä; eli kun $\gamma(s) = x(s) + iy(s)$ ja $\gamma'(s) = x'(s) + iy'(s)$, saadaan $xy' - yx' = \text{Im}[\gamma'(s)\overline{\gamma(s)}]$. Yhteenvetona

$$(7.3) \quad |\Omega| = \frac{1}{2} \left| \int_0^L \text{Im}[\gamma'(s)\overline{\gamma(s)}] ds \right| = \frac{1}{2} \left| \text{Im} \int_0^L \gamma'(s)\overline{\gamma(s)} ds \right|.$$

TEOREEMA 7.1. (ISOPERIMETRINEN EPÄYHTÄLÖ) *Olkoon $\Omega \subset \mathbb{R}^2$ alue, jonka rajaa yksinkertainen ja suljettu C^1 -käyrä, pituudeltaan L . Silloin alueen pinta-ala*

$$|\Omega| \leq \frac{L^2}{4\pi},$$

missä yhtäsuuruus pätee $\Leftrightarrow \partial\Omega$ on ympyrä.

Todistus. Skaalaamalla $\Omega \rightarrow \tau\Omega$, jolloin $|\tau\Omega| = \tau^2|\Omega|$ ja $L(\tau\partial\Omega)^2 = \tau^2L(\partial\Omega)^2$ voimme olettaa, että reunan pituus $L = 2\pi$.

Jos $\gamma(s)$, $s \in [0, L]$, on reunan $\partial\Omega$ parametrisointi kaarenpituudella, $|\gamma'(s)| \equiv 1$ ja

$$(7.4) \quad \gamma \in C_{\#}^1(0, 2\pi), \quad \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} |\gamma'(s)|^2 ds = 1.$$

Voimme nyt käyttää Fourier esitystä $\gamma(s) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} c_n e^{ins}$, jolloin

$$\widehat{\gamma'}(n) = in \widehat{\gamma}(n) = in c_n, \quad n \in \mathbb{Z}.$$

Plancherel (6.2) yhdessä ehdon (7.4) kanssa antaa

$$(7.5) \quad 1 = \frac{1}{2\pi} \int_0^{2\pi} |\gamma'(s)|^2 ds = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{\gamma'}(n)|^2 = \sum_{n=-\infty}^{\infty} n^2 |c_n|^2.$$

Toisaalta (7.4) \Rightarrow

$$2|\Omega| = \left| \text{Im} \int_0^{2\pi} \gamma'(s)\overline{\gamma(s)} ds \right| = 2\pi \left| \text{Im}(\gamma', \gamma)_{L^2(0,2\pi)} \right| = 2\pi \left| \text{Im} \left(\sum_{n=-\infty}^{\infty} in c_n \overline{c_n} \right) \right|,$$

missä viimeinen identiteetti käyttää Parsevalin Lausetta 6.5. Saamme siten

$$(7.6) \quad 2|\Omega| = 2\pi \left| \sum_{n=-\infty}^{\infty} n |c_n|^2 \right| \leq 2\pi \sum_{n=-\infty}^{\infty} n^2 |c_n|^2 = 2\pi$$

eli toisin sanoen

$$|\Omega| \leq \pi = \frac{(2\pi)^2}{4\pi} = \frac{L^2}{4\pi}.$$

Isoperimetrinen epäyhtälö on siis todistettu. Lisäksi yhtäsuuruus pätee (7.6):ssa $\Rightarrow c_n = 0$ aina kun $|n| < n^2$, eli kun $|n| > 1$. Ja tällä ehdolla, jos yhtäsuuruus pätee (7.6):ssa,

$$\left| |c_1|^2 - |c_{-1}|^2 \right| = |c_1|^2 + |c_{-1}|^2;$$

on siis oltava joko $c_1 = 0$ tai $c_{-1} = 0$. Näin yhtäsuuruus pätee isoperimetrisessä epäyhtälössä vain jos

$$\gamma(s) = c_0 + c_1 e^{is} \quad \text{tai} \quad \gamma(s) = c_0 + c_{-1} e^{-is}, \quad s \in [0, 2\pi].$$

Molemmissa tapauksissa reunakäyrä on ympyrä. \square

VII.2. Esimerkki sovelluksista differentiaaliyhtälöihin. Palataan Johdanto-luvun lämpöyhtälöön, joka esiteltiin Esimerkissä 1.2. Kuten sielläkin, tarkastelemme lämmön johtumista tangossa, jonka pituus on L . Merkintöjen yksikertaistamiseksi oletamme, että $L = \pi$.

Tangon päätepisteissä $x = 0$ ja $x = \pi$ vaaditaan, että lämpötila on koko ajan 0° , ja lisäksi oletetaan että alkuhetkellä $t = 0$ tangon lämpöjakauma on $f(x)$, $0 \leq x \leq \pi$.

Tehtävänä on siis määrätä lämpöjakauma $u(x, t)$, hetkellä t ja pisteessä $x \in [0, \pi]$, kun tiedetään, että u toteuttaa yhtälöt

$$(7.7) \quad \partial_t u(x, t) = c_0 \partial_x^2 u(x, t), \quad x \in [0, \pi], \quad t > 0,$$

$$(7.8) \quad u(x, 0) = f(x), \quad x \in [0, \pi],$$

$$(7.9) \quad u(0, t) = u(\pi, t) \equiv 0, \quad t > 0.$$

Selvitetään ratkaisu useassa vaiheessa ja samalla myös ratkaisun luonnetta vähän pohtien.

1°) Ennenkuin edes aloitamme ratkaisun hakemisen, meidän on päätettävä ainakin seuraavat asiat:

(i) Mitä tarkoitetaan derivaatoilla yhtälössä (7.7) ?

Lämpöyhtälön tapauksessa voimme vaatia että $\partial_t u(x, t)$ ja $\partial_x^2 u(x, t)$ ovat olemassa ja jatkuvia $\forall t > 0$ ja $x \in [0, \pi]$, välin päätepisteissä derivaatat tietysti vain toispuoleisia; merkitään

$$(7.10) \quad u(\cdot, t) \in C^2[0, \pi] \quad \forall t > 0, \quad u(x, \cdot) \in C^1(0, \infty) \quad \forall x \in [0, \pi].$$

HUOM: Esim. aaltoyhtälölle $\partial_t^2 u = c \partial_x^2 u$ vaatimus (7.10) olisi mahdoton, jos alkuarvolla $f(x)$ on singulariteettejä. Diff. yhtälö on silloin tulkittava heikkoina ratkaisuinä tms.

(ii) Mitä oletetaan alkuarvosta $f(x)$?

Vaadimme, että $f \geq 0$ [luonn. fysiikan vaatimus] ja että $f \in L^2(0, \pi)$ [lievä oletus f :stä]. Saamme uuden kysymyksen:

(iii) Mitä tarkoittaa ehto $u(x, 0) = f(x)$? Eli missä mielessä $u(x, t) \rightarrow f(x)$ kun $t \rightarrow 0$?

Vaaditaan

$$(7.11) \quad \int_0^\pi |u(x, t) - f(x)|^2 dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

eli halutaan että $u(\cdot, t) \rightarrow f$ L^2 -normin mielessä, kun $t \rightarrow 0$.

Seuraavana vaiheena selvitetään:

2°) Ratkaisun yksikäsitteisyys. Jos u_1 ja u_2 yhtälöiden (7.7) – (7.9) ratkaisuja, jotka toteuttavat kohdan 1°) vaatimukset, olkoon silloin

$$v := u_1 - u_2 \quad \Rightarrow \quad v(\cdot, t) \in C^2[0, \pi] \subset L^2(0, \pi) \quad \forall t > 0.$$

Käyttäen ehtoa (7.11) ja Minkowskin epäyhtälöä saadaan "energia"integraalille

$$(7.12) \quad E(t) := \int_0^\pi |v(x, t)|^2 dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

Oletus (7.10) taas kertoo, että $E(t)$ on jatkuvasti derivoituva, kun $t > 0$; siispä

$$\frac{d}{dt}E(t) = \int_0^\pi \partial_t v(x, t)^2 dx = 2 \int_0^\pi v(x, t) \partial_t v(x, t) dx = 2c_0 \int_0^\pi v(x, t) \partial_x^2 v(x, t) dx$$

kun sovellamme yhtälöä (7.7). Nyt voimme integroida osittain, jolloin saadaan

$$\frac{d}{dt}E(t) = \left[v(\cdot, t) \partial_x v(\cdot, t) - 2c_0 \int_0^\pi [\partial_x v(x, t)]^2 dx \right]$$

Koska sijoitustermi häviää oletettujen reunaehtojen (7.9) vuoksi, $\frac{d}{dt}E(t) \leq 0$, eli $t \mapsto E(t)$ on vähenevä. Mutta $0 \leq E(t) \rightarrow 0$ kun $t \rightarrow 0$, mikä antaa yksikäsitteisyyden,

$$E(t) \equiv 0 \quad \Rightarrow \quad u_1(x, t) = u_2(x, t), \quad x \in [0, \pi], \quad t > 0.$$

Yleisemminkin, yo. energia-estimaatit ovat tyypillisiä *parabolisille* diff. yhtälöille, joiden prototyyppi lämpöyhtälö on. Toisaalta tämän argumentin kautta myös alkuarvon L^2 -oletus ja tulkinta (7.11) tulevat luonnollisiksi.

3°) Dirichlet ominaiskanta operaattorille $Tg := g''$. Jos

$$(7.13) \quad g \in C^1[0, \pi] \quad \text{ja} \quad g(0) = g(\pi) = 0$$

kuten reunaehdossa (7.9), jatketaan $g(x)$ välille $[-\pi, 0]$ peilaamalla, s.o. vaatimalla

$$g(-x) = -g(x), \quad x \in [-\pi, \pi].$$

Silloin g on pariton ja yhä $g \in C^1[-\pi, \pi]$ (MIKSI ?). Erityisesti, g voidaan kirjoittaa (pisteittäin suppenevana; muista Dini-ehto) sarjana

$$(7.14) \quad g(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{g}(n) e^{inx} = \sum_{n=1}^{\infty} A_n \sin(nx)$$

missä $A_n = 2i \widehat{g}(n) = \frac{2}{\pi} \int_0^\pi g(x) \sin(nx) dx$ (vrt. HT 1/Teht. 3). Kääntäen, jokainen termi $A_n \sin(nx)$ summassa (7.14) toteuttaa ehdot (7.13). Siis (7.14) on **luonnollinen** tapa esittää välin $[0, \pi]$ C^1 -funktioita, joille pätee reunaehto $g(0) = g(\pi) = 0$!

Tämä havainto voidaan asettaa yleisempään yhteyteen seuraavalla tulkinnalla: $\{\sin(nx)\}_{n \geq 1}$ on operaattorin $Tg := g''$ ominaiskanta Dirichlet reuna-ehdoilla $g(0) = g(\pi) = 0$, avaruudessa $L^2(0, \pi)$. K.o. Fourier kannalle pätee seuraava Plancherelin lauseen versio.

LEMMA 7.2. Jos $f \in L^2(0, \pi)$ ja merkitään $A_n(f) := \frac{2}{\pi} \int_0^\pi f(x) \sin(nx) dx$, $n \geq 1$, silloin

$$\int_0^\pi |f(x) - \sum_{n=1}^N A_n(f) \sin(nx)|^2 dx \rightarrow 0$$

ja

$$\frac{2}{\pi} \int_0^\pi |f(x)|^2 dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |A_n(f)|^2.$$

Todistus. Laajennetaan f peilaamalla välille $[-\pi, \pi]$, eli asetetaan $f(-x) = -f(x)$, ja sovelletaan laajennukseen Lausetta 6.4; yksityiskohdat (HT 6). \square

[HUOM: Periaatteessa $L^2(0, \pi)$:ssa voisi käyttää myös täydellistä ON-kantaa $\{e^{2inx}\}_{n \in \mathbb{Z}}$, mutta se ei ota huomioon reunaehtoa $g(0) = g(\pi) = 0$, ja siksi tarvittavista laskuista ja arvioista tulisi paljon hankalampia.]

4°) Yleisen ratkaisun etsiminen yhtälölle (7.7). Etsimme lämpöyhtälölle ratkaisuja, joille $x \mapsto u(x, t)$ kuuluu luokkaan (7.13). Yo. keskustelun mukaan sellaisien pitäisi olla summa funktioista

$$(7.15) \quad u_n(x, t) = A_n(t) \sin(nx).$$

On järkevää vaatia, että kukin tekijä u_n erikseen toteuttaa lämpöyhtälön - menetelmää kutsutaan muuttujien separoinniksi. Sijoittamalla (7.15) lämpöyhtälöön nähdään, että kertoimien $A_n(t)$ tulee toteuttaa differentiaaliyhtälö $A_n'(t) = -c_0 n^2 A_n(t)$, mistä

$$A_n(t) = A_n(0) e^{-c_0 n^2 t}, \quad t > 0.$$

Jokainen u_n toteuttaa (7.7):n \Rightarrow saman pitäisi toimia summalle

$$(7.16) \quad u(x, t) = \sum_n u_n(x, t) \sim \sum_n A_n(0) e^{-c_0 n^2 t} \sin(nx).$$

Mutta mistä saamme kertoimet $A_n(0)$? Ne antaa alkuehto $u(x, t) \rightarrow f(x)$ kun $t \rightarrow 0$, kunhan sovelletaan Lemmaa 7.2 ja kehitetään f sarjana

$$(7.17) \quad f(x) = \sum_{n=1}^{\infty} A_n \sin(nx), \quad \text{missä } A_n = A_n(f) = \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(x) \sin(nx) dx.$$

Määritellään nyt:

$$(7.18) \quad u(x, t) := \sum_{n=1}^{\infty} A_n(f) e^{-c_0 n^2 t} \sin(nx), \quad t > 0, x \in [0, \pi].$$

5°) Kaavan (7.18) funktio on etsitty ratkaisu. Merkintöjen yksinkertaistamiseksi oletetaan, että $c_0 = 1$; tähän voi aina päästä aikaa skaalaamalla.

(i) Lemmasta 7.2 seuraa, että kun $t \geq t_0 > 0$ ja $k \in \mathbb{N}$,

$$(7.19) \quad \sup_n |A_n(f)| |n|^k e^{-n^2 t} \leq \|f\|_{L^2} \sup_n |n|^k e^{-n^2 t_0} \leq C_k < \infty,$$

joten sarja (7.18) suppenee kaikkine derivaattoineen tasaisesti joukossa

$\{(x, t) : x \in [0, \pi], t \geq t_0\}$. Erityisesti $u(x, t)$ hyvin määritelty, jatkuva ja jopa

C^∞ -funktio joukossa $[0, \pi] \times (0, \infty)$.

(ii) Reunaehdot $u(0, t) = u(\pi, t) = 0$ toteutuvat, sillä tasaisen suppenemisen vuoksi

voimme sijoittaa $x = 0$ ja $x = \pi$ suoraan kaavaan (7.18).

(iii) Samoin tasaisen suppenemisen vuoksi voimme vaihtaa summauksen ja derivoinnin järjestystä,

$$\partial_t u(x, t) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} -n^2 A_n(f) e^{-n^2 t} e^{inx} = \partial_x^2 u(x, t), \quad \forall t > 0, x \in [-\pi, \pi],$$

eli funktio $u(x, t)$ todellakin toteuttaa lämpöyhtälön, kun $t > 0$.

(iv) Jäljelle jää vielä alkuehto (7.8), joka siis tulkitaan muodossa (7.11). Tämä seuraa helposti; funktion $x \mapsto u(x, t)$ Fourier kertoimet kannassa $\{\sin(nx)\}_{n \geq 1}$ ovat $A_n(f) e^{-n^2 t}$, joten Lemman 7.2 mukaan

$$\begin{aligned} \|u(\cdot, t) - f\|_{L^2(0, \pi)}^2 &= \sum_{n=-\infty}^{\infty} |A_n(f)|^2 |e^{-n^2 t} - 1|^2 \\ &\leq \sum_{|n| \geq N} |A_n(f)|^2 + \sum_{|n| \leq N} |A_n(f)|^2 (1 - e^{-n^2 t})^2 \end{aligned}$$

Ensimmäinen termi $< \varepsilon$ kun N riittävän suuri; ja kun N kiinnitetty, jälkimmäinen tekijä $< \varepsilon$ kun $t = t(N)$ riittävän pieni. Näillä valinnoilla $\|u(\cdot, t) - f\|_{L^2(0, \pi)}^2 \leq 2\varepsilon$ kun $0 < t < \delta$.

Lämpöyhtälölle on näin löydetty yksikäsitteinen ratkaisu halutuilla reuna- ja alkuarvoilla (7.7) - (7.9). \square

HUOMAUTUS 7.3. *Edellä esitetty argumenttimme yhdistettynä Planchereliin/Lemmaan 7.2 näyttää, että*

$$\frac{2}{\pi} \int_0^\pi |u(x, t)|^2 dx = \sum_{n=-\infty}^{\infty} |A_n(f)|^2 e^{-2n^2 t} \rightarrow 0, \quad \text{kun } t \rightarrow \infty.$$

Tällä on selvä fysikaalinen tulkinta; lämpö karkaa tangon molemmista päistä, joista sitä jäähdytetään [$u(0, t) = u(\pi, t) = 0$], ja siksi tanko jäähtyy lopulta kokonaan.

Seuraava havainto antaa vielä syvemmän tai tarkemman kuvan ratkaisun $u(x, t)$ luonteesta. Kaavan (7.18) mukaan

$$\begin{aligned} u(x, t) &= \sum_{n=1}^{\infty} A_n(f) e^{-n^2 t} \sin(nx) = \sum_{n=1}^{\infty} \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(y) \sin(ny) dy e^{-n^2 t} \sin(nx) \\ &= \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(y) \left[\sum_{n=1}^{\infty} e^{-n^2 t} \sin(ny) \sin(nx) \right] dy = \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(y) K_t(x, y) dy, \end{aligned}$$

missä

$$(7.20) \quad K_t(x, y) = \sum_{n=1}^{\infty} e^{-n^2 t} \sin(ny) \sin(nx), \quad 0 \leq x, y \leq \pi, \quad 0 < t,$$

on *lämpöydin* (engl.: Heat kernel) Dirichlet reuna-arvoilla.

[MIKSI yllä saattoi vaihtaa summauksen ja integroinnin järjestyksen ?]

Taas K_t :tä esittävä sarja suppenee derivaattoineen tasaisesti kun $t \geq t_0 > 0$, joten $K_t(x, y)$ on jokaisen (kolmen) muuttujansa suhteen C^∞ -funktio; ja esityksestä $u(x, t) = \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} f(y) K_t(x, y) dy$ kaikki u :n ominaisuudet nopeasti seuraavat.

Entä jos halutaan luopua nolla reuna-arvoista tangon $[0, \pi]$ päissä ja vaatia esim. että $u(0, t) = a$ ja $u(\pi, t) = b$ jokaisena ajanhetkenä $t > 0$?

Merkitään nyt $f_0(x) = b \frac{x}{\pi} + a(1 - \frac{x}{\pi})$ sekä asetetaan

$$u(x, t) = f_0(x) + \frac{2}{\pi} \int_0^{\pi} [f(y) - f_0(y)] K_t(x, y) dy,$$

joka on etsitty ratkaisu (MIKSI ?).

Vaikka yllä saatiin varsin hyvä kuva lämpöyhtälön ratkaisuksista, useampikin luonnollinen kysymys jäi vielä avoimeksi:

KYSYMYS 7.4. Jos (7.8):n alkuarvo $f(x)$ on jatkuva välillä $[0, \pi]$ ja $f(0) = f(\pi) = 0$, onko silloin $u(x, t) \rightarrow f(x)$ jokaisessa pisteessä $x \in [0, \pi]$ kun $t \rightarrow 0$?

Eli voidaanko tällöin u laajentaa jatkuvasti reunalle $\{t = 0\}$ asti ? Silloin alkuehto $u(x, 0) = f(x)$ olisi voimassa tavallisessa pisteittäisessä mielessä.

KYSYMYKS 7.5. Entä jos $f \in L^2(0, \pi)$, voiko normikonvergenssin (7.11) parantaa ehdoksi $u(x, t) \rightarrow f(x)$ melkein kaikilla $x \in [0, \pi]$?

Näitä kysymyksiä varten meidän on ymmärrettävä operaattorin

$$f \mapsto \frac{2}{\pi} \int_0^\pi K_t(x, y) f(y) dy$$

ja lämpöytimen $K_t(x, y)$ käytöstä kun $t \rightarrow 0$. Käy ilmi, että (geometrisesti luonnollinen) Dirichlet lämpöydin $K_t(x, y)$ on mukava korvata *periodisella lämpöytimellä* $\sum_{n=-\infty}^\infty e^{-n^2 t} e^{inx} e^{-iny}$, jonka toiminta palautuu konvoluutio-operaatioksi. Asetetaan

$$(7.21) \quad H_t(x) = \sum_{n=-\infty}^\infty e^{-n^2 t} e^{inx}.$$

Silloin (HT 6, Tehtävä 1) osoittaa, että

$$(H_t * f)(x) = \frac{2}{\pi} \int_0^\pi K_t(x, y) f(y) dy, \quad \text{kun } f \in L^2(-\pi, \pi) \text{ pariton ja } x \in [0, \pi].$$

Kysymykset 7.4 – 7.5 palautuvat näin ytimien $\{H_t\}_{t>0}$ ominaisuuksien selvittämiseen !

Siis:

Onko $\{H_t\}_{t>0}$ perhe hyviä ytimiä ?

Keskiarvo $\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^\pi H_t(x) dx = 1$ (MIKSI ?), mutta muut hyvien ytimien ominaisuudet ovat vähemmän selviä. Välillä $[0, \pi]$ funktio $u(x, t) = (H_t * f)(x)$ kuvaa lämpöjakaumaa ja siksi tulisi olla $H_t(x) \geq 0$, mutta tätä on vaikea osoittaa suoraan sarjasta (7.21).

Hieman yllättäen, positiivisuuteen kuin myös useampaan muuhun lämpöytimen ominaisuuteen tarvitaan \mathbb{R} :n jatkuvaa Fourier muunnosta !

Palataan siksi yo. kysymyksiin uudestaan kurssin loppupuolella.

VIII. DISKREETTI FOURIER MUUNNOS (DFT)

Numeriikassa, signaalin käsittelyssä tai monissa muissa käytännön Fourier-sovelluksissa tarvitaan diskretisoitujen funktioiden Fourier-muunnoksia.

ESIMERKKI 8.1. *Jatkuva-aikaista signaalia $x(t)$ approksimoidaan tai sämplätään diskreettiaikaisella jonolla $(x_k)_{k \in \mathbb{Z}}$,*

$$\dots, x_{-2}, x_{-1}, x_0, x_1, x_2, x_3, \dots$$

Sopivin oletuksin (vrt. C^∞ -funktioiden Fourier sarjat tai L^2 -teoria) luvut ovat jonkun funktion Fourier kertoimet. Signaalille saadaan silloin taajuusesitys

$$X(\omega) = \sum_{k \in \mathbb{Z}} x_k e^{ik\omega}, \quad \omega \in [0, 2\pi].$$

[Tarvittaessa voidaan myös valita vaikkapa $\omega \in (\omega_0 - \pi, \omega_0 + \pi)$ tarkasteltavaksi taajuusväliksi.] Käytännön tilanteissa hallitaan tai voidaan käsitellä kuitenkin vain äärellistä määrää taajuuksia, esim. taajuudet $\omega_j = \frac{j}{N} 2\pi$, $j = 0, 1, \dots, N - 1$.

KYSYMYKSI: Kuinka voimme rakentaa näistä taajuuksista Fourier analyysin, joka antaisi signaalille hyvän ja tehokkaan approksimaation? Tilanteen analysoimiseksi tarvitaan *Diskreetti Fourier muunnos*.

Taajuudet

$$\mathbb{Z}(N) := \left\{ \frac{j}{N} 2\pi, \quad j = 0, 1, \dots, N - 1 \right\}$$

muodostavat (Abelin) ryhmän. On siis hyvä rakentaa $\mathbb{Z}(N)$:n Fourier analyysi ryhmärakenteen kanssa yhteensopivaksi! (Muista tässä eksponenttifunktioiden homomorfismin ominaisuudet, joista puhetta mm. muistiinpanojen sivuilla 1-2.)

Mietitään ensin muutamia sopivia realisaatioita ko. ryhmälle.

Ryhmä $\mathbb{Z}(N)$. Merkitään $\eta := e^{2\pi i/N}$. Jos $z \in \mathbb{C}$ ja $z^N = 1$ (eli z on jokin ykkösen N :s juuri), silloin $z = e^{2\pi i \frac{k}{N}} = \eta^k$ jollakin $k \in \{0, 1, \dots, N-1\}$ (MIKSI?). Siis

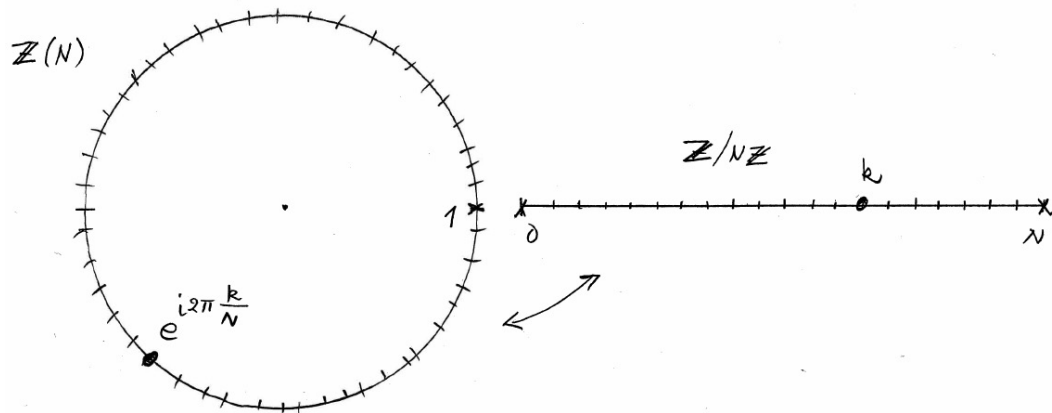
$$z^N = 1 \Leftrightarrow z \in \mathbb{Z}(N) := \{1, e^{2\pi i \frac{1}{N}}, \dots, e^{2\pi i \frac{N-1}{N}}\} = \{\eta^k : k = 0, 1, \dots, N-1\}.$$

Huomataan:

$$z, w \in \mathbb{Z}(N) \Rightarrow zw \in \mathbb{Z}(N), \quad \frac{1}{z} \in \mathbb{Z}(N) \quad \text{ja} \quad 1 \in \mathbb{Z}(N).$$

Siis ykkösen N :nnet juuret $\mathbb{Z}(N)$ muodostavat syklisen ryhmän, virittäjänä $\eta = e^{2\pi i/N}$.

Yo. ryhmä on $\mathbb{C} \setminus \{0\}$:n aliryhmä, kompleksilukujen *tulon* suhteen.

Ryhmä $\mathbb{Z}/N\mathbb{Z}$. Kun asetetaan \mathbb{Z} :n ekvivalenssirelaatio

$$x \sim y \Leftrightarrow x = y \pmod{N} \quad \text{eli} \quad x - y \in N\mathbb{Z},$$

ja merkitään $[x] = \{n \in \mathbb{Z} : x \sim n\}$, saadaan $[x + y] = [x] + [y]$ ja edelleen että $\mathbb{Z}/N\mathbb{Z} := \{[k] : k \in \mathbb{Z}\}$ on ryhmä yo. yhteenlaskun suhteen.

[Algebran kurssilta: $\mathbb{Z}/N\mathbb{Z} := \mathbb{Z}_N$ jäännösluokkaryhmä (modulo N).]

LEMMA 8.2. Kuvaus $[k] \mapsto e^{2\pi i \frac{k}{N}}$ on ryhmä-isomorfismi $\mathbb{Z}/N\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{Z}(N)$.

Samaistetaan $\mathbb{Z}/N\mathbb{Z} = \mathbb{Z}_N = \mathbb{Z}(N)$. Ko. ryhmien funktioille ehto $F(k) = f(e^{2\pi i \frac{k}{N}})$ antaa luonnollisen vastaavuuden

$$F : \mathbb{Z}/N\mathbb{Z} \rightarrow \mathbb{C} \quad \Leftrightarrow \quad f : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}.$$

KYSYMYS: Kun teemme Fourier analyysiä $\mathbb{Z}(N)$:ssä, mitkä ovat eksponenttifunktioiden e^{inx} luonnolliset vastineet? Halutaan vastineet ainakin seuraaville perusominaisuuksille:

(i) $\{e^{inx}\}_{n \in \mathbb{Z}}$ on ON-kanta avaruudessa $L^2(-\pi, \pi)$.

(ii) Trigonometriset polynomit $\{\sum_{n=-k}^k a_n e^{inx}\}$ tiheässä $L^2(-\pi, \pi)$:ssä.

(iii) $e^{in(x+y)} = e^{inx} e^{iny}$.

MÄÄRITELMÄ 8.3. Asetetaan $e_\ell : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{S}^1$ kaavalla

$$e_\ell(k) = e^{2\pi i \frac{\ell k}{N}} = \eta^{\ell k}, \quad \text{kun } k, \ell = 0, 1, \dots, N-1; \quad \text{tässä } \eta = e^{2\pi i \frac{1}{N}}.$$

[muista samaistus $\mathbb{Z}(N) = \mathbb{Z}/N\mathbb{Z}$]. Selvästi $e_\ell(k+m) = e_\ell(k)e_\ell(m)$, eli vaatimus (iii) täyttyy. Entä (i) ja (ii)?

Huomataan, että $V = V_N := \{F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}\}$ on \mathbb{C} -kertoiminen vektoriavaruus, sisätulona

$$(F, G) = \sum_{k=0}^{N-1} F(k) \overline{G(k)},$$

ja siten normina $\|F\| = \left(\sum_{k=0}^{N-1} |F(k)|^2\right)^{1/2}$. Erityisesti, $V \simeq \mathbb{C}^N$.

LEMMA 8.4. Perhe $\{e_0, e_1, \dots, e_{N-1}\}$ on ortogonaali avaruudessa V_N ,

$$(e_\ell, e_m) = N\delta_{\ell, m}$$

Todistus. $(e_\ell, e_m) = \sum_{k=0}^{N-1} e_\ell(k) \overline{e_m(k)} = \sum_{k=0}^{N-1} \eta^{k\ell} \overline{\eta^{km}} = \sum_{k=0}^{N-1} \eta^{k(\ell-m)}$, mistä nähdään että $(e_\ell, e_m) = N$ kun $\ell = m$, ja

$$(e_\ell, e_m) = \sum_{k=0}^{N-1} \eta^{k(\ell-m)} = \frac{1 - \eta^{N(\ell-m)}}{1 - \eta^{(\ell-m)}} = 0,$$

mikäli $\ell \neq m$ (MIKSI?). \square

Erityisesti, koska $\dim V = N \Rightarrow \{\frac{e_0}{\sqrt{N}}, \dots, \frac{e_{N-1}}{\sqrt{N}}\}$ on V :n ortonormaali kanta. Silloin jokainen $F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}$ voidaan esittää summana

$$(8.1) \quad F = \sum_{n=0}^{N-1} \left(F, \frac{e_n}{\sqrt{N}} \right) \frac{e_n}{\sqrt{N}}$$

MÄÄRITELMÄ 8.5. *Funktion $F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}$ Fourier kertoimet ovat*

$$(8.2) \quad \widehat{F}(n) := \frac{1}{N} (F, e_n) = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} F(k) e^{-2\pi i \frac{kn}{N}}, \quad n = 0, 1, \dots, N-1.$$

Voimme näin tulkita (8.1):n seuraavassa muodossa

LAUSE 8.6. *Jos $F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}$ mielivaltainen funktio, silloin $F = \sum_{n=0}^{N-1} \widehat{F}(n) e_n$. Siis*

$$(8.3) \quad F(k) = \sum_{n=0}^{N-1} \widehat{F}(n) e_n(k) = \sum_{n=0}^{N-1} \widehat{F}(n) e^{2\pi i \frac{kn}{N}}, \quad k = 0, 1, \dots, N-1.$$

Lisäksi Plancherelin lause pätee,

$$\sum_{n=0}^{N-1} |\widehat{F}(n)|^2 = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} |F(k)|^2.$$

Todistus. Plancherelin lause seuraa Lemmasta 8.4, sillä sen mukaan

$$\sum_{n=0}^{N-1} |F(n)|^2 = (F, F) = \left(\sum_n \widehat{F}(n) e_n, \sum_\ell \widehat{F}(\ell) e_\ell \right) = N \sum_n |\widehat{F}(n)|^2. \quad \square$$

Kaavat (8.2) - (8.3) antavat systemaattisen tavan tehdä diskreettiä Fourier analyysiä.

VIII.1. Nopea Fourier muunnos (FFT). Diskreetin Fourier muunnoksen numeerisissa implementoinneissa, kun funktio $F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}$ eli luvut $F(0), F(1), \dots, F(N-1)$ on annettu, Fourier kertoimien

$$(8.4) \quad \widehat{F}(n) = \frac{1}{N} \sum_{k=0}^{N-1} F(k) e^{-2\pi i \frac{kn}{N}}, \quad n = 0, 1, \dots, N-1,$$

suoraviivainen laskeminen vaatii liikaa laskutoimituksia; ensin $N-2$ kertolaskua jotka antavat luvut $e^{-2\pi i \frac{kn}{N}}$, ja sen jälkeen jokaista indeksia $n \in \{0, 1, \dots, N-1\}$ kohden $N+1$ kertolaskua ja $N-1$ yhteenlaskua, siis yhteensä laskutoimituksia on $N^2 + N - 2 = \mathcal{O}(N^2)$ kappaletta.

Nopean Fourier muunnoksen avulla laskunopeutta voi huomattavasti parantaa.

LAUSE 8.7. Jos $N = 2^n$, $n \in \mathbb{N}$, silloin funktion $F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C}$ Fourier kertoimet voi laskea

$$4N \log_2(N) = \mathcal{O}(N \log N)$$

laskutoimituksella.

Todistus. Otetaan käyttöön merkinnät

$$a_k^N(F) = \widehat{F}(k), \quad \text{kun } F : \mathbb{Z}(N) \rightarrow \mathbb{C},$$

ja $\omega_N = e^{-2\pi i \frac{1}{N}}$. Silloin $\omega_{2M}^{2\ell} = e^{-2\pi i \frac{2\ell}{2M}} = \omega_M^\ell$.

Kun $F : \mathbb{Z}(2M) \rightarrow \mathbb{C}$, asetetaan funktiot $F_0, F_1 : \mathbb{Z}(M) \rightarrow \mathbb{C}$ seuraavasti,

$$F_0(r) = F(2r) \quad \text{ja} \quad F_1(r) = F(2r+1), \quad r = 0, 1, \dots, M-1.$$

Ehdon (8.4) nojalla

$$(8.5) \quad \begin{aligned} a_k^{2M}(F) &= \frac{1}{2M} \sum_{r=0}^{2M-1} F(r) \omega_{2M}^{kr} = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{M} \sum_{\ell=0}^{M-1} F(2\ell) \omega_{2M}^{k2\ell} + \frac{1}{M} \sum_{m=0}^{M-1} F(2m+1) \omega_{2M}^{k(2m+1)} \right) \\ &= \frac{1}{2} \left(\frac{1}{M} \sum_{\ell=0}^{M-1} F_0(\ell) \omega_M^{k\ell} + \frac{1}{M} \sum_{m=0}^{M-1} F_1(m) \omega_M^{km} \omega_{2M}^k \right) = \frac{1}{2} [a_k^M(F_0) + \omega_{2M}^k a_k^M(F_1)]. \end{aligned}$$

Olkoon sitten $\#(M)$ (pienin mahd.) lukumäärä laskutoimituksia, joilla kertoimet a_k^M voidaan laskea, $k = 0, 1, \dots, M - 1$. Silloin

(i) Luvut ω_{2M}^k saadaan $2M$ kertolaskulla (tästä saadaan myös $\omega_M = \omega_{2M}^2$).

(ii) Niinpä laskut (8.5) $\Rightarrow \#(2M) \leq 2M + 2\#(M) + 3 \cdot 2M = 2\#(M) + 8M$.

(iii) Väitämme, että $\#(2^n) \leq 4n2^n$; tämä todistetaan induktiolla:

Kun $n = 1$, eli $N = 2$,

$$a_0^N(F) = \frac{1}{2}(F(0) + F(1)), \quad a_1^N(F) = \frac{1}{2}(F(0) - F(1)),$$

ja ko. luvut saadaan 5:llä laskutoimituksella, missä $5 < 4 \cdot 1 \cdot 2^1 = 8$.

Jos induktio-oletus toimii indeksille $n - 1$, eli $\#(2^{n-1}) \leq 4(n - 1)2^{n-1}$, silloin kohdan (ii) avulla nähdään että $\#(2^n) \leq 2\#(2^{n-1}) + 8 \cdot 2^{n-1} \leq 4(n - 1)2^n + 4 \cdot 2^n = 4n2^n$. Induktiotodistus on siis valmis, ja niinpä $\#(N) \leq 4N \log_2(N)$, kun $N = 2^n$. \square

Yo. laskut myös antavat eksplisiittisen algoritmin

$$a_k^{2M}(F) = \frac{1}{2} [a_k^M(F_0) + \omega_{2M}^k a_k^M(F_1)], \quad k = 0, 1, \dots, 2M - 1; \quad M = 2^n,$$

Fourier kertoimien laskemiseen. Tässä huomaa, että $a_k^M(F_j) = a_{k+M}^M(F_j)$, $j = 0, 1$.

VIII.2. Fourier analyysistä äärellisillä ryhmillä. Jos G on äärellinen Abelin ryhmä (eli äärellinen kommutatiivinen ryhmä), G :n funktiota

$$e : G \rightarrow \mathbb{S}^1 = \{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$$

kutsutaan G :n *karaktääriksi* jos $e(gh) = e(g)e(h) \quad \forall g, h \in G$ (eli jos $e : G \rightarrow \mathbb{S}^1$ ryhmähomomorfismi). Merkitään

$$\widehat{G} := \{e : G \rightarrow \mathbb{S}^1 \text{ karaktääri} \}$$

ja kutsutaan \widehat{G} :tä ryhmän G *duaaliyryhmäksi*; se on ryhmä pisteittäisen kertomisen suhteen.

Seuraavaksi asetetaan vektoriavaruuteen $V = \{f : G \rightarrow \mathbb{C} \text{ funktio}\}$ sisätulo

$$(f, h) = \frac{1}{\#(G)} \sum_{a \in G} f(a) \overline{h(a)},$$

ja funktioiden $f : G \rightarrow \mathbb{C}$ Fourier muunnokset kuten kaavassa (8.2);

$$(8.6) \quad \hat{f} : \hat{G} \rightarrow \mathbb{C}, \quad \hat{f}(e) = (f, e) = \frac{1}{\#(G)} \sum_{a \in G} f(a) \overline{e(a)}$$

LAUSE 8.8. *Jos G on äärellinen Abelin ryhmä, silloin duaaliryhmä \hat{G} on vektoriavaruuden V ortonormaali kanta. Lisäksi jokaisella $f : G \rightarrow \mathbb{C}$,*

$$f = \sum_{e \in \hat{G}} \hat{f}(e) \cdot e$$

ja

$$\frac{1}{\#(G)} \sum_{a \in G} |f(a)|^2 = \sum_{e \in \hat{G}} |\hat{f}(e)|^2.$$

Sivuutamme todistuksen – se löytyy esimerkiksi Stein - Shakarchin kirjasta, Luku 7.2.

Lopuksi, jos G on äärellinen ryhmä mutta ei enää kommutatiivinen, karakterien joukko ei enää riitä Fourier analyysin perustaksi – tällöin karakterit tulee korvata ryhmän G esityksillä, homomorfismeilla

$$e : G \rightarrow L(W)$$

missä W on (äärellisulotteinen) vektoriavaruus ja $L(W)$ sen lineaarikuvausten ryhmä (kuvausten yhdistämisen suhteen). Tällä tavalla Lauseelle 8.8 saadaan vastine kaikkiin äärellisiin ryhmiin, Plancherelin identiteetti mukaan lukien. Ja nk. Haarin mitan avulla summaus (8.6):ssa voidaan korvata integroinnilla, jolloin Fourier analyysiä päästään tekemään jatkuvilla ryhmillä, kuten Lien ryhmillä mutta tämä on jo oma tarinansa !

IX. JATKUVA FOURIER MUUNNOS \mathbb{R}^d :SSÄ

Kurssin toisen osan tehtävänä on rakentaa Fourier analyysi, joka soveltuu funktioiden $f : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C}$ analysoimiseen.

Mikä olisi tähän paras lähestymistapa ? Luvun VIII ajatusten mukaisesti, Fourier analyysi (yleensäkin) pyrkii esittämään funktiot karaktäärien avulla. Mitkä silloin ovat \mathbb{R}^d :n karaktäärit, s.o. funktiot $g : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{S}^1 = \{z \in \mathbb{C} : |z| = 1\}$ joille

$$(9.1) \quad g(x+y) = g(x)g(y), \quad x, y \in \mathbb{R}^d.$$

Jos oletamme, että g on myös jatkuvasti derivoituva (voi näyttää, ettei tämä ole rajoitus), silloin derivoimalla (9.1) saadaan

$$\frac{\partial}{\partial y_j} g(x+y) = g(x) \frac{\partial}{\partial y_j} g(y),$$

josta kun $y \rightarrow 0$, $\frac{\partial g}{\partial x_j}(x) = a_j g(x)$, missä $a_j = \frac{\partial g}{\partial y_j}(0)$, $j = 1, \dots, d$. Integroimalla nämä differentiaaliyhtälöt pitkin paloittain koordinaattiakselien suuntaisia polkuja saadaan

$$g(x) = C e^{a_1 x_1} e^{a_2 x_2} \dots e^{a_d x_d}, \quad x = (x_1, \dots, x_d) \in \mathbb{R}^d.$$

Mutta (9.1) $\Rightarrow g(0) = g(0)^2$ ja $g(0) \neq 0$, joten $g(0) = 1$ ja siis $C = 1$. Koska $|g(x)| \equiv 1$, on $a_j = i\xi_j$, missä $\xi = (\xi_1, \xi_2, \dots, \xi_d) \in \mathbb{R}^d$. Siis \mathbb{R}^d :n karaktäärit ovat (täsmälleen !) funktiot

$$(9.2) \quad g(x) = e^{i\xi \cdot x}, \quad \xi \in \mathbb{R}^d, \quad \text{missä } \xi \cdot x = \sum_{j=1}^d \xi_j x_j.$$

Huomaamme, että erona periodiseen tapaukseen, jossa \mathbb{Z} parametrizoi karaktäärit e^{inx} , nyt karaktäärejä on jatkumon verran ja ne parametrizoidaan vektoreilla $\xi \in \mathbb{R}^d$. Tämän vuoksi Fourier sarjojen summaus pitää vaihtaa integroinniksi (yli \mathbb{R}^d :n). Haluamme siis esittää funktiot $f : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C}$ hajotelmana

$$(9.3) \quad f(x) = \int_{\mathbb{R}^d} W(\xi) e^{i\xi \cdot x} d\xi, \quad \text{missä } d\xi = d\xi_1 d\xi_2 \dots d\xi_d.$$

Yllä integrointi siis d -ulotteisen Lebesguen mitan suhteen. Riittää enää selvittää mistä saadaan kertoimet $W(\xi)$. Käy ilmi, että nämä saadaan Fourier muunnoksena f :stä (kuten vast. periodisessakin tapauksessa), $W(\xi) = \widehat{f}(\xi)$, jolloin (9.3):n Fourier hajotelmasta tulee

$$f(x) = \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) e^{i\xi \cdot x} d\xi.$$

Mutta tämän todistaminen (ja tulkitseminen silloin kun $\widehat{f}(\xi) \notin L^1(\mathbb{R}^d)$!) vaatii valmisteluvia tarkasteluja. Lähdetään siksi liikkeelle perusmääritelmästä:

IX.1. Jatkuvan Fourier muunnoksen perusominaisuudet; L^1 -funktiot.

MÄÄRITELMÄ 9.1. *Olkoon $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$, $d \geq 1$. Silloin f :n **Fourier muunnos**, merkitään \widehat{f} tai $\mathcal{F}f$, on funktio*

$$(9.4) \quad \mathcal{F}f(\xi) = \widehat{f}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx, \quad \xi \in \mathbb{R}^d.$$

Huomaa, että $|f(x) e^{-i\xi \cdot x}| = |f(x)| \in L^1(\mathbb{R}^d)$, joten Fourier muunnos $\widehat{f}(\xi)$ on hyvin määritelty nyt *jokaisella* $\xi \in \mathbb{R}^d$. Tässä on olennaista, että $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$.

Uutena erona periodiseen tapaukseen, esimerkiksi kaavan (9.4) integrointi ei olekaan enää määritelty kaikilla $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$. Siksi L^2 -funktioiden Fourier muunnos tulee vaatimaan uuden tulkinnan, ja silloin yleiselle L^2 -funktiolle, Fourier muunnos $\widehat{f}(\xi)$ on määritelty vain melkein kaikkialla!

Entä jos $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 < p < \infty$? Tai jos $f \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$? Palaamme näihin kaikkiin kysymyksiin myöhemmin.

Lähdetään sitten selvittämään Fourier-muunnoksen perusominaisuuksia.

LAUSE 9.2. *Olkoon $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja $\alpha \in \mathbb{R}^d$.*

- (i) *Jos $g(x) = f(x + \alpha)$, silloin $\widehat{g}(\xi) = e^{i\alpha \cdot \xi} \widehat{f}(\xi)$, $\xi \in \mathbb{R}^d$.*
- (ii) *Jos $g(x) = e^{i\alpha \cdot x} f(x)$, silloin $\widehat{g}(\xi) = \widehat{f}(\xi - \alpha)$, $\xi \in \mathbb{R}^d$.*

Todistus. Kohdassa (i) muuttujan vaihto antaa $\widehat{g}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x+\alpha) e^{-i\xi \cdot x} dx = e^{i\alpha \cdot \xi} \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx$.
 Kohta (ii) saadaan vastaavasti, $\widehat{g}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i\xi \cdot x} e^{i\alpha \cdot \xi} dx \quad \square$

Toisin sanoen, Fourier muunnos muuttaa translaation karaktäärillä kertomiseksi ja päinvastoin. Tällaisia duaalisia operaatioita tai Fourier muunnos symmetrioita on monia muitakin, kts. alla.

LAUSE 9.3. Jos $f, g \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin konvoluutio $f * g \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja

$$\widehat{(f * g)}(\xi) = \widehat{f}(\xi) \widehat{g}(\xi), \quad \xi \in \mathbb{R}^d.$$

Todistus. Konvoluution kuuluminen avaruuteen $L^1(\mathbb{R}^d)$ kerrataan Appendix-luvussa, vrt. (A.1.4). Konvoluution Fourier muunnoksen taas voi laskea Fubinin lauseen avulla,

$$\begin{aligned} \widehat{(f * g)}(\xi) &= \int_{\mathbb{R}^d} e^{-i\xi \cdot x} \left[\int_{\mathbb{R}^d} f(x-y)g(y) dy \right] dx \\ &= \int_{\mathbb{R}^d} e^{-i\xi \cdot y} g(y) \left[\int_{\mathbb{R}^d} f(x-y) e^{-i\xi \cdot (x-y)} dx \right] dy = \widehat{f}(\xi) \widehat{g}(\xi). \quad \square \end{aligned}$$

Kun Fourier muunnos muuttaa konvoluution tuloksi, onko tälläkin operaatiolla käänteinen versio, so. onko tulon Fourier muunnos konvoluutio? Pulmana on tietysti se että $f(x)g(x) \notin L^1(\mathbb{R}^d)$ joillakin L^1 -funktioilla f ja g , eikä tulon Fourier muunnosta voi siksi ottaa ainakaan tässä yhteydessä. Palataan käänteiskysymykseen tilanteissa joissa tulon kanssa voi operoida.

Muita esimerkkejä perusominaisuuksista ja symmetrioista:

LAUSE 9.4. Olkoon $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$.

(i) Jos $g(x) = \overline{f(-x)}$, silloin $\widehat{g}(\xi) = \overline{\widehat{f}(\xi)}$.

(ii) Jos $g(x) = \frac{1}{t^d} f\left(\frac{x}{t}\right)$, $t > 0$, silloin $\widehat{g}(\xi) = \widehat{f}(t\xi)$.

(iii) Jos $|x|f(x) \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin $\widehat{f}(\xi) \in C^1(\mathbb{R}^d)$ ja

$$(9.5) \quad \frac{\partial}{\partial \xi_j} \widehat{f}(\xi) = \widehat{(-ix_j f)}(\xi)$$

(iv) Jos $|f(x)| \leq \frac{C}{1+|x|^d}$ ja $\partial_j f \in C(\mathbb{R}^d) \cap L^1(\mathbb{R}^d)$, $j = 1, \dots, d$, silloin

$$(9.6) \quad \frac{\partial \widehat{f}}{\partial x_j}(\xi) = i \xi_j \widehat{f}(\xi).$$

Todistus. Kaksi ensimmäistä väitettä jätetään harjoitustehtäviksi. Kolmannessa derivaattojen jatkuvuus seuraa Riemann-Lebesguen lemmasta, Lauseesta 9.5 alla; osoitetaan tässä derivaattojen olemassaolo ja identiteetti (9.5):

Kun $h \in \mathbb{R}$, $h \neq 0$,

$$\frac{\widehat{f}(\xi + he_j) - \widehat{f}(\xi)}{h} = \int_{\mathbb{R}^d} \frac{e^{-ix \cdot (\xi + he_j)} - e^{-ix \cdot \xi}}{h} f(x) dx = \int_{\mathbb{R}^d} \frac{e^{-ix_j h} - 1}{-ix_j h} (-ix_j) f(x) e^{-ix \cdot \xi} dx$$

Tässä

$$\left| \frac{e^{-ix_j h} - 1}{-ix_j h} \right| \leq 1, \quad |e^{-ix \cdot \xi}| \equiv 1 \quad \text{ja} \quad x_j f(x) \in L^1(\mathbb{R}^d).$$

Voimme siis ottaa raja-arvon $h \rightarrow 0$, ja dominoitun konvergenssin lauseen nojalla vaihtaa raja-arvon ja integroinnin järjestyksen. Tämä todistaa (9.5):n.

Viimeiseen väitteeseen (iv) käytetään osittaisintegrointia. Koska $\partial_j f \in L^1(\mathbb{R}^d)$,

$$\frac{\partial \widehat{f}}{\partial x_j}(\xi) = \lim_{R \rightarrow \infty} \int_{B(0,R)} e^{-ix \cdot \xi} \frac{\partial f}{\partial x_j} dx,$$

missä

$$\int_{B(0,R)} e^{-ix \cdot \xi} \frac{\partial f}{\partial x_j} dx = \int_{B(0,R)} \frac{\partial}{\partial x_j} (e^{-ix \cdot \xi} f(x)) dx + \int_{B(0,R)} i \xi_j e^{-ix \cdot \xi} f(x) dx.$$

Stokes'n kaavan mukaan

$$\left| \int_{B(0,R)} \frac{\partial}{\partial x_j} (e^{-ix \cdot \xi} f(x)) dx \right| = \left| \int_{\partial B(0,R)} e^{-ix \cdot \xi} f(x) e_j \cdot \nu d\sigma \right| \leq \frac{C_1}{1+|R|^d} R^{d-1} \rightarrow 0,$$

kun $R \rightarrow \infty$. Tässä σ on pallon pintamitta ($d - 1$ ulotteinen Lebesguen mitta) ja $\nu(x)$ ulkonormaali pallon pinnan pisteessä x . Viimeiselle termille taas

$$\lim_{R \rightarrow \infty} \int_{B(0,R)} i \xi_j e^{-i x \cdot \xi} f(x) dx = i \xi_j \widehat{f}(\xi)$$

ja väite (iv) on näin tullut todistetuksi. \square

Entä millainen on L^1 -funktion Fourier muunnos ?

LAUSE 9.5. Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin

- $\widehat{f}(\xi)$ on jatkuva \mathbb{R}^d :ssä,
- $\sup_{\xi \in \mathbb{R}^d} |\widehat{f}(\xi)| = \|\widehat{f}\|_\infty \leq \|f\|_{L^1(\mathbb{R}^d)} = \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)| dx$
- $\widehat{f}(\xi) \rightarrow 0$ kun $|\xi| \rightarrow \infty$ (Riemann-Lebesguen lemma).

Todistus. Koska $|\widehat{f}(\xi)| = \left| \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i \xi \cdot x} dx \right| \leq \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)| dx = \|f\|_{\mathbb{R}^d}$, keskimäinen väite pätee. Jatkuvuuteen, jos jono $\xi_n \rightarrow \xi$, arvioidaan $|f(x) e^{-i \xi_n \cdot x}| \leq |f(x)| \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja silloin dominoidun konvergenssin lauseesta seuraa

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \widehat{f}(\xi_n) = \lim_{n \rightarrow \infty} \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i \xi_n \cdot x} dx = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i \xi \cdot x} dx = \widehat{f}(\xi).$$

Jäljelle jää Riemann-Lebesguen lemman osuus. Tähän, kullakin $\xi \in \mathbb{R}^d \setminus \{0\}$ merkitään $w = w_\xi = \frac{\xi}{|\xi|} \in \mathbb{S}^1$. Koska $e^{i\pi} = -1$,

$$\widehat{f}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i \xi \cdot x} dx = - \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i \xi \cdot (x - \pi \frac{w}{|\xi|})} dx = - \int_{\mathbb{R}^d} f(x + \pi \frac{w}{|\xi|}) e^{-i \xi \cdot x} dx$$

Siten

$$2|\widehat{f}(\xi)| = \left| \int_{\mathbb{R}^d} \left[f(x) - f(x + \pi \frac{w}{|\xi|}) \right] e^{-i \xi \cdot x} dx \right| \leq \int_{\mathbb{R}^d} \left| f(x) - f(x + \pi \frac{w}{|\xi|}) \right| dx \rightarrow 0$$

kun $|\xi| \rightarrow \infty$; tässä olemme hyödyntäneet reaalianalyysia, Appendixin Lausetta A.1.7. \square

HUOMAUTUS 9.6. Jos määritellään

$$(9.7) \quad C_0(\mathbb{R}^d) := \{f : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C} \text{ jatkuva, ja } f(y) \rightarrow 0 \text{ kun } |y| \rightarrow \infty\}$$

silloin $C_0(\mathbb{R}^d)$ varustettuna normilla $\|f\|_\infty = \sup_{y \in \mathbb{R}^d} |f(y)|$ on täydellinen, so. Banach avaruus (HT 7).

Tällä merkinnällä, vrt. Appendix A.2, voimme tulkita Lauseen 9.5 muodossa:

Fourier muunnos on jatkuva lineaarinen operaattori

$$(9.8) \quad \mathcal{F} : L^1(\mathbb{R}^d) \rightarrow C_0(\mathbb{R}^d), \quad \text{ja operaattorinormi } \|\mathcal{F}\| \leq 1.$$

Itse asiassa (HT 7), yo. avaruuksissa pätee $\|\mathcal{F}\| = 1$.

IX.2. Käänteinen Fourier muunnos. Tässä osaluvussa osoitamme, että mikäli molemmat $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja Fourier muunnos $\widehat{f} \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin

$$(9.9) \quad f(x) = \frac{1}{(2\pi)^d} \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) e^{i\xi \cdot x} d\xi, \quad x \in \mathbb{R}^d.$$

Toisin sanoen, Fourier muunnoksen käänteisoperaattori on itsekin Fourier muunnos, muutujan etumerkkiä ja tekijää $(2\pi)^d$ vaille, $(\mathcal{F}^{-1}\widehat{f})(x) = (2\pi)^{-d}(\mathcal{F}\widehat{f})(-x)$.

Todistuksen ideana on ensin osoittaa (9.9) jollekin (konkreettiselle) funktiolle g . Sitä skaalaamalla ja konvolvoimalla päästään sitten käsiksi yleisiin L^1 -funktioihin.

Funktioksi g on monia hyviä valintoja; ehkä kaikkein mukavin on kuitenkin gaussinen tapaus,

$$(9.10) \quad g(x) = e^{-|x|^2} \quad (= e^{-x \cdot x}), \quad x \in \mathbb{R}^d.$$

Selvästi sekä $g, |x|g \in L^1(\mathbb{R}^d)$ että $\partial_{x_j}g \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja $|g(x)| = g(x) \leq C(1 + |x|^d)^{-1}$. Silloin Lauseen 9.4 mukaan $\widehat{g} \in C^1(\mathbb{R}^d)$ ja

$$\frac{\partial}{\partial \xi_j} \widehat{g}(\xi) = \widehat{(-ix_j g)}(\xi) = i \int_{\mathbb{R}^d} e^{-i\xi \cdot x} (-x_j) e^{-|x|^2} dx$$

$$= \frac{i}{2} \int_{\mathbb{R}^d} e^{-i\xi \cdot x} \frac{\partial}{\partial x_j} \left(e^{-|x|^2} \right) dx = -\frac{1}{2} \xi_j \widehat{g}(\xi), \quad j = 1, \dots, d,$$

missä viimeinen yhtäsuuruus seuraa Lauseen 9.4 kohdasta (iv).

Gaussinen funktion Fourier muunnos siis toteuttaa joukon differentiaaliyhtälöitä; näistä se on helppo määrätä. Koska $\widehat{g} \in C^1(\mathbb{R}^d)$ ja yo. laskun mukaan

$$\frac{\partial}{\partial \xi_j} \left(e^{\frac{1}{4}|\xi|^2} \widehat{g}(\xi) \right) \equiv 0, \quad j = 1, \dots, d,$$

on välttämättä

$$\widehat{g} = C e^{-\frac{1}{4}|\xi|^2}, \quad \xi \in \mathbb{R}^d,$$

jollakin vakiolla C .

On vielä määrättävä vakio C . Huomataan, että

$$C = \widehat{g}(0) = \int_{\mathbb{R}^d} e^{-|x|^2} dx = \int_{\mathbb{R}^d} e^{-x_1^2} e^{-x_2^2} \dots e^{-x_d^2} dx_1 \dots dx_d = \left(\int_{\mathbb{R}} e^{-t^2} dt \right)^d.$$

Toisaalta napakoordinaattien avulla

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}} e^{-t^2} dt &= \left(\int_{\mathbb{R}^2} e^{-t_1^2 - t_2^2} dt_1 dt_2 \right)^{1/2} = \left(\int_0^{2\pi} \int_0^\infty e^{-r^2} r dr d\theta \right)^{1/2} \\ &= \sqrt{2\pi} \left(\int_0^\infty \left(-\frac{1}{2}\right) e^{-r^2} \right)^{1/2} = \sqrt{\pi} \end{aligned}$$

Olemme siis osoittaneet, että $\widehat{g}(\xi) = \pi^{d/2} e^{-\frac{1}{4}|\xi|^2}$ kun $g(x) = e^{-|x|^2}$. Yhdistämällä tämä Lauseen 9.4 kohtaan (ii) saadaan

$$(9.11) \quad \left(e^{-t|x|^2} \right)^\wedge(\xi) = (\pi/t)^{d/2} e^{-\frac{1}{4t}|\xi|^2}, \quad \xi \in \mathbb{R}^d, \quad t > 0.$$

Kun valitaan $t = 1/2$ nähdään, että funktio $g(x) = e^{-\frac{1}{2}|x|^2}$ on Fourier muunnoksen ominaisvektori, ominaisarvolla $(2\pi)^{d/2}$!

Myöhempiä tarpeita varten kirjataan tähän myös yo. päättelyn sivutulos,

$$(9.12) \quad \int_{\mathbb{R}^d} e^{-t|x|^2} dx = (\pi/t)^{d/2}, \quad t > 0.$$

Palataan sitten L^1 -funktioiden Fourier muunnoksen kääntämiseen. Tarvitsemme siihen seuraavan helpon mutta yllättävän tehokkaan identiteetin, jota käytetään monessa muusakin yhteydessä. Tätä identiteettiä voi ajatella vaikkapa Plancherelin lauseen esiversiona.

LAUSE 9.7. *Jos $f, g \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin*

$$\int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx = \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) g(\xi) d\xi.$$

Todistus. Koska Lauseen 9.4 mukaan $\widehat{g}, \widehat{f} \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$, yo. integraalit ovat hyvin määriteltyjä. Edelleen $f(x)g(\xi) \in L^1(\mathbb{R}^d \times \mathbb{R}^d)$, ja silloin Fubinin lauseen mukaan

$$\int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx = \int_{\mathbb{R}^d} \int_{\mathbb{R}^d} f(x) g(\xi) e^{-i\xi \cdot x} d\xi dx = \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) g(\xi) d\xi. \quad \square$$

"Parannetaan" Lausetta 9.7 vielä hieman korvaamalla $f(x)$ funktiolla $F(x) := f(y - x)$; silloin $\widehat{F}(\xi) = e^{-i\xi \cdot y} \widehat{f}(-\xi)$. (MIKSI ?)

Saamme uuden identiteetin

$$\int_{\mathbb{R}^d} f(y - x) \widehat{g}(x) dx = \int_{\mathbb{R}^d} e^{-i\xi \cdot y} \widehat{f}(-\xi) g(\xi) d\xi$$

eli

$$(9.13) \quad (f * \widehat{g})(y) = \int_{\mathbb{R}^d} e^{i\xi \cdot y} \widehat{f}(\xi) g(-\xi) d\xi, \quad f, g \in L^1(\mathbb{R}^d).$$

Näillä eväin L^1 -Fourier teorian perustulos, käänteinen Fourier muunnos, seuraa helposti:

LAUSE 9.8. *Jos sekä $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$ että $\widehat{f} \in L^1(\mathbb{R}^d)$, silloin*

$$(9.14) \quad f(x) = \frac{1}{(2\pi)^d} \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) e^{i\xi \cdot x} d\xi, \quad x \in \mathbb{R}^d.$$

Todistus. Käytämme identiteettiä (9.14) missä valitaan $g(x) = \frac{1}{(2\pi)^d} e^{-t^2|x|^2}$. Silloin (9.11) $\Rightarrow \widehat{g}(x) = \frac{1}{t^d} \frac{1}{(4\pi)^{d/2}} e^{-\frac{1}{4}|\frac{x}{t}|^2} = \frac{1}{t^d} K(\frac{x}{t}) = K_t(x)$, missä

$$(9.15) \quad K(x) = \frac{1}{(4\pi)^{d/2}} e^{-\frac{1}{4}|x|^2}.$$

Kun $t \rightarrow 0$, $g(x) \rightarrow \frac{1}{(2\pi)^d}$ ja silloin dominoidun konvergenssin avulla [tässä käytetään ehtoa $|e^{i\xi \cdot y} \widehat{f}(\xi) g(-\xi)| \leq |\widehat{f}(\xi)| \in L^1(\mathbb{R}^d)$!] yhtälön (9.14) oikea puoli

$$\int_{\mathbb{R}^d} e^{i\xi \cdot y} \widehat{f}(\xi) g(-\xi) d\xi \rightarrow \frac{1}{(2\pi)^d} \int_{\mathbb{R}^d} e^{i\xi \cdot y} \widehat{f}(\xi) d\xi \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

Toisaalta yhtälön (9.14) vasenta puolta voi tarkastella Lauseen A.1.3 avulla. Lauseen mukaan löydämme jonon lukuja $t_j > 0$, joille $t_j \rightarrow 0$ kun $j \rightarrow \infty$ ja

$$(f * \widehat{g})(y) = (K_{t_j} * f)(y) \rightarrow f(y) \quad \text{melkein kaikilla } y \in \mathbb{R}^d \quad \text{kun } j \rightarrow \infty.$$

Väite (9.14) on näin tullut todistetuksi. \square

HUOMAUTUS 9.9. Yllä olevasta nähdään, että avaruudessa $L^1(\mathbb{R}^d)$ voi rakentaa varsin tyydyttävän ja intuitiivisesti luontevan Fourier teorian, jossa Fourier muunnoksen pisteittäiset tulkinnat selviää. Mutta muutamia pulmia meille jää:

Lauseen 9.5 mukaan L^1 -funktioiden Fourier muunnokset ovat jatkuvia, joten käänteiskaavan (9.14) molemmat oletukset $f, \widehat{f} \in L^1(\mathbb{R}^d)$ voivat olla voimassa vain jos $f(x)$ on jatkuva !

(Erityisesti, Lauseen 9.8 tilanteessa voimme valita f :lle jatkuvan edustajan, vaikka emme f :n jatkuvuutta olettaneetkaan; silloin identiteetti (9.14) on voimassa jokaisessa pisteessä $x \in \mathbb{R}^d$.)

Toisin sanoen, jos ja kun haluamme hyödyntää Fourier analyysiä myös epäjatkuviin funktioihin, tarvitsemme pisteittäisen $\widehat{f}(\xi)$:n yleistyksiä ja Fourier teoriaa L^1 -avaruuksia yleisemmissä tilanteissa.

IX.3. Nopeasti vähenevät funktiot $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$. Ennen kuin menemme L^1 -funktioita yleisempiin tapauksiin, on hyödyllistä ja jatkotarkasteluja helpottavaa tarkastella Fourier muunnosta n.k. nopeasti vähenevien funktioiden avaruudessa.

Muistamme Fourier sarjojen teoriasta, että L^2 -avaruuden ohella oli toinenkin funktioluokka, joka pystyttiin karakterisoimaan puhtaasti Fourier kertoimien avulla: (HT 2, Tehtävä 3) osoitti että $f \in C_{\#}^{\infty}(-\pi, \pi)$ jos ja vain jos

$$(9.16) \quad \sup_{n \in \mathbb{N}} (1 + |n|)^k |\widehat{f}(n)| < \infty \quad \text{kaikilla } k \in \mathbb{N}.$$

Haluamme jotain vastaavaa myös jatkuvalle Fourier muunnokselle.

Mutta voimme edelleen lisätä vaatimuksia; jos haluamme funktioluokan jossa tulon ja konvoluution Fourier-dualiteetti toimii täydellisesti, etsimämme avaruuden tulee olla suljettu tulon, konvoluution kuin myös Fourier muunnoksen suhteen. Ja jos haluamme, että derivoinnin ja polynomilla kertomisen Fourier-dualiteetti yhä pätee, luokan tulee olla suljettu samoin näiden operaatioiden suhteen. Kun vertaamme vaatimuksia Lauseen 9.4 oletuksiin näyttää siltä että meidän tulee vaatia, että etsimämme funktioluokka säilyy ainakin operaatioissa

$$f(x) \mapsto (1 + |x|^2)f(x) \quad \text{ja} \quad f(x) \mapsto \frac{\partial}{\partial x_j} f(x), \quad j = 1, \dots, d.$$

Pienin luokka joka nämä vaatimukset täyttää on *Schwarzin nopeasti vähenevien funktioiden* avaruus. Sen määrittelemistä varten tarvitsemme hieman lisää notaatioita.

Multi-indeksi on jono $\alpha = (\alpha_1, \alpha_2, \dots, \alpha_d) \in \mathbb{N}^d$, s.o. $\alpha_j \in \mathbb{N}$ jokaisella $j = 1, \dots, d$. Multi-indeksin α *normi* on

$$|\alpha| = \alpha_1 + \alpha_2 + \dots + \alpha_d \in \mathbb{N}.$$

Lisäksi merkitään

$$x^{\alpha} := x_1^{\alpha_1} x_2^{\alpha_2} \dots x_d^{\alpha_d}, \quad \text{kun } x = (x_j)_{j=1}^d \in \mathbb{R}^d,$$

ja

$$\partial^\alpha = (\partial_{x_1})^{\alpha_1} (\partial_{x_2})^{\alpha_2} \cdots (\partial_{x_d})^{\alpha_d}, \quad \partial_{x_j} \equiv \frac{\partial}{\partial x_j}.$$

ESIMERKKI 9.10. Olkoon $d = 3$; jos $\alpha = (1, 0, 2)$ silloin $x^\alpha = x_1 x_3^2$ ja $|\alpha| = 1 + 0 + 2 = 3$; jos taas $\alpha = (3, 1, 2)$, niin $x^\alpha = x_1^3 x_2 x_3^2$, $|\alpha| = 6$ ja $\partial^\alpha f(x) = \partial_{x_1}^3 \partial_{x_2} \partial_{x_3}^2 f(x)$.

Siis esimerkiksi kahden muuttujan polynomi

$$P(s, t) = \sum_{n,m=1}^N c_{n,m} s^n t^m$$

esitetään multi-indeksien avulla muodossa $P(x) = \sum_{\alpha} c_{\alpha} x^{\alpha}$, missä $x = (s, t) \in \mathbb{R}^2$ ja $\alpha = (n, m) \in \mathbb{N}^2$, eli $s^n t^m \equiv (s, t)^{(n,m)}$. Vastaava esitys toimii tietysti myös yleisellä d :n muuttujan polynomilla.

MÄÄRITELMÄ 9.11. *Schwarzin nopeasti vähenevien funktioiden avaruus on*

$$\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) = \{f \in C^\infty(\mathbb{R}^d) : \sup_{|\alpha| \leq N} \sup_{x \in \mathbb{R}^d} (1 + |x|^2)^N |\partial^\alpha f(x)| < \infty, \text{ kaikilla } N \in \mathbb{N}\}.$$

Huomaa selvä analogia ehdon (9.16) kanssa; ja funktio f kuuluu Schwarzin luokkaan jos ja vain jos f :n kaikki derivaatat vähenevät äärettömyydessä nopeammin kuin mikä tahansa potenssi $|x|^{-N}$. Erinomainen esimerkki sellaisesta funktiosta on (HT 8)

$$f(x) = e^{-|x|^2}, \quad x \in \mathbb{R}^d.$$

Koska kompaktikantajaisten C^∞ -funktioiden luokka $C_c^\infty(\mathbb{R}^d) \subset \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ (MIKSI ?), nopeasti väheneviä funktioita $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ löytyy helposti paljon muitakin. Luokan $C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ funktioita on kyllä helppo manipuloida, ja Lauseen 9.4 mukaan sellaisen Fourier muunnos

$$\widehat{g}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} g(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \in C^\infty(\mathbb{R}^d),$$

mutta pulmana on, ettei Fourier muunnos *koskaan* säilytä luokkaa $C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$,

$$(9.17) \quad 0 \neq g \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d) \Rightarrow \widehat{g}(\xi) \text{ ei ole kompaktikantajainen.}$$

Todistetaan tämä dimensiossa $d = 1$. Nimittäin jos g kompaktikantajainen, silloin Fourier muunnos $\widehat{g}(\xi)$ voidaan jatkaa analyyttiseksi funktioksi koko kompleksitasoon,

$$(9.18) \quad \widehat{g}(z) = \int_{-R}^R g(x) e^{-izx} dx, \quad z \in \mathbb{C},$$

sillä $|e^{-izx}| \leq e^{R|z|}$ kun $|x| \leq R$; muunnoksen analyyttisyys nähdään nyt esim. kehittämällä eksponenttifunktio sarjaksi ja vaihtamalla summan ja integroinnin järjestys.

[Analyyttisyyden voi osoittaa myös ottamalla integraalista (9.18) ∂_z -derivaatta; derivoinnin ja integroinnin järjestyksen voi vaihtaa koska integraali suppenee lokaalisti tasaisesti z :n suhteen. Tai analyyttisyyden voi näyttää vaikkapa Moreran lauseen avulla.]

Jos olisi $\widehat{g}(\xi) = 0$ kun $|\xi| > M$, silloin analyyttisen funktion $\widehat{g}(z)$ nollakohdilla olisi kasautumispisteitä, ja siis $\widehat{g}(\xi) \equiv 0$ sekä $g \equiv 0$ (Kurssi "Kompleksianalyysi I"). Vastaava päättely, joka käyttää analyyttisten useamman kompleksimuuttujan funktioiden ominaisuuksia, toimii kaikissa dimensioissa d .

Yhteenvedona, $C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ ei ole hyvä tai luonnollinen avaruus Fourier analyysin kannalta. Tämän osaluvun tarkoituksena on osoittaa, että sen sijaan Schwarzin avaruus $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ toteuttaa *jokaisen* osaluvun alussa esitetystä toivomuksista tai vaatimuksista. Aloitetaan seuraavalla.

LAUSE 9.12. $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \subset L^p(\mathbb{R}^d)$ jokaisella $1 \leq p \leq \infty$. Lisäksi $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on tiheä avaruuksissa $L^p(\mathbb{R}^d)$, kun $1 \leq p < \infty$.

Todistus. Inklusio seuraa (HT 8):n tehtävistä, ja tiheys siitä että $C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ on tiheä avaruuksissa $L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p < \infty$ (kts. [H], Lause 2.36). \square

LAUSE 9.13. Jos $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, silloin jokaisella multi-indeksillä $\alpha \in \mathbb{N}^d$ pätee

- (i) $x^\alpha f(x) \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja $\partial^\alpha f(x) \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.
- (ii) $\widehat{f} \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$ ja $\partial^\alpha \widehat{f}(\xi) = \left((-ix)^\alpha f(x) \right)^\wedge(\xi)$.
- (iii) $(\partial^\alpha f)^\wedge(\xi) = (i\xi)^\alpha \widehat{f}(\xi)$.
- (iv) $\widehat{f} \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

Todistus. Kohdat (ii) ja (iii) seuraavat Lauseen 9.4 vastaavista kohdista (iii) ja (iv). Muut väitteet (i) ja (iv) jätetään harjoitustehtäviksi (HT 8). \square

Erityisesti, Schwarzin funktiot voi karakterisoida Fourier muunnoksen avulla,

$$(9.19) \quad f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \Leftrightarrow \widehat{f} \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Tai tarkemmin:

LAUSE 9.14. Jos $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, silloin

- (i) $(2\pi)^d f(x) = \mathcal{F}(\widehat{f})(-x)$, eli $(\mathcal{F}^2 f)(x) = (2\pi)^d f(-x)$, $x \in \mathbb{R}^d$.
- (ii) $\mathcal{F} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on bijektio.

Todistus. Koska (Lause 9.13) $f, \widehat{f} \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \subset L^1(\mathbb{R}^d)$, Lauseen 9.8 mukaan $\mathcal{F}(\widehat{f})(-x) = (2\pi)^d f(x)$. Tämän nojalla $\mathcal{F}^4 = \mathcal{F} \circ \mathcal{F} \circ \mathcal{F} \circ \mathcal{F} = (2\pi)^{2d} Id$ on identtisen kuvauksen monikerta. Erityisesti $f = \mathcal{F}((2\pi)^{-2d} \mathcal{F}^3 f)$, missä $\mathcal{F}^3 f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$. Siten $\mathcal{F} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on surjektio.

Sama identiteetti näyttää, että $\mathcal{F}(f) = 0 \Rightarrow f = 0$. Fourier muunnoksen lineaarisuuden nojalla \mathcal{F} on silloin injektio. \square

Tarkistetaan vielä tulon ja konvoluution Fourier-dualiteetti.

LAUSE 9.15. Jos f ja $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, silloin tulo $fg \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

Todistus. Multi-indekseille $\beta \leq \alpha$ jos $\beta_j \leq \alpha_j$ jokaisella $j = 1, \dots, d$. Väite seuraa nyt Leibnitzin säännöstä (HT)

$$\partial^\alpha (fg)(x) = \sum_{\beta \leq \alpha} \binom{\alpha}{\beta} \partial^\beta f(x) \partial^{\alpha-\beta} g(x); \quad \text{missä} \quad \binom{\alpha}{\beta} := \prod_{j=1}^d \binom{\alpha_j}{\beta_j}. \quad \square$$

LAUSE 9.16. Jos $f, g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, silloin

- (i) $\mathcal{F}(f * g) = \mathcal{F}(f) \cdot \mathcal{F}(g)$.
- (ii) $\mathcal{F}(fg) = (2\pi)^{-d} (\mathcal{F}f) * (\mathcal{F}g)$.

Todistus. Ensimmäinen tulos seuraa Lauseesta 9.3, sillä $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \subset L^1(\mathbb{R}^d)$. Toiseen väitteeseen taas sovelletaan Lausetta 9.3 kerran ja Lausetta 9.14 kahdesti, jotka tässä järjestyksessä antavat

$$\mathcal{F}(\mathcal{F}f * \mathcal{F}g) = (\mathcal{F}^2 f) (\mathcal{F}^2 g) = (2\pi)^{2d} f(-x) g(-x) = (2\pi)^d (\mathcal{F}^2(fg)) = \mathcal{F}((2\pi)^d \mathcal{F}(fg))$$

sillä $fg \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ edellisen Lauseen nojalla. Koska $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on injektio, myös toinen väite on tullut todistetuksi. \square

X. FOURIER MUUNNOS AVARUUDESSA $L^2(\mathbb{R}^d)$

Palataan sitten L^1 -Fourier teorian yleistykseen. Aloitetaan avaruudesta $L^2(\mathbb{R}^d)$ - tavoitteena karakterisoida L^2 -funktiot Fourier muunnoksen avulla. Fourier sarjojen teoriassa tämä onnistui mainiosta. Haemme vastaavaa tulosta jatkuvan Fourier muunnoksen tapauksessa:

TEOREEMA 10.1. *Jokaiseen $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ voi liittää luonnollisen Fourier muunnoksen, funktion $\widehat{f} \in L^2(\mathbb{R}^d)$, jolla seuraavat ominaisuudet.*

(i) Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^d) \cap L^2(\mathbb{R}^d)$, silloin "uusi \mathcal{F} = vanha \mathcal{F} ",

$$\widehat{f}(\xi) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx, \quad \xi \in \mathbb{R}^d.$$

(ii) Jokaiselle $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ pätee

$$(2\pi)^{d/2} \|f\|_{L^2(\mathbb{R}^d)} = \|\widehat{f}\|_{L^2(\mathbb{R}^d)}$$

(iii) Kaikille $f, g \in L^2(\mathbb{R}^d)$ on voimassa

$$\int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) \overline{\widehat{g}(\xi)} d\xi = (2\pi)^d \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \overline{g(x)} dx$$

(iv) Kuvaus $f \mapsto \widehat{f}$ on lineaarinen bijektio $L^2(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^2(\mathbb{R}^d)$;

Erityisesti, jokainen $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ on muotoa $f = \widehat{g}$, $g \in L^2(\mathbb{R}^d)$.

(v) $\left\| \widehat{f}(\xi) - \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \right\|_{L^2(d\xi)} \rightarrow 0$ kun $M \rightarrow \infty$ ja $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$.

(vi) Kääntäen jos $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$, silloin

$$\left\| f(x) - \frac{1}{(2\pi)^d} \int_{B(0,M)} \widehat{f}(\xi) e^{i\xi \cdot x} d\xi \right\|_{L^2(dx)} \rightarrow 0 \quad \text{kun } M \rightarrow \infty.$$

Nämä kuusi ehtoa antavat varsin täydellisen kuvan Fourier muunnoksesta avaruudessa $L^2(\mathbb{R}^d)$. Ne antavat myös vihjeen siitä miten L^2 -funktion Fourier muunnos tulee täsmällisesti määritellä: Ehdon (v) mukaan

$$(10.1) \quad \widehat{f}(\xi) := \lim_{M \rightarrow \infty} \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx,$$

missä suppeneminen tapahtuu L^2 -normin mielessä.

Koska $f\chi_{B(0,M)} \in L^1(\mathbb{R}^d)$ jokaisella $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ (MIKSI ?), ovat integraalit ehdossa (10.1) hyvin määriteltyjä; kuitenkin, jotta voisimme asettaa (10.1):n muunnoksen \widehat{f} määritelmäksi, meidän on ensin näytettävä, että raja-arvo (10.1):ssä on olemassa kun $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$.

Teoremaa 10.1 varten tarvitaan seuraava aputuloks tai erikoistapaus,

LEMMA 10.2. Jos $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ ja $f(x) = 0$ kun $|x| \geq M$, silloin

$$(10.2) \quad (2\pi)^d \int_{\{|x| \leq M\}} |f(x)|^2 dx = \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi$$

Todistus. Jos ensin $f \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d) \subset \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, niin Lauseen 9.14 kohdan (ii) mukaan löytyy funktio $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ jolle $\widehat{g}(x) = \overline{f(x)}$, $x \in \mathbb{R}^d$, mistä esim. Lauseen 9.14 kohdan (i) nojalla

$$(2\pi)^d g(-x) = \mathcal{F}^2 g(x) = \mathcal{F}(\overline{f})(x) = \overline{\mathcal{F}f(-x)},$$

eli $(2\pi)^d g = \overline{\mathcal{F}f}$. Sijoitetaan nämä identiteetit Lauseeseen 9.7, ja saadaan

$$(2\pi)^d \int_{\{|x| \leq M\}} |f(x)|^2 dx = (2\pi)^d \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx = (2\pi)^d \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) g(\xi) d\xi = \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi.$$

Yleisessä tapauksessa valitaan ensin funktio $\phi \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$, jolle $\int_{\mathbb{R}^d} \phi(x) dx = 1$, ja merkitään $K_t(x) = \frac{1}{t^d} \phi\left(\frac{x}{t}\right)$. Tällöin (HT 7) $\Rightarrow \{K_t\}_{t>0}$ on hyvä perhe ytimiä \mathbb{R}^d :ssä. Lisäksi, koska f on kompaktikantajainen, konvoluutio

$$\int_{\mathbb{R}^d} K_t(x-y) f(y) dy \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d) \subset \mathcal{S}(\mathbb{R}^d),$$

ja voimme siis soveltaa ylläesitettyä funktioon $K_t * f$,

$$(10.3) \quad (2\pi)^d \int_{\mathbb{R}^d} |(K_t * f)(x)|^2 dx = \int_{\mathbb{R}^d} |(\widehat{K_t * f})(\xi)|^2 d\xi = \\ = \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{K_t}(\xi)|^2 |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi = \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{\phi}(t\xi)|^2 |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi.$$

Hyvän perheen ominaisuuksien nojalla (HT 5/Teht. 4) yhtälön (10.3) vasen puoli $\rightarrow (2\pi)^d \int_{\{|x| \leq M\}} |f|^2 dx$ kun $t \rightarrow 0$. Yhtälön oikean puolimmaiseen termiin on ehkä mukavinta soveltaa dominoitua konvergenssia: Ensin Fatoun lemman nojalla nähdään (MITEN?) että $|\widehat{f}(\xi)| \in L^2(\mathbb{R}^d)$ ja siis $|\widehat{\phi}(t\xi)|^2 |\widehat{f}(\xi)|^2 \leq \|\widehat{\phi}\|_\infty^2 |\widehat{f}(\xi)|^2 \in L^1(\mathbb{R}^d)$. Dominoidun konvergenssin lauseen mukaan silloin yhtälön (10.3) viimeinen termi $\rightarrow \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{\phi}(0)|^2 |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi = \int_{\mathbb{R}^d} |\widehat{f}(\xi)|^2 d\xi$, sillä $\widehat{\phi}(0) = \int_{\mathbb{R}^d} \phi(x) dx = 1$. Väite (10.2) on näin todistettu. \square

Pääsemme sitten Luvun X varsinaiseen päätulokseen.

Teoreeman 10.1 todistus. Jos $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$, asetetaan kullakin $M > 0$

$$f_M(x) := \chi_{B(0,M)}(x)f(x).$$

Silloin f_M toteuttaa Lemman 10.2 oletukset jokaisella $M > 0$. Lisäksi $\{f_M\}_{M>0}$ on Cauchy $L^2(\mathbb{R}^d)$:ssä,

$$\|f_M - f_N\|_{L^2}^2 \leq \int_{|x| > \min\{M,N\}} |f(x)|^2 dx \rightarrow 0, \quad \text{kun } M, N \rightarrow \infty.$$

Koska Lemman mukaan $\|\widehat{f_M} - \widehat{f_N}\|_{L^2} = (2\pi)^{d/2} \|f_M - f_N\|_{L^2} \rightarrow 0$, myös $\{\widehat{f_M}\}_{M>0}$ on Cauchy $L^2(\mathbb{R}^d)$:ssä, ja koska $L^2(\mathbb{R}^d)$ on täydellinen, on olemassa raja-arvo $\widehat{f} \in L^2(\mathbb{R}^d)$,

$$(10.4) \quad \widehat{f}(\xi) := \lim_{M \rightarrow \infty} \widehat{f_M}(\xi) = \lim_{M \rightarrow \infty} \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx.$$

Kuten edellä yhtälössä (10.1) ennakoitiin, raja-arvo yllä siis suppenee L^2 -normin mielessä.

Tällä tavalla olemme saaneet määritellyä Fourier muunnoksen $\widehat{f}(\xi) \in L^2(\mathbb{R}^d)$ jokaisella funktiolla $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$. On vielä näytettävä, että muunnos toteuttaa kaikki luonnolliset vaatimukset (i) - (vi). Nämä saadaan helposti:

(i) Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^d) \cap L^2(\mathbb{R}^d)$, silloin dominoidun konvergenssin nojalla $\int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx$ suppenee sekä pisteittäin että L^2 -normin mielessä, kun $M \rightarrow \infty$. Raja-arvojen tulee olla sama funktio m.k. $\xi \in \mathbb{R}^d$, mikä antaa väitteen (i).

(ii) Lemman 10.2 nojalla

$$(2\pi)^{d/2} \|f\|_{L^2(\mathbb{R}^d)} = \lim_{M \rightarrow \infty} (2\pi)^{d/2} \|\chi_{B(0,M)} f\|_{L^2(\mathbb{R}^d)} = \lim_{M \rightarrow \infty} \|\widehat{f}_M\|_{L^2(\mathbb{R}^d)} = \|\widehat{f}\|_{L^2(\mathbb{R}^d)}.$$

(iii) Avaruuden $L^2(\mathbb{R}^d)$ sisätulolle $(f, g) = (f, g)_{L^2(\mathbb{R}^d)} = \int_{\mathbb{R}^d} f \bar{g} dx$ [kuten jokaisen Hilbert avaruuden sisätulolle] pätee

$$2 \Re(f, g) = \|f + g\|_{L^2}^2 - \|f\|_{L^2}^2 - \|g\|_{L^2}^2.$$

Yhdistämällä tämä kohtaan (ii) saadaan $\Re(\widehat{f}, \widehat{g})_{L^2} = (2\pi)^d \Re(f, g)_{L^2}$. Korvaamalla f funktiolla $-if$ saadaan vast. tulos sisätulojen imaginääriosille. Väite (iii) on näin selvitetty.

(iv) Koska edellisen kohdan nojalla Fourier muunnos $\mathcal{F} : L^2(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^2(\mathbb{R}^d)$ säilyttää L^2 :n sisätulon [vakiona $(2\pi)^d$ vaille], riittää osoittaa, että \mathcal{F} on $L^2(\mathbb{R}^d)$:n surjektio.

Kohdan (ii) mukaan kuva-avaruus $\mathcal{F}L^2(\mathbb{R}^d)$ on $L^2(\mathbb{R}^d)$:n täydellinen aliavaruus, vrt. Lause A.2.3, ja siten suljettu (MIKSI?). Koska $\mathcal{F}L^2(\mathbb{R}^d) \supset \mathcal{F}(\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)) = \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on myös tiheä, välttämättä $\mathcal{F}L^2(\mathbb{R}^d) = L^2(\mathbb{R}^d)$.

(v) Suoraan määritelmästä (10.4) seuraa että $\left\| \widehat{f}(\xi) - \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \right\|_{L^2(d\xi)} \rightarrow 0$ kun $M \rightarrow \infty$ ja $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$.

(vi) Tämä väitteen voi tulkita sanovan, että $f(x) = (2\pi)^{-d} \mathcal{F}(\widehat{f})(-x)$ m.k. $x \in \mathbb{R}^d$, kun $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$ ja \mathcal{F} sekä \widehat{f} merkitsevät ehdossa (10.4) annettua $L^2(\mathbb{R}^d)$:n Fourier muunnosta.

Mutta kohdan (i) ja Lauseen 9.14 mukaan tuo identiteetti pätee tiheässä osajoukossa $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \subset L^2(\mathbb{R}^d)$. Silloin $T : f \mapsto (2\pi)^{-d} (\mathcal{F}^2 f)(-x) - f(x)$ on jatkuva lineaarinen kuvaus $L^2(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^2(\mathbb{R}^d)$ [vrt. Lause A.2.1] joka häviää tiheässä osajoukossa; siis $T(f) = 0$ kaikilla $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$, t.s. $f(x) = (2\pi)^{-d} \mathcal{F}(\widehat{f})(-x)$ kun $f \in L^2(\mathbb{R}^d)$. \square

HUOMAUTUS 10.3. Edellä määrittelimme L^2 -funktion Fourier muunnoksen rajana

$$(10.5) \quad \widehat{f}(\xi) := \lim_{M \rightarrow \infty} \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx,$$

missä suppeneminen toimii L^2 -normin mielessä. Ehkä intuitiivisempi tapa olisi vaatia että

(10.5):n raja-arvo pätee pisteittäin, melkein kaikilla $\xi \in \mathbb{R}^d$?

Kuten Fourier sarjojen teoriassa, melkein kaikissa pisteissä suppeneminen on totta, mutta samalla paljon syvällisempi asia, jonka todistaminen ei onnistu tällä kurssilla. Pulma on sama kuin ennenkin - $\widehat{\chi_B} \notin L^1(\mathbb{R}^d)$, kun χ_B on yksikköpallon B karakteristinen funktio.

Toisaalta, Fourier muunnosta voi lähestyä melkein jokaisessa pisteessä Fejer-tyyppisillä ytimillä operoiden (HT 9).

XI. INTERPOLAATIO JA L^p -FUNKTIOIDEN FOURIER MUUNNOKSET, $1 < p < 2$.

Edellisten lukujen nojalla

$$(11.1) \quad f \in L^1(\mathbb{R}^d) \Rightarrow \left\| \widehat{f}(\xi) - \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \right\|_{L^\infty} \leq \int_{|x|>M} |f(x)| dx \rightarrow 0 \quad (M \rightarrow \infty)$$

ja samoin

$$(11.2) \quad f \in L^2(\mathbb{R}^d) \Rightarrow \left\| \widehat{f}(\xi) - \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \right\|_{L^2(d\xi)} \rightarrow 0 \quad (M \rightarrow \infty).$$

Jos $1 < p < 2$, avaruus $L^p(\mathbb{R}^d)$ on L^1 :n ja L^2 :n "välissä", joten jotain vastaavaa voisi sielläkin toivoa ?

Kun $1 < p < 2$,

$$\int_{\{x:|f(x)|>1\}} |f| dx \leq \int_{\mathbb{R}^d} |f|^p < \infty \quad \text{ja} \quad \int_{\{x:|f(x)|\leq 1\}} |f|^2 dx \leq \int_{\mathbb{R}^d} |f|^p < \infty,$$

joten voimme kirjoittaa $f = \chi_{\{|f(x)|>1\}}f + \chi_{\{|f(x)|\leq 1\}}f =: f_1 + f_2$, missä $f_1 \in L^1(\mathbb{R}^d)$, $f_2 \in L^2(\mathbb{R}^d)$. Voimme siis asettaa

$$\widehat{f}(\xi) = \widehat{f}_1(\xi) + \widehat{f}_2(\xi),$$

jolloin näemme, että $\widehat{f}(\xi)$ on ainakin m.k. hyvin määritelty funktio.

Entä löytyykö tuloksille (11.1)-(11.2) vastineet? Eli missä mielessä $\widehat{f}_M \rightarrow \widehat{f}$ kun $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ ja $M \rightarrow \infty$? Voisimme tehdä seuraavan arvauksen

$$\left. \begin{array}{l} \mathcal{F} : L^1(\mathbb{R}^d) \rightarrow C_0(\mathbb{R}^d) \subset L^\infty(\mathbb{R}^d) \\ \mathcal{F} : L^2(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^2(\mathbb{R}^d) \end{array} \right\} \Rightarrow \mathcal{F} : L^p(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^q(\mathbb{R}^d), \quad \frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1 \quad ?$$

Tämän ajatuksen toteuttamiseen tarvitaan taas uudenlaisia näkökulmia.

XI.1. Funktionaalianalyttinen periaate. Tyypillinen esimerkki tilanteesta, jossa funktionaalianalyysin lähestymistapoja voi soveltaa, niin Fourier teoriassa kuin muussakin analyysissä, on seuraava:

Meillä on annettu (konkreettinen) operaattori, esimerkiksi integraali-operaattori

$$(11.3) \quad Tf(x) = \int_{\mathbb{R}^d} K(x, y)f(y) dy$$

joka saadaan hyvin määriteltyä sopivilla funktioilla, vaikkapa kun $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$. Fourier muunnoksella $K(x, y) = e^{-ix \cdot y}$, nk. Hilbertin muunnoksessa ($d = 1$), $K(x, y) = \frac{1}{x-y}$ jne. jne.

Pyrkimyksenä on laajentaa Tf :n määritelmä funktioihin $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$. Mutta kuinka tämän voisi tehdä jos pisteittäisen määritelmän (11.3) integraali - kuten Fourier muunnoksen tapauksessa ($p > 1$) - ei suppene itseisesti?

Tällöin tilanne palautetaan seuraavan tulokseen.

LAUSE 11.1. Olkoot E ja F Banach avaruuksia ja $V \subset E$ **tiheä** lineaarinen aliavaruus. Jos $T : V \rightarrow F$ jatkuva lineaarinen kuvaus, eli jollakin vakiolla $C < \infty$

$$(11.4) \quad \|Tv\|_F \leq C\|v\|_E \quad \text{kaikilla } v \in V,$$

niin silloin T voidaan laajentaa jatkuvaksi lineaariseksi kuvaukseksi $T : E \rightarrow F$, jolle $\|T\| \leq C$.

Tyypillisissä käytännön tilanteissa, jos $E = L^p(\mathbb{R}^d)$ aliavaruus V voisi esimerkiksi olla $V = C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ tai $V = \{ \text{yksinkertaiset funktiot} \}$.

Lauseen 11.1 todistus. Jos $x \in E$, olkoon $v_n \in V$ joille $v_n \rightarrow x$ (V :n tiheys). Silloin (11.4) $\Rightarrow \|Tv_n - Tv_m\| \leq C\|v_n - v_m\| \rightarrow 0$ kun $n, m \rightarrow \infty$, eli $\{Tv_n\}_{n=1}^\infty$ on F :n Cauchy jono, jolla raja-arvo, $\lim_{n \rightarrow \infty} Tv_n = f \in F$. Asetetaan

$$Tx = \lim_{n \rightarrow \infty} Tv_n, \quad \text{kun } x = \lim_{n \rightarrow \infty} v_n, \quad v_n \in V.$$

Helposti nähdään, että Tx ei riipu jonon (v_n) valinnasta, joten $x \mapsto Tx$ on hyvin määritelty; samoin saatu kuvaus $T : E \rightarrow F$ on lineaarinen ja jatkuva, ehto $\|Tx\|_F \leq C\|x\|_E$ säilyy sulkeumaan V . \square

Toisin sanoen, jos haluamme näyttää että (11.3):n operaattori saadaan määriteltyä kaikilla $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ ja että $Tf \in L^s(\mathbb{R}^d)$, silloin riittää osoittaa arvio

$$\|Tf\|_{L^s} \leq C\|f\|_{L^p},$$

kun $f \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ tai todistaa tuo arvio kaikilla yksinkertaisilla funktioilla f .

XI.2. Interpolatio ja Riesz-Thorinin lause. Kun ajatellaan Fourier muunnosta lineaarisena operaattorina, vrt. Appendix A.2, olemme osoittaneet $\|\mathcal{F}f\|_\infty \leq \|f\|_{L^1}$ kun $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$ ja operaattorinormille $\|\mathcal{F}f\|_{L^1 \rightarrow L^\infty} = 1$ (HT 7). Samoin $\|\mathcal{F}f\|_{L^2 \rightarrow L^2} = (2\pi)^{d/2}$ (Lause 10.1). Haluamme johtaa näistä myös L^p -arvioita.

Tavoite johtaa meidät seuraavaan operaattoriteorian periaatteeseen, Banach avaruuksien ja operaattoreiden *interpolaatioon*.

TEOREEMA 11.2. (RIESZ-THORININ LAUSE) *Olkoot* $1 \leq p_0, p_1, r_0, r_1 \leq \infty$, *ja*

$T : L^{p_0}(\mathbb{R}^d) \cap L^{p_1}(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^{r_0}(\mathbb{R}^d) \cap L^{r_1}(\mathbb{R}^d)$ *lineaarinen kuvaus, jolle*

(11.5)

$$\|Tf\|_{L^{r_0}} \leq M_0 \|f\|_{L^{p_0}} \quad \text{ja} \quad \|Tf\|_{L^{r_1}} \leq M_1 \|f\|_{L^{p_1}}, \quad \forall f \in L^{p_0}(\mathbb{R}^d) \cap L^{p_1}(\mathbb{R}^d).$$

Sidotaan eksponentit p *ja* r *seuraavasti,*

$$(11.6) \quad \frac{1}{p} = \frac{1-t}{p_0} + \frac{t}{p_1} \quad \text{ja} \quad \frac{1}{r} = \frac{1-t}{r_0} + \frac{t}{r_1}, \quad \text{missä } 0 < t < 1.$$

(Huom: sama t !)

Silloin T *jatkuu lineaariseksi kuvaukseksi* $T : L^p(\mathbb{R}^d) \rightarrow L^r(\mathbb{R}^d)$, *jolle*

$$(11.7) \quad \|Tf\|_{L^r} \leq M_0^{1-t} M_1^t \|f\|_{L^p} \quad \forall f \in L^p(\mathbb{R}^d).$$

Huomaa, että aina p on eksponenttien p_0, p_1 välissä, samoin q eksponenttien q_0, q_1 välissä.

Ennen Riesz-Thorinin lauseen todistusta katsotaan miten se ja yo. periaate ratkaisevat kysymyksemme Fourier muunnoksesta avaruuksissa $L^p(\mathbb{R}^d)$, kun $1 \leq p \leq 2$:

SEURAUUS 11.3. (HAUSDORFF-YOUNGIN EPÄYHTÄLÖ) *Jos* $1 \leq p \leq 2$ *ja* $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$,

silloin $\widehat{f} \in L^q(\mathbb{R}^d)$, *missä*

$$\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1.$$

Lisäksi

$$\|\widehat{f}\|_{L^q} \leq (2\pi)^{d/q} \|f\|_{L^p}, \quad f \in L^p(\mathbb{R}^d).$$

Erityisesti kaikilla $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p \leq 2$,

$$(11.8) \quad \left\| \widehat{f}(\xi) - \int_{B(0,M)} f(x) e^{-i\xi \cdot x} dx \right\|_{L^q(d\xi)} \rightarrow 0 \quad (M \rightarrow \infty).$$

Todistus. Kuten edellä todettiin, Fourier muunnos toteuttaa normiarviot $\|\mathcal{F}f\|_{L^1 \rightarrow L^\infty} = 1$ ja $\|\mathcal{F}f\|_{L^2 \rightarrow L^2} = (2\pi)^{d/2}$. Kun sovelletaan Riesz-Thorinin lausetta näihin eksponentteihin,

$$\text{lähtöpuolen eksponentille: } \frac{1}{p} = \frac{1-t}{p_0} + \frac{t}{p_1} = \frac{1-t}{1} + \frac{t}{2} = 1 - \frac{t}{2},$$

$$\text{maalipuolen eksponentille: } \frac{1}{q} = \frac{1-t}{q_0} + \frac{t}{q_1} = \frac{1-t}{\infty} + \frac{t}{2} = \frac{t}{2}.$$

Tästä nähdään, että $1/p + 1/q = 1$ ja että p käy läpi kaikki eksponentit $1 < p < 2$, kun t käy läpi arvot $0 < t < 1$. Edelleen,

$$\|\widehat{f}\|_{L^q} \leq M_0^{1-t} M_1^t \|f\|_{L^p} = (2\pi)^{d \frac{t}{2}} \|f\|_{L^p} = (2\pi)^{d/q} \|f\|_{L^p}, \quad 2 < q < \infty.$$

Lopuksi, tämän arvion nojalla $f \in L^p(\mathbb{R}^d) \Rightarrow$

$$\left\| \mathcal{F}f - \mathcal{F}(\chi_{B(0,M)}f) \right\|_{L^q} = \left\| \mathcal{F}(f - \chi_{B(0,M)}f) \right\|_{L^q} \leq (2\pi)^{d/q} \left[\int_{\{|x| \geq M\}} |f(x)|^p \right]^{1/p} \rightarrow 0,$$

kun $M \rightarrow \infty$. \square

Riesz-Thorinin lausetta varten tarvitsemme muutamia aputuloksia; ja ensimmäiseksi käännyimme kompleksianalyysin puoleen !

Kompleksianalyysin perustuloksia on esitelty esim. ko. peruskurssilla; tarvitsemme aihepiiristä vain analyyttisten funktioiden käsitteen ja maksimiperiaatteen, jotka oletamme kummatkin tunnetuiksi:

LEMMA 11.4. (MAKSIMIPERIAATE) *Olkkoon $F(z)$ analyyttinen funktio rajoitetussa alueessa $\Omega \subset \mathbb{C}$, ja oletamme, että F on jatkuva sulkeumassa $\overline{\Omega}$. Silloin*

$$|F(z)| \leq \sup_{\zeta \in \partial\Omega} |F(\zeta)|, \quad \forall z \in \Omega.$$

Huomaa, ettei maksimiperiaate toimi (ilman lisäoletuksia) rajoittamattomissa alueissa: Jos $\Omega = \{z \in \mathbb{C} : \operatorname{Re} z > 0\}$ ja $F(z) = e^z$, silloin jokaisessa reunapisteessä $z = iy$ on $|F(z)| =$

$|F(iy)| = |e^{iy}| = 1$. Funktio F ei kuitenkaan ole rajoitettu Ω :ssa, $F(x) = e^x \rightarrow \infty$ kun $0 < x \rightarrow \infty$, eikä maksimiperiaatekaan siis toimi tässä tilanteessa.

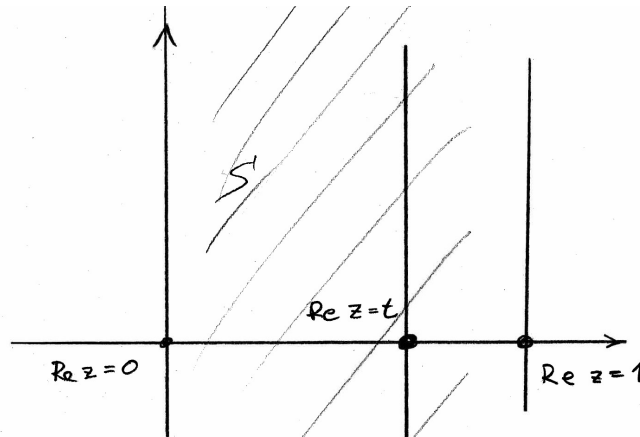
Tarvitsemme kuitenkin maksimiperiaatetta rajoittamattomassa alueessa ja erityisesti seuraavassa muodossa:

LAUSE 11.5. (HADAMARD) *Olkoon $F(z)$ analyyttinen nauhassa $S = \{z \in \mathbb{C} : 0 < \operatorname{Re} z < 1\}$. Oletamme lisäksi, että $F(z)$ on jatkuva ja rajoitettu sulkeumassa \bar{S} , ja että*

$$|F(z)| \leq B_0 \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 0 \quad \text{ja} \quad |F(z)| \leq B_1 \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 1,$$

missä $0 < B_0, B_1 < \infty$. Silloin

$$|F(z)| \leq B_0^{1-t} B_1^t \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = t \in (0, 1), \quad z \in S.$$

HUOM: Lause ei taaskaan päde yleisille, rajoittamattomille funktioille $F(z)$, vrt. esim $F(z) = e^{ie^{i\pi}z}$.

Lauseen 11.5 todistus. Tarkastellaan ensin sopivia apufunktioita. Jos $0 < B < \infty$, silloin $z \mapsto B^z := e^{z \log B}$ on analyyttinen nauhassa S , ja kun $z = x + iy \in S$,

$$(11.9) \quad \min\{B, 1\} \leq |B^z| \equiv B^x \leq \max\{B, 1\} \quad (\text{sillä } 0 < x < 1).$$

Siten B^z on S :ssä rajoitettu ylhäältä ja alhaalta, joten $G(z) := \frac{F(z)}{B_0^{1-z} B_1^z}$ on analyyttinen

ja rajoitettu nauhassa S ,

$$|G(z)| \leq C \quad \forall z \in S, \quad \text{jollakin vakiolla } C < \infty$$

Lisäksi, oletustemme mukaan

$$\operatorname{Re} z = 0 \Rightarrow |G(z)| = \frac{|F(z)|}{B_0} \leq 1$$

$$\operatorname{Re} z = 1 \Rightarrow |G(z)| = \frac{|F(z)|}{B_1} \leq 1$$

eli $\sup_{z \in \partial S} |G(z)| \leq 1$. Väite on näin palautettu tilanteeseen jossa $B_0 = B_1 = 1$.

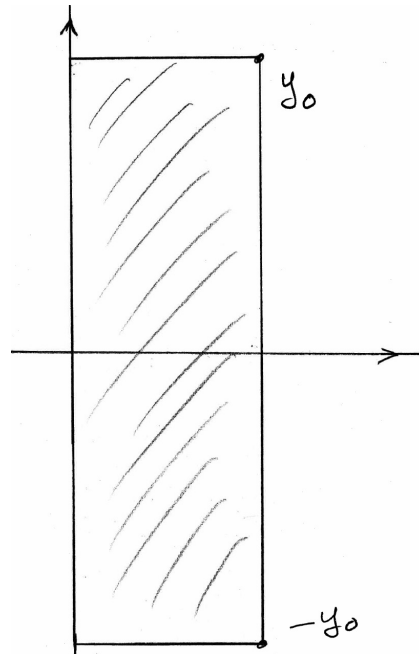
Maksimiperiaatteen käyttöä varten "katkaistaan" S : Olkoon

$$G_n(z) := G(z)e^{\frac{z^2-1}{n}}, \quad n \in \mathbb{N},$$

jolloin $G_n(z)$ on analyyttinen S :ssä, jatkuva \bar{S} :ssa ja $z = x + iy \in S \Rightarrow |G_n(x + iy)| \leq Ce^{\frac{x^2-y^2-1}{n}} \leq Ce^{\frac{-y^2}{n}} \rightarrow 0$ kun $y \rightarrow \infty$; suppeneminen on tasaista x :n suhteen. Silloin kullekin $n \in \mathbb{N}$ löytyy $y_0 = y_0(n)$ niin että

$$(11.10) \quad |G_n(x + iy)| \leq 1 \quad \text{kun } |y| \geq y_0(n), \quad x + iy \in S.$$

Jäljelle jää arvio alueessa $S_n = \{z = x + iy \in S : |y| < y_0(n)\}$.

Alueet S_n ovat rajoitettuja, ja niinpä maksimiperiaate soveltuu niihin. Nyt

$$\operatorname{Re} z = 0 \Rightarrow |G_n(z)| := |G(z)|e^{-\frac{y^2-1}{n}} \leq 1; \quad \operatorname{Re} z = 1 \Rightarrow |G_n(z)| := |G(z)|e^{-\frac{y^2}{n}} \leq 1,$$

ja ylläolevan mukaan $|G_n(z)| \leq 1$, kun $z \in \partial S_n$ ja $|\operatorname{Im} z| = y_0(n)$. Siis

$$\sup_{\zeta \in \partial S_n} |G_n(\zeta)| \leq 1,$$

joten maksimiperiaate antaa $|G_n(z)| \leq 1$ kaikilla $z \in S_n$. Kun tämä yhdistetään ehtoon (11.10), saadaan $|G_n(z)| \leq 1$ jokaisella $z \in S$.

Näillä eväin, kun $z = x \in [0, 1] \in S$,

$$\frac{|F(z)|}{B_0^{1-x} B_1^x} e^{\frac{x^2-1}{n}} = |G_n(x)| \leq 1.$$

Antamalla $n \rightarrow \infty$ saadaan $|F(x)| \leq B_0^{1-x} B_1^x$, $x \in [0, 1]$.

Lopuksi, jos $z_0 \in S$ mielivaltainen, silloin $z + i\operatorname{Im} z_0$ aina kun $z \in S$, ja voimme siis soveltaa ylläolevaa funktioon $z \mapsto F_0(z) := F(z + i\operatorname{Im} z_0)$. \square

Toisena Riesz-Thorin aputuloksena tarvitaan L^p -avaruuksien dualiteetti, tosin vain seuraavassa osittaisessa muodossa.

LAUSE 11.6. Jos $1 \leq p \leq \infty$, olkoon $q = \frac{p}{p-1}$ sen duaaliekspONENTTI, s.o. $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$. Silloin

$$\|f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} = \sup \left\{ \left| \int_{\mathbb{R}^d} g(x)f(x) dx \right| : \|g\|_{L^q(\mathbb{R}^d)} = 1 \right\}.$$

Todistus seuraa Reaalianalyysi I:n tiedoista; ensinnäkin Hölderin epäyhtälön mukaan

$$\left| \int_{\mathbb{R}^d} g(x)f(x) dx \right| \leq \|f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \|g\|_{L^q(\mathbb{R}^d)}, \quad f \in L^p(\mathbb{R}^d), g \in L^q(\mathbb{R}^d).$$

Toisaalta, kun $p < \infty$, asetetaan $g(x) = \overline{f(x)}|f(x)|^{p-2} \|f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)}^{1-p}$ pisteissä joissa $f(x) \neq 0$, ja $g(x) = 0$ muuten; silloin $\|g\|_{L^q(\mathbb{R}^d)} = 1$ ja

$$\int_{\mathbb{R}^d} g(x)f(x) dx = \|f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)}.$$

Tapauksessa $p = \infty$ valitaan $g_\varepsilon(x) = \frac{1}{|E|} \chi_E(x) \frac{\overline{f(x)}}{|f(x)|}$, missä $|E| > 0$ ja $|f(x)| > (1 - \varepsilon)\|f\|_{L^\infty}$, kun $x \in E$. Tarkemmat yksityiskohdat: ylim. HT. \square

Riesz-Thorinin lauseen todistus. Olkoon $s \in [1, \infty]$ maaliavaruuden $L^r(\mathbb{R}^d)$ eksponentin Hölder-konjugaatti,

$$\frac{1}{r} + \frac{1}{s} = 1.$$

Vastaavasti merkitään s_0 :llä r_0 :n Hölder-konjugaattia, ja s_1 :llä r_1 :n Hölder-konjugaattia.

Lauseiden 11.1 ja 11.6 mukaan Riesz-Thorinin tulokseen riittää osoittaa (MIKSI?), että

$$(11.11) \quad \left| \int_{\mathbb{R}^d} g(x) (Tf)(x) dx \right| \leq M_0^{1-t} M_1^t \|f\|_{L^p} \|g\|_{L^s},$$

kun $f \in V$ ja $g \in W$, missä aliavaruudet $V \subset L^{p_0}(\mathbb{R}^d) \cap L^{p_1}(\mathbb{R}^d)$ ja $W \subset L^s(\mathbb{R}^d)$ tiheitä.

Oletamme ensin, että $s < \infty$ ja $p < \infty$, ja valitaan $V = W = \{\text{yksinkertaiset funktiot}\}$.

Silloin

$$(11.12) \quad f(x) = \sum_{k=1}^m a_k e^{i\alpha_k} \chi_{A_k}(x), \quad g(x) = \sum_{j=1}^n b_j e^{i\beta_j} \chi_{B_j}(x)$$

missä kukin $a_k > 0$, $\alpha_k \in \mathbb{R}$ ja A_k :t mitallisia, $|A_k| < \infty$ sekä $A_k \cap A_\ell = \emptyset$ kun $k \neq \ell$; samoin $b_j > 0$, $\beta_j \in \mathbb{R}$ ja B_j :t mitallisia, äärellismittaisia ja erillisiä. Jatkotarkasteluja varten kiinnitetään funktiot f ja g luokasta (11.12), ja tavoitteenamme on todistaa niille arvio (11.11). Sopivalla vakiolla jakamalla voimme lisäksi olettaa, että

$$\|f\|_{L^p} = \|g\|_{L^s} = 1.$$

Seuraavaksi, eksponentit p ja r valittiin ehdoilla (11.6), jotka nyt saavat muodon

$$\frac{1}{p} = \frac{1-t}{p_0} + \frac{t}{p_1} \quad \text{ja} \quad \frac{1}{s} = \frac{1-t}{s_0} + \frac{t}{s_1}, \quad (0 < t < 1).$$

Laitetaan tässä t muuttumaan analyttisesti nauhassa S ja asetetaan

$$(11.13) \quad \pi(z) := p \left[\frac{1-z}{p_0} + \frac{z}{p_1} \right], \quad \zeta(z) := s \left[\frac{1-z}{s_0} + \frac{z}{s_1} \right], \quad 0 < \text{Re } z < 1.$$

Tarkastellaan nyt parametrissa $z \in S$ riippuvaa funktiota

$$f_z(x) = \sum_{k=1}^m a_k^{\pi(z)} e^{i\alpha_k} \chi_{A_k}(x), \quad x \in \mathbb{R}^d, \quad 0 \leq \operatorname{Re} z \leq 1.$$

Kun $z = t$, on $\pi(t) = 1$ (MIKSI ?) ja siis $f_t = f$. Kun $\operatorname{Re} z = 0$, (11.13) $\Rightarrow |a_k^{\pi(z)}|^{p_0} = |a_k^{\pi(iy)}|^{p_0} = |a_k|^p$. Siispä

$$(11.14) \quad \int_{\mathbb{R}^d} |f_z(x)|^{p_0} dx = \sum_{k=1}^m |a_k|^p |A_k| = \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)|^p dx = 1, \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 0.$$

Samoin, kun $\operatorname{Re} z = 1$, $|a_k^{\pi(z)}|^{p_1} = |a_k|^p$. Siten

$$\int_{\mathbb{R}^d} |f_z(x)|^{p_1} dx = \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)|^p dx = 1, \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 1.$$

Lisäksi, koska $a_k^{\pi(z)} = e^{\pi(z) \log a_k}$ on analyyttinen koko tasossa, myös näiden äärellinen summa $f_z(x)$ riippuu z :sta analyyttisesti.

Vastaava muunnos tehdään tietysti myös funktiolle g , eli määritellään

$$g(x) = \sum_{j=1}^n b_j^{\zeta(z)} e^{i\beta_j} \chi_{B_j}(x), \quad x \in \mathbb{R}^d, \quad 0 \leq \operatorname{Re} z \leq 1.$$

Kuten yllä saamme

$$(11.15) \quad g_t = g \quad \text{ja} \quad \|g_z\|_{L^{s_0}}^{s_0} = \|g\|_{L^s}^s = 1, \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 0,$$

sekä

$$\|g_z\|_{L^{s_1}}^{s_1} = \|g\|_{L^s}^s = 1, \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 1.$$

Kaikkien näiden konstruktioiden jälkeen määritellään lopuksi funktio

$$F(z) = \int_{\mathbb{R}^d} g_z(x) (Tf_z)(x) dx.$$

Kun $0 \leq \operatorname{Re} z \leq 1$, jokainen termeistä $|a_k^{\pi(z)}|$, $|b_j^{\zeta(z)}|$ on tasaisesti rajoitettu [vrt. (11.9)], ja siksi

$$F(z) \equiv \sum_{k=1}^m \sum_{j=1}^n a_k^{\pi(z)} b_j^{\zeta(z)} e^{i\alpha_k} e^{i\beta_j} \int_{B_j} T(\chi_{A_k}) dx$$

on analyyttinen nauhassa $S = \{z : 0 < \operatorname{Re} z < 1\}$ sekä rajoitettu ja jatkuva sulkeumassa \bar{S} . Voimme näin soveltaa Hadamardin Lausetta 11.5.

Kun $\operatorname{Re} z = 0$, Hölderin epäyhtälö antaa

$$\begin{aligned} |F(z)| &\leq \int_{\mathbb{R}^d} |g_z| |Tf_z| dx \leq \left(\int_{\mathbb{R}^d} |g_z|^{s_0} dx \right)^{1/s_0} \left(\int_{\mathbb{R}^d} |Tf_z|^{r_0} dx \right)^{1/r_0} \\ &\leq 1 \cdot \|Tf_z\|_{L^{r_0}} \leq M_0 \|f_z\|_{L^{p_0}} = M_0 \end{aligned}$$

ehtojen (11.14) ja (11.15) ja oletuksen (11.5) mukaan. Samalla tavalla nähdään

$$|F(z)| \leq M_1 \quad \text{kun } \operatorname{Re} z = 1.$$

Hadamardin lauseen nojalla $|F(t)| \leq M_0^{1-t} M_1^t$. Koska $F(t) = \int_{\mathbb{R}^d} g(x) (Tf)(x) dx$ arvio (11.11) seuraa tästä.

Jäljelle jäävät tapaukset, joissa joko $p = \infty$ tai $s = \infty$, eli $r = 1$, jätetään harjoitustehtäviksi (HT 11). \square

HUOMAUTUS: Riesz-Thorinin lauseen todistus toimii sellaisenaan yleisissäkin mitta-avaruuksissa operaattoreille $T : L^p(\mu) \rightarrow L^r(\nu)$; y.o. argumentissa tarvittiin vain että aliavaruudet

$$\begin{aligned} \left\{ \sum_{k=1}^m a_k \chi_{A_k}, \quad a_k \in \mathbb{C}, \quad \mu(A_k) < \infty \right\} &\subset L^p(\mu) \quad \text{ja} \\ \left\{ \sum_{j=1}^n b_j \chi_{B_j}, \quad b_j \in \mathbb{C}, \quad \nu(B_j) < \infty \right\} &\subset L^s(\nu), \quad s = \frac{r}{r-1}, \end{aligned}$$

ovat tiheitä. Menetelmästä saa näin (MITEN ?) esim. Hausdorff-Youngin epäyhtälön *Fourier sarjoille*,

$$\left(\sum_{n=-\infty}^{\infty} |\widehat{f}(n)|^q \right)^{1/q} \leq C_p \left(\int_{-\pi}^{\pi} |f(x)|^p dx \right)^{1/p}, \quad \text{kun } f \in L^p(-\pi, \pi), \quad 1 \leq p \leq 2 \quad \text{ja} \quad q = \frac{p}{p-1}.$$

XII. TEMPEROIDUT DISTRIBUTIOT

Edellisten lukujen avulla ymmärrämme hyvin Fourier muunnoksen $\widehat{f}(\xi)$ ominaisuudet kun funktio $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ ja $1 \leq p \leq 2$: \widehat{f} on funktio, jolle $\widehat{f}(\xi) \in L^q(\mathbb{R}^d)$.

Entä jos $p > 2$? Tai jos $f \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$?

Jos syystä tai toisesta Fourier muunnoksen määrittelyminen funktiona ei näissä tapauksissa enää onnistuisikaan, vaadimme kuitenkin määritelmältä ainakin seuraavaa:

(i) Määritelmä on luonnollinen ja toimiva, se säilyttää kaikki Fourier muunnoksen hyvät ominaisuudet, sekä

(ii) $\widehat{f}(\xi) = \lim_{M \rightarrow \infty} (\chi_{B(0,M)} f)^\wedge(\xi)$ ainakin jossakin mielessä (missä?);

eli taas (ii):n mukaan, "vanha $\mathcal{F}f$ " = "uusi $\mathcal{F}f$ " kun molemmat määriteltyjä.

Kuten kohta havaitaan, Fourier muunnos voidaan yhä määritellä niin, että (i) – (ii) pätee, mutta (kun $p > 2$) yleiselle L^p -funktioille f muunnos \widehat{f} ei enää ole funktio, vaan distribuutio, "yleistetty funktio".

Tilanteen selvittämiseksi lähdetään ensin liikkeelle osaluvun IX.3 nopeasti vähenevistä funktioista $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

XII.1. Schwarzin luokan $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ topologia. Lähes kaikki tällä kurssilla vastaan tulleet Fourier analyysissä mielenkiintoiset avaruudet kuten L^p tai $C_{\#}^k$ tai C_0 ovat olleet Banach avaruuksia, s.o. täydellisiä avaruuksia joiden topologia saadaan (luonnollisesta) normista. Entä $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, onko sille luonnollista topologiaa, jossa se olisi täydellinen?

Voidaan osoittaa ettei ole yhtä $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$:n normia joka nuo vaatimukset toteuttaisi. Sen sijaan avaruuden $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ luonnollinen topologia saadaan (numeroituvasti) äärettömän mordan normin avulla - itse asiassa näihin normeihin törmättiin jo Määritelmässä 9.11. Kun $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja $N \in \mathbb{N}$, asetetaan

$$(12.1) \quad p_N(f) := \sup_{|\alpha| \leq N} \sup_{x \in \mathbb{R}^d} (1 + |x|^2)^N |\partial^\alpha f(x)| < \infty,$$

jolloin $f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ jos ja vain jos $p_N(f) < \infty$ jokaisella N .

Selvästi jokainen $p_N(f)$ on normi $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$:ssä; $p_N(f+g) \leq p_N(f) + p_N(g)$ ja $p_N(\lambda f) = |\lambda|p_N(f)$ kaikilla $f, g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja indekseillä N . Lisäksi $\|f\|_\infty = p_0(f) \leq p_N(f)$, joten $p_N(f) = 0$ vain jos $f = 0$.

Määrittelemme nyt avaruuteen $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ metriikan asettamalla

$$(12.2) \quad \rho(f, g) := \sum_{N=0}^{\infty} 2^{-N} \frac{p_N(f-g)}{1+p_N(f-g)}, \quad \text{kun } f, g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

LEMMA 12.1. $\rho(f, g)$ on metriikka ja Schwarzin luokka $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ varustettuna tällä metriikalla on täydellinen. Erityisesti,

$$\rho(f_n, f) \rightarrow 0 \text{ kun } n \rightarrow \infty \quad \Leftrightarrow \quad \text{jokaisella } N \in \mathbb{N}, \quad p_N(f - f_n) \rightarrow 0 \text{ kun } n \rightarrow \infty.$$

Todistus. (HT 10). \square

Huomautus, Ylläoleva metriikka topologisoi testifunktioiden avaruuden $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ niin että mitään normia p_N ei aseteta toista paremmaksi. Niille jotka ovat suorittaneet kurssin Topologia II: yhtäpitävästi voisimme topologisoida $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$:n vaatimalla, että *jokainen* joukoista

$$B_N(f, r) := \{g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) : p_N(f-g) < r\}, \quad N \in \mathbb{N},$$

on avoin, s.o. kuulat $B_N(f, r)$ muodostavat $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$:n ympäristökannan, $N \in \mathbb{N}$.

Schwarzin luokan lineaarikuvausten jatkuvuus on lähes yhtä helppo todeta kuin Banach avaruus operaattoreillekin, vrt. Lause A.2.1.

LAUSE 12.2. *Lineaarinen kuvaus* $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ *on jatkuva* \Leftrightarrow *Jokaiselle* $N \in \mathbb{N}$ *löytyy* $M \in \mathbb{N}$ *ja vakio* $C = C_{N,M}$ *s.e.*

$$(12.3) \quad p_N(Tf) \leq Cp_M(f), \quad f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Todistus. HT. \square

Seuraava lause kertoo milloin skalaariarvoisille lineaarikuvaus $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ on jatkuva (tulos on tärkeä, vrt. (12.9) alla)

LAUSE 12.3. *Lineaarinen* $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ on jatkuva \Leftrightarrow **joillakin** $N \in \mathbb{N}$ ja $C < \infty$,

$$|T(f)| \leq Cp_N(f) \quad \text{kun } f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Todistus. Todetaan ensin (HT), että metriikan ρ määritelmän ja T :n lineaarisuuden nojalla on riittävää tarkastella jatkuvuutta origossa. Oletetaan ensin, että väitteessä esiintyvä ehto on voimassa vakioilla C ja N . Voimme olettaa, että $C \geq 1$. Olkoon $\varepsilon \in (0, 1/2)$ mielivaltainen. Nyt jos $\rho(f, 0) < 2^{-N-1}\varepsilon/C$, niin metriikan määritelmän nojalla erityisesti

$$\frac{p_N(f)}{1 + p_N(f)} \leq \frac{\varepsilon}{2C} < 1/2,$$

joten $p_N(f) < \frac{\varepsilon/2C}{1 - \varepsilon/2C} < 2 \cdot \varepsilon/2C = \varepsilon/C$, ja oletuksen mukaan $|T(f)| < C\varepsilon/C = \varepsilon$. Siis T on jatkuva.

Kääntäen, oletetaan että T on jatkuva origossa. On olemassa $\delta > 0$ jolle $|Tf| < 1$ kun

$$\rho(f, 0) = \sum_{N=0}^{\infty} 2^{-N} \frac{p_N(f)}{1 + p_N(f)} < \delta.$$

Valitaan indeksi $N \geq 1$ jolle $2^{-N} < \delta/2$. Silloin, jos $p_N(f) < \delta/2$, voimme arvioida

$$\begin{aligned} \rho(f, 0) &< (2^{-1} + 2^{-2} + \dots + 2^{-N})p_N(f) + (2^{-N-1} + 2^{-N-2} + \dots) \leq p_N(f) + 2^{-N} \\ &\leq \delta/2 + \delta/2 = \delta. \end{aligned}$$

Olkoon $f \neq 0$ mielivaltainen testifunktio ja merkitään $a := \frac{\delta}{4p_N(f)}$. Tällä valinnalla $p_N(af) = \delta/4 < \delta/2$, joten saamme

$$|Tf| = a^{-1}|T(af)| < a^{-1} = Cp_N(f),$$

missä $C := 4/\delta$. \square

Lineaarikuvausten $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ jatkuvuus on lähes yhtä helppo ja todistetaan aivan vastaavaan tapaan:

LAUSE 12.4. Lineaarinen kuvaus $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on jatkuva \Leftrightarrow Jokaiselle $N \in \mathbb{N}$ löytyy $M \in \mathbb{N}$ ja vakio $C = C_{N,M}$ s.e.

$$(12.4) \quad p_N(Tf) \leq Cp_M(f), \quad f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Todistus. HT. \square

Huomaa kuinka edelliset lauseet muistuttavat vastaavaa karakterisaatiota Banach-avaruuksien välisen lineaarioperaattorin jatkuvuudelle, vrt. Lause A.2.1

ESIMERKKI 12.5. Olkoon $\alpha \in \mathbb{N}^d$ multi-indeksi.

(i) Koska $p_N(\partial^\alpha f) \leq p_{N+|\alpha|}(f)$, kuvaus $f \mapsto \partial^\alpha f$ on jatkuva $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

(ii) Koska $p_N(x^\alpha f) \leq Cp_{N+|\alpha|}(f)$, kuvaus $f \mapsto x^\alpha f$ on jatkuva $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

SEURAUUS 12.6. Fourier muunnos on homeomorfismi $\mathcal{F} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

Todistus. Olkoon $\alpha \in \mathbb{N}^d$ multi-indeksi, $|\alpha| \leq N$. Silloin (MIKSI ?)

$$(1 + |\xi|^2)^N |\partial^\alpha \widehat{f}(\xi)| = \sum_{|\beta| \leq N} c_{N,\beta} |\xi^{2\beta}| |\partial^\alpha \widehat{f}(\xi)|.$$

Toisaalta, Lauseen 9.13 mukaan

$$\begin{aligned} |\xi^{2\beta}| |\partial^\alpha \widehat{f}(\xi)| &= |[\partial^{2\beta}(x^\alpha f)]^\wedge(\xi)| \leq \int_{\mathbb{R}^d} |\partial^{2\beta}(x^\alpha f(x))| dx \\ &\leq C_0 \int_{\mathbb{R}^d} \frac{p_{2N+d}(f)}{(1 + |x|^2)^d} dx \leq C_1 p_{2N+d}(f) \end{aligned}$$

kun $|\beta| \leq N$. Yhteenvetona näistä

$$(12.5) \quad p_N(\widehat{f}) \leq Cp_{2N+d}(f), \quad f \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d), N \in \mathbb{N}.$$

Koska Lauseen 9.14 nojalla $\mathcal{F} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on bijektio ja $\mathcal{F}^4 = cId$, tästä väite seuraa. \square

Kerrataan tämän osion lopuksi muutamia reaalianalyysin kurssilta tuttuja kompaktikantajaisten testifunktioiden (joukko $C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$) ominaisuuksia. Ensinnäkin, perusesimerkki kompaktikantajaisesta testifunktiosta on

$$(12.6) \quad \phi(x) = \begin{cases} \exp((1 - |x|^2)^{-1}) & \text{if } |x| < 1, \\ 0 & \text{if } |x| \geq 1. \end{cases}$$

Seuraavan lemmän ensimmäinen tulos on usein hyödyllinen.

LEMMA 12.7. (i) *Olkoon $K \subset U \subset \mathbb{R}^d$, missä K on kompakti ja U avoin. Tällöin on olemassa kompaktikantajainen testifunktio $\psi \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ jolle $0 \leq \psi \leq 1$ ja $\phi(x) = 1$ kaikilla x eräässä joukon K ympäristössä. Lisäksi ϕ :n kantaja sisältyy joukkoon U .*

(ii) *Oletetaan että funktion $\phi \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ kantaja sisältyy yhdisteeseen $U_1 \cup U_2$, missä $U_1, U_2 \subset \mathbb{R}^d$ ovat avoimia. Silloin $\phi = \phi_1 + \phi_2$, missä C_0^∞ -funktion ϕ_j kantaja sisältyy joukkoon U_j , $j = 1, 2$.*

Todistus. (i) Jos $\delta > 0$ määritellään $K_\delta := \{x \in \mathbb{R}^d : d(x, K) \leq \delta\}$. Valitaan $\delta > 0$ niin pieneksi, että $K_{8\delta} \subset U$. Merkitään $\phi_\delta(x) := \delta^{-d}\phi(x/\delta)$, missä ϕ on kaavan (12.6) määrittelemä testifunktio. Halutuksi funktioksi ψ kelpaa (miksi?)

$$\psi(x) := \psi_\delta * \chi_{K_{4\delta}}(x).$$

(ii) Kompaktisuuden nojalla voimme valita äärellisen määrän palloja $B_k = B(x_k, r_k)$, $k = 1, \dots, m$ niin että $K \subset \cup_{k=1}^m B_k$ ja jokaisella k pallo $B(x_k, 2r_k)$ sisältyy jompaankumpaan joukoista U_1, U_2 . Valitaan (i)-kohdan nojalla jokaisella $k = 1, \dots, m$ testifunktio $\tilde{\psi}_k$, jolle $0 \leq \tilde{\psi}_k \leq 1$, $\tilde{\psi}_k = 1$ pallossa B_k ja $\tilde{\psi}_k$:n kantaja sisältyy palloon $B(x_k, 2r_k)$. Vihdoin valitaan $\psi_1 = \tilde{\psi}_1$, ja

$$\psi_k = \tilde{\psi}_k(1 - \tilde{\psi}_{k-1}) \dots (1 - \tilde{\psi}_1) \quad \text{kun } k = 2, \dots, m.$$

Näin konstruoimillamme testifunktioille pätee (miksi?) $\sum_{k=1}^m \psi_k = 1$ joukossa K ja voimme valita

$$\phi_1 := \phi \sum_{k \in A} \psi_k \quad \text{ja} \quad \phi \sum_{k \in B} \psi_k,$$

missä $A \cup B$ on sopiva indeksijoukon $\{1, 2, \dots, m\}$ ositus. \square

XII.2. Distribuutiot ja testifunktiot. Jatkoa varten otetaan käyttöön funktionaalialyysissä yleinen merkintätapa,

$$X(g) \equiv \langle X, g \rangle,$$

kun $X : E \rightarrow \mathbb{C}$ lineaarinen, E vektoriavaruus ja $g \in E$.

Temperoidun distribuution ideaa varten palataan kysymykseen miten määritellä funktion $f \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$ (tai $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $p > 2$) Fourier muunnos. Jos $f \in L^1(\mathbb{R}^d) \cap L^\infty(\mathbb{R}^d)$, Lauseesta 9.7 saadaan

$$(12.7) \quad \int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) g(\xi) d\xi = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx \quad \forall g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Vaikka y.o. identiteetti formuloitiin alunperin L^1 -funktioille, Plancherellin lauseen avulla se yleistyy ainakin L^2 -tapauksiin. Ja oikein tulkittuna (12.7) on lähtökohta $\widehat{f}(\xi)$:n määrittelylle myös yleisellä $f \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$. Tähän muutama idea:

1.) Funktion $h \in L^p(\mathbb{R}^d)$ ominaisuuksia voi selvittää "testaamalla" sitä Schwarzin funktioilla - silloin tarkastelemme lineaarista kuvausta

$$T_h : g \mapsto \int_{\mathbb{R}^d} h(x)g(x) dx; \quad T_h : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}.$$

Ja testitulokset, eli luvut $T_h(g)$ missä $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, määräävät funktion $h(x)$. Nimittäin, valitaan $g(x) = K_t(y - x)$, missä $K_t(x) = \frac{1}{t^d} K(\frac{x}{t})$, $K \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja $\int_{\mathbb{R}^d} K(x) dx = 1$. Voimme valita esim. Gaussisen $K(x) = \pi^{-d/2} e^{-|x|^2}$. Näillä oletuksin $\{K_t\}$ on perhe hyviä ytimiä ja Lauseen A.1.3 mukaan löytyy jono $\{t_j\}$, jolle

$$T_h(g) \equiv \int_{\mathbb{R}^d} h(x)K_{t_j}(y - x) dx \rightarrow h(y) \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^d, \text{ kun } t_j \rightarrow 0.$$

Erityisesti, $T_f = T_h \Leftrightarrow f(x) = h(x)$ m.k. $x \in \mathbb{R}^d$. On siis järkevää *samaistaa* funktio $h(x)$ ja lineaarikuvaus $T_h : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$.

2.) Y.o. näkökulmasta, kaava (12.7) saa muodon $T_{\hat{f}}(g) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \hat{g}(x) dx$, kun $f \in L^1(\mathbb{R}^d) \cap L^\infty(\mathbb{R}^d)$. Ja tässä yhtälön oikea puoli on hyvin määritelty paljon yleisemmille funktioille, esim. kun $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ jollakin $1 \leq p \leq \infty$. Voisimme silloin ajatella, että funktion $f \in L^\infty$ (tai $f \in L^p$) Fourier muunnos *on* vastaava lineaarinen kuvaus

$$(12.8) \quad \hat{f} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}, \quad \langle \hat{f}, g \rangle = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \hat{g}(x) dx, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

3.) Mitkä ovat tuon lineaarikuvauksen (12.8) ominaisuudet? Huomataan, että

$$\begin{aligned} |\langle \hat{f}, g \rangle| &\leq \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)| (1 + |x|^2)^d |\hat{g}(x)| \frac{dx}{(1 + |x|^2)^d} \\ &\leq \|f\|_\infty p_d(\hat{g}) \int_{\mathbb{R}^d} \frac{dx}{(1 + |x|^2)^d} \leq C p_{3d}(g) \end{aligned}$$

kun käytetään arviota (12.5). Siis $\hat{f} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ on jatkuva; tai funktionaalianalyysin kielellä sanottuna, $\hat{f} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d) \equiv$ avaruuden $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ *duaali*.

Duaalin $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ alkioita kutsutaan (temperoiduiksi) distribuutioiksi. Näille *kaikille* voidaan määritellä hyvin toimiva ja luonnollinen Fourier muunnos. Siksi tarkastelemme seuraavaksi \mathcal{S}' :a yleisesti, ja palaamme L^p -funktioihin kun \mathcal{S}' :n Fourier teoriaa on enemmän selvitetty.

MÄÄRITELMÄ 12.8. *Jatkuva lineaarikuvaus* $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ on **temperoitu distribuutio** (*yleistetty funktio*). Merkitään $T \in \mathcal{S}' = \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

Käytämme rinnan merkintöjä $T(g) = \langle T, g \rangle$, kun $T \in \mathcal{S}'$ ja $g \in \mathcal{S}$.

Lauseen 12.3 nojalla lineaarinen $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ on temperoitu distribuutio, mikäli jollekin $N \in \mathbb{N}$ ja $C < \infty$ pätee

$$(12.9) \quad |\langle T, g \rangle| \leq C \sup_{|\alpha| \leq N} \sup_{x \in \mathbb{R}^d} (1 + |x|^2)^N |\partial^\alpha g(x)| \quad \text{kaikilla } g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

HUOM: Jos $T, R \in \mathcal{S}'$, silloin $T + R \in \mathcal{S}'$, $\lambda T \in \mathcal{S}'$.

ESIMERKKI 12.9. (i) Jos $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p \leq \infty$, silloin

$$T_f(g) := \int_{\mathbb{R}^d} f(x)g(x) dx$$

on temperoitu distribuutio. Eli samaistuksen $f = T_f$ kautta, jokainen L^p -funktio $f \in \mathcal{S}'$.

Nimittäin Hölderin epäyhtälön avulla, kun $\frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1$,

$$|T_f(g)| \leq \int_{\mathbb{R}^d} |f(x)|(1+|x|^2)^d |g(x)| \frac{dx}{(1+|x|^2)^d} \leq p_d(g) \|f\|_{L^p} \|(1+|x|^2)^{-d}\|_{L^q} = C p_d(g).$$

(ii) Sana "temperoitu" viittaa siihen, että distribuution $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ käytös äärettömyydessä on kontrollissa. Ja kontrolli saadaan sitä kautta, että testifunktioiden $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ äärettömyyskäytös on tarkasti säädelty. Niinpä (MIKSI ?) jokainen polynomi

$$P(x) = \sum_{|\alpha| \leq m} c_\alpha x^\alpha \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d), \quad \alpha \in \mathbb{N}^d,$$

mutta funktio $f(x) = e^{|x|^2} \notin \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ – siis $T_P \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, mutta $T_f \notin \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

(iii) N.k. delta-funktio pisteessä $a \in \mathbb{R}^d$,

$$\delta_a(g) = g(a) \quad (\leq \|g\|_\infty \leq p_0(g)) \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d),$$

on tyypillinen distribuutio; y.o. arvion nojalla $\delta_a \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

(iv) Delta-funktio voidaan tulkita mittana – yleisemminkin, jokainen \mathbb{R}^d :n äärellinen Borel mitta $\mu \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, $\langle \mu, g \rangle := \int_{\mathbb{R}^d} g(x) d\mu(x)$.

(v) Kuten kaavan (12.8) jälkeen huomattiin, jokaisen L^p -funktion Fourier muunnos

$$\widehat{f} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}, \quad \langle \widehat{f}, g \rangle = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d),$$

on temperoitu distribuutio, $\widehat{f} \in \mathcal{S}'$. Mutta tulemme pian näkemään, että jopa helpon L^p -funktion Fourier muunnos voi olla aito distribuutio, ei siis edes mitta.

(vi) Jne., jne. ... Alla tulee vastaan monta muuta erilaista esimerkkiä !

XII.3. Distribuutioilla operoiminen; derivointi ja funktiolla kertominen. Distribuutioille voidaan määritellä lähes kaikki analyysin normaalit operaatiot, derivointi, funktiolla kertominen, konvoluutio, Fourier muunnos jne..

Idea kunkin käsitteen distribuutio-version määrittelyyn haetaan luonnollisen analogian kautta: Tehdään k.o. operaatio funktiolle f , katsotaan miten silloin muuttuu vastaava lineaarikuvaus T_f , ja määritellään muunnos yleiselle distribuutiolle täsmälleen samalla muunnoskaavalla.

Tyypillisenä ja ensimmäisenä esimerkkinä tarkastellaan distribuution kertomista sileällä funktiolla $\phi \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$. Jos esimerkiksi ϕ :n kaikki derivaatat ovat rajoitettuja, silloin

$$(12.10) \quad \phi(x)g(x) \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \quad \text{jokaisella } g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Yleisemminkin, tämä pätee jos ϕ :n kaikki derivaatat ovat polynomisesti rajoitettuja:

LEMMA 12.10. *Olkkoon $\phi \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$ sellainen, että jokaiselle multi-indeksille α löytyy $M = M_\alpha$ ja $C = C_\alpha$ niin että*

$$|\partial^\alpha \phi(x)| \leq C(1 + |x|^2)^M \quad \text{kaikilla } x \in \mathbb{R}^d.$$

Tällöin $\phi g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ kaikilla $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja kuvaus $g \mapsto \phi g$ on jatkuva lineaarikuvaus avaruudella $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

Ja jos $f \in L^p$, silloin

$$T_{\phi f}(g) = \int_{\mathbb{R}^d} \phi(x) f(x) g(x) dx = T_f(\phi g).$$

Tällä analogialla, kun (12.10) pätee, voimme määritellä yleisen distribuution $T \in \mathcal{S}'$ ja funktion ϕ tulon

$$(12.11) \quad \phi T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}, \quad \langle \phi T, g \rangle := T(\phi g), \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Se että $\phi T \in \mathcal{S}'$ seuraa lemmasta 12.10. Erityisesti, distribuution ja polynomin tulo on distribuutio.

HUOM. Jos distribuution kertominen C^∞ -funktiolla onnistuikin helposti, yleensä distribuutioita **ei** voi kertoa keskenään.

Yksi distribuutioiden mielenkiintoisimpia ja hyödyllisimpiä ominaisuuksia on se, että niitä voi derivoida ja saatu tulos on yhä distribuutio – derivointia voi siis toistaa äärettömän monta kertaa ! Mutta kuinka tämä on mahdollista, jos jo epäjatkovat L^p -funktiot ovat distribuutioita ?

Yo. filosofian mukaisesti, katsotaan ensin mitä derivointi tekee sille funktiota $f(x)$ vastaavalle distribuutiolle $T_f \in \mathcal{S}'$. Jos $f \in C^1(\mathbb{R}^d)$ ja (esim.) $\partial_{x_j} f \in L^\infty(\mathbb{R}^d)$, silloin kaikilla $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ tulo $g(x) \partial_{x_j} f(x)$ on integroitava, ja osittaisintegrointi antaa

$$\int_{\mathbb{R}^d} \partial_{x_j} f(x) g(x) dx = - \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \partial_{x_j} g(x) dx = -T_f(\partial_{x_j} g),$$

missä $\partial_{x_j} g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ Lauseen 9.13 mukaan. Tosin sanoen, f :n j :nnettä osittaisderivaattaa vastaa kuvaus $g \mapsto -T_f(\partial_{x_j} g)$.

Vastaava konstruktio voidaan tehdä kaikille temperoiduille distribuutioille.

MÄÄRITELMÄ 12.11. Jos $T_f \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, määrittelemme sen (distribuutio)derivaatat $\partial_{x_j} T$ kaavoilla

$$\langle \partial_{x_j} T, g \rangle := - \langle T, \partial_{x_j} g \rangle, \quad j = 1, \dots, d, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Erityisesti

$$(12.12) \quad \langle \partial^\alpha T, g \rangle = (-1)^{|\alpha|} \langle T, \partial^\alpha g \rangle, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d), \quad \alpha \in \mathbb{N}^d.$$

Toisin sanoen, jokaisella distribuutiolla on kaikkien kertalukujen (distr.) derivaatat $\partial^\alpha T$, $\alpha \in \mathbb{N}^d$. Lauseen 12.3 mukaan $\partial^\alpha T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, sillä

$$|\langle \partial^\alpha T, g \rangle| = |\langle T, \partial^\alpha g \rangle| \leq C p_N(\partial^\alpha g) \leq C p_{N+|\alpha|}(g), \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Niinpä jokaisella funktiolla $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ on kaikkien kertalukujen distribuutioderivaatat, mutta yleensä nämä eivät tietenkään enää ole funktioita.

ESIMERKKI 12.12. (i) Jos $f(x) = \frac{x}{|x|}$, $x \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, silloin $f \in L^\infty(\mathbb{R})$ ja

$$\begin{aligned} \langle f', g \rangle &:= - \langle f, g' \rangle = - \int_{-\infty}^{\infty} \frac{x}{|x|} g'(x) dx = \int_{-\infty}^0 g'(x) dx - \int_0^{\infty} g'(x) dx \\ &= g(0) + g(0) = 2 \langle \delta_0, g \rangle, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}). \end{aligned}$$

Siten $\frac{d}{dx} f = 2\delta_0$.

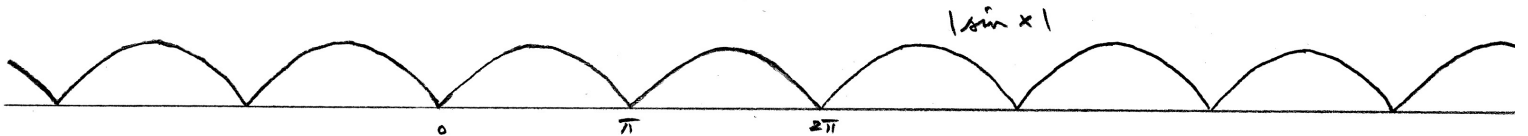
(ii) Mitä ovat derivaatat δ'_0 ja $x\delta'_0$? Tiedetään että $\delta'_0 \in \mathcal{S}'(\mathbb{R})$, vrt. (12.12), ja että $x\delta'_0 \in \mathcal{S}'(\mathbb{R})$, vrt. (12.11). Lasketaan: Kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$,

$$\langle \delta'_0, g \rangle = -\delta_0(g') = -g'(0) \quad (\text{eikä enempää voi sanoa});$$

$$\langle x\delta'_0, g \rangle = \langle \delta'_0, xg \rangle = - \langle \delta_0, (xg)' \rangle = - \langle \delta_0, xg'(x) + g(x) \rangle = -g(0).$$

Siiis $x\delta'_0 = -\delta_0$.

(iii) Olkoon $f(x) = |\sin(x)|$, $x \in \mathbb{R}$.

Tämä $f \in L^\infty(\mathbb{R})$; mitä ovat f' ja f'' ? Lasketaan taas: Kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$,

$$\begin{aligned} \langle f', g \rangle &= - \langle f, g' \rangle = - \int_{-\infty}^{\infty} |\sin(x)| g'(x) dx = \sum_{k=-\infty}^{\infty} (-1)^{k+1} \int_{k\pi}^{(k+1)\pi} \sin(x) g'(x) dx \\ &= \sum_{k=-\infty}^{\infty} (-1)^{k+1} \Big|_{k\pi}^{(k+1)\pi} \sin(x) g(x) - \sum_{k=-\infty}^{\infty} (-1)^{k+1} \int_{k\pi}^{(k+1)\pi} \cos(x) g(x) dx \\ &= \sum_{k=-\infty}^{\infty} (-1)^k \int_{k\pi}^{(k+1)\pi} \cos(x) g(x) dx \end{aligned}$$

Laskun mukaan

$$f'(x) = \begin{cases} \cos(x) : 2n\pi < x < (2n+1)\pi, \\ -\cos(x) : (2n+1)\pi < x < 2(n+1)\pi. \end{cases} \quad (n \in \mathbb{Z})$$

eli f :n distribuutioderivaatta \equiv tavallinen derivaatta. Reaalianalyysin mukaan näin pitää ollakin, vrt. (A.1.8), sillä $f \in Lip_1(\mathbb{R})$ ja siten f abs. jatkuva sekä $f' \in L^\infty(\mathbb{R})$.

Entä toinen derivaatta ?

$$\begin{aligned} \langle f'', g \rangle &= -\langle f', g' \rangle = \sum_{k=-\infty}^{\infty} (-1)^{k+1} \int_{k\pi}^{(k+1)\pi} \cos(x) g'(x) dx = \\ &= -\sum_{k=-\infty}^{\infty} \left[(-1)^k \Big|_{k\pi}^{(k+1)\pi} \cos(x)g(x) + (-1)^k \int_{k\pi}^{(k+1)\pi} \sin(x) g(x) dx \right]. \end{aligned}$$

Siis

$$\langle f'', g \rangle = 2 \sum_{k=-\infty}^{\infty} g(k\pi) - \int_{-\infty}^{\infty} |\sin(x)| g(x) dx,$$

missä sarja suppenee itseisesti (HT 10).

Edellisen esimerkin funktiolle $f(x) = |\sin(x)|$ näyttäisi pätevän

$$(12.13) \quad f'' = 2 \sum_{k=-\infty}^{\infty} \delta_{k\pi} - |\sin x|$$

Mutta mitä tässä tarkoittaa distribuutioiden ääretön summa ? Eli missä mielessä sarja (12.13) suppenee ?!

MÄÄRITELMÄ 12.13. Olkoot $T, T_j \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$. Sanomme, että

$$T_j \rightarrow T \quad \mathcal{S}' : \text{ssa},$$

jos kaikilla $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, $\langle T_j, g \rangle \rightarrow \langle T, g \rangle$ kun $j \rightarrow \infty$.

Siis jono distribuutioita suppenee mikäli kaikki vastaavat testitulokset $\langle T_j, g \rangle$ suppenevat; Funktionaalianalyysin kielellä ilmaistuna tämä tarkoittaa että $T_j \rightarrow T$ avaruuden $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ w^* -topologiassa eli heikko* -topologiassa.

Kun tämä yhdistetään (HT 10):n päättelyyn, saadaan funktiolle $f(x) = |\sin(x)|$, $x \in \mathbb{R}$, että $f'' = 2 \sum_{k=-\infty}^{\infty} \delta_{k\pi} - |\sin x|$, missä sarja suppenee \mathcal{S}' :ssa.

XII.4. Temperoitujen distribuutioiden Fourier muunnos. Palataan taas identiteettiin $\int_{\mathbb{R}^d} \widehat{f}(\xi) g(\xi) d\xi = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx$ ja sen tulkintaan (12.8), jossa L^p -funktion Fourier muunnos ymmärrettiin temperoiduksi distribuutioksi,

$$\widehat{f} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}, \quad \langle \widehat{f}, g \rangle = \int_{\mathbb{R}^d} f(x) \widehat{g}(x) dx, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Distribuutio-filosofian mukaisesti tästä saadaan luonnollinen Fourier muunnos kaikille temperoiduille distribuutioille.

MÄÄRITELMÄ 12.14. *Temperoidun distribuution $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ Fourier muunnos $\widehat{T} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ on distribuutio, joka saadaan kaavalla*

$$(12.14) \quad \langle \widehat{T}, g \rangle := \langle T, \widehat{g} \rangle, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Koska $g \mapsto \widehat{g}$ jatkuva $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja $T : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ jatkuva, tosiaankin $\widehat{T} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

HUOM: (i) Koska $\mathcal{F} : \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on bijektio, Fourier muunnos on myös $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$:n bijektio. Erityisesti jokainen $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ on muotoa $T = \widehat{R}$ yksikäsitteisellä $R \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

(ii) Jos $T_j \rightarrow T$ avaruudessa \mathcal{S}' , silloin $\widehat{T}_j \rightarrow \widehat{T}$ samoin \mathcal{S}' :ssa, sillä

$$\langle \widehat{T}_j, g \rangle = \langle T_j, \widehat{g} \rangle \rightarrow \langle T, \widehat{g} \rangle = \langle \widehat{T}, g \rangle, \quad \forall g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Sama pätee tietysti toisinkin päin: jos $\widehat{T}_j \rightarrow \widehat{T}$ avaruudessa \mathcal{S}' , niin tällöin $\widehat{T}_j \rightarrow \widehat{T}$ \mathcal{S}' :ssa.

(iii) Jos $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p \leq \infty$, silloin \widehat{f} olemassa $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$:n alkiona (sillä $f \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$).

Mitä tästä distribuutiosta voi sanoa ?

Kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, saadaan

$$\langle f, g \rangle - \langle f\chi_{B(0,M)}, g \rangle = \int_{|x| \geq M} f(x)g(x) dx \rightarrow 0 \quad \text{kun } M \rightarrow \infty.$$

Siis $f\chi_{B(0,M)} \rightarrow f$ \mathcal{S}' :ssa; kohdan (i) nojalla $(\chi_{B(0,M)}f)^\wedge \rightarrow \hat{f}$ avaruudessa \mathcal{S}' , eli

$$(12.15) \quad \int_{\mathbb{R}^d} (f\chi_{B(0,M)})^\wedge(\xi) g(\xi) d\xi \rightarrow \langle \hat{f}, g \rangle \quad \forall g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Lisäksi $f\chi_{B(0,M)} \in L^1(\mathbb{R}^d)$, joten $(f\chi_{B(0,M)})^\wedge(\xi)$ on se vanha tuttu Fourier muunnos, jonka \mathcal{S}' -rajana \hat{f} saadaan. Näin luvun alussa esitetyt vaatimukset tulevat täytettyä.

ESIMERKKEJÄ. (i) Jos $a \in \mathbb{R}^d$,

$$\langle \hat{\delta}_a, g \rangle = \langle \delta_a, \hat{g} \rangle = \hat{g}(a) = \int_{\mathbb{R}^d} e^{-ia \cdot x} g(x) dx,$$

mistä huomataan:

$$(12.16) \quad \hat{\delta}_a(x) = e^{-ia \cdot x}, \quad a \in \mathbb{R}^d.$$

Kun valitaan $a = 0$ saadaan

$$(12.17) \quad \hat{\delta}_0(x) = 1.$$

(ii) Eksponenttifunktion Fourier muunnos saadaan joko käänteismuunnoksen avulla, tai suoraan laskien: $\langle \widehat{e^{ia \cdot x}}, g \rangle = \langle e^{ia \cdot x}, \hat{g} \rangle = \int_{\mathbb{R}^d} e^{ia \cdot x} \hat{g}(x) dx = (2\pi)^d g(a)$, Lauseen 9.8 mukaan. Siten

$$(12.18) \quad \widehat{e^{ia \cdot x}} = (2\pi)^d \delta_a, \quad a \in \mathbb{R}^d; \quad \text{erityisesti } \hat{1} = (2\pi)^d \delta_0.$$

(iii) Koska jokainen testifunktio häviää äärettömyydessä, niin selvästikin $\delta_a \rightarrow 0$ distributiomielessä kun $|a| \rightarrow \infty$. Siispä samaa pätee Fouriermuunnokselle, eli $e^{-a \cdot x} \rightarrow 0$ distributiomielessä kun $|a| \rightarrow \infty$. Tämä on ensiajattelemalta hieman yllättävää! Tuloksen voi toki todistaa myös suoraan osittaisintegroinnilla (HT).

(iv) Kun $T \in \mathcal{S}'$, sekä $\partial_j T \in \mathcal{S}'$ että $x_j T \in \mathcal{S}'$. Mitkä ovat silloin Fourier muunnokset $\widehat{\partial_j T}$ ja $\widehat{x_j T}$, pätevätkö Lauseen 9.13 yhtälöt edelleen? Lasketaan: kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$,

$$\langle \widehat{\partial_j T}, g \rangle = \langle \partial_j T, \widehat{g} \rangle = - \langle T, \partial_j \widehat{g} \rangle = \langle T, \widehat{(ix_j g)} \rangle = \langle \widehat{T}, ix_j g \rangle = \langle ix_j \widehat{T}, g \rangle$$

Siis

$$(12.19) \quad (\partial^\alpha T)^\wedge = (i\xi)^\alpha \widehat{T}, \quad T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d), \quad \alpha \in \mathbb{N}^d.$$

Vastaavasti,

$$\langle \widehat{x_j T}, g \rangle = \langle x_j T, \widehat{g} \rangle = \langle T, x_j \widehat{g} \rangle = \langle T, -i \widehat{\partial_j g} \rangle = \langle i \partial_j \widehat{T}, g \rangle$$

eli

$$(12.20) \quad \partial^\alpha \widehat{T} = \mathcal{F}((-ix)^\alpha T), \quad T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d), \quad \alpha \in \mathbb{N}^d.$$

(iv) Kun $P(x) = \sum_{|\alpha| \leq m} c_\alpha x^\alpha$ on d :n muuttujan polynomi ja $T \in \mathcal{S}'$, silloin $P(x)T \in \mathcal{S}'$ ja ylläolevan mukaan $(P(x)T)^\wedge = P(i\partial_\xi) \widehat{T}$, missä $P(i\partial_\xi) := \sum_{|\alpha| \leq m} c_\alpha i^\alpha \partial^\alpha$. Kun tässä valitaan $T = 1 \in \mathcal{S}'$ ja yhdistetään laskuun (12.18), nähdään että

$$(12.21) \quad \widehat{P}(\xi) = (2\pi)^d P(i\partial_\xi) \delta_0 = (2\pi)^d \sum_{|\alpha| \leq m} c_\alpha i^\alpha \partial^\alpha \delta_0, \quad \text{kun } P \text{ m.v. polynomi.}$$

XII.5. Singulaarinen integraali. Edellisessä osaluvussa pääsimme laskemaan muuttaman perusfunktion/distribuution Fourier muunnoksen, ja harjoituksissa selvitetään vielä lisää esimerkkejä, mm. monissa tilanteissa tarvittavat funktioiden

$$f(x) = \frac{1}{|x|^\gamma}, \quad x \in \mathbb{R}^d \setminus \{0\}, \quad 0 < \gamma < d,$$

muunnokset. Jo y.o. tilanteissa saimme funktioita (vakiot) joiden muunnokset eivät enää olleet funktioita. Delta-funktion voi kuitenkin tulkita mittana. Lasketaan siksi esimerkki funktiosta $f \in L^\infty(\mathbb{R})$, jolle \widehat{f} on aito distribuutio - ei edes mitta.

Esimerkissä 12.12 näytettiin, että jos $f(x) = \frac{x}{|x|}$, $x \in \mathbb{R} \setminus \{0\}$, derivaatta $\frac{d}{dx}f = 2\delta_0$. Ottamalla tästä Fourier muunnos saadaan

$$i\xi\widehat{f}(\xi) = \widehat{(f')}(\xi) = 2\widehat{\delta}_0 = 2.$$

Voisimme siis ajatella että

$$(12.22) \quad \widehat{f}(\xi) = -\frac{2i}{\xi} \quad ??$$

Pulmana on tässä kuitenkin että dimensiassa $d = 1$ funktio $h(\xi) = -\frac{2i}{\xi}$ ei ole integroituva missään origon ympäristössä, eikä se siksi ole sellaisenaan distribuutio – määritelmä $T_h(g) := \int_{-\infty}^{\infty} h(\xi)g(\xi) d\xi$ ei ole mielekäs kaikille $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$.

Suureen $\frac{1}{\xi}$ operointi $\mathcal{S}(\mathbb{R})$:llä vaatiikin uuden tulkinnan. Idea on seuraava: Vaikka singularaarista integraalia $\int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x} g(x) dx$, $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$, ei voikaan määritellä tavallisena Lebesgue integraalina, se voidaan ottaa n.k. pääarvointegraalina (engl. "principal value integral").

MÄÄRITELMÄ 12.15. *Olkoon $h \in L^1(\mathbb{R})$. Asetetaan*

$$(12.23) \quad p.v. \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x} h(x) dx := \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{1}{x} h(x) dx,$$

mikäli *k.o. raja-arvo on olemassa.*

Y.o. määritelmän idea on katkaista $1/x$:n singulariteetit symmetrisesti origon suhteen, jolloin (hyvin määriteltyjen) integraalien summa

$$(12.24) \quad \int_{-M}^{-\varepsilon} \frac{1}{x} dx + \int_{\varepsilon}^M \frac{1}{x} dx = 0, \quad \forall 0 < \varepsilon < M < \infty.$$

Pääsemme näin hyödyntämään sopivia kumoutumisilmiöitä.

LAUSE 12.16. *Pääarvointegraali*

$$(12.25) \quad p.v. \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x} g(x) dx$$

on olemassa jokaisella $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$. Itse asiassa, (12.25) määrittelee temperoidun distribuution $p.v. \frac{1}{x} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R})$.

Todistus.

$$\int_{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{g(x)}{x} dx = \int_{\varepsilon < |x| < 1} \frac{g(x)}{x} dx + \int_{1 < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{g(x)}{x} dx$$

Kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$, $|g(x)| \leq \frac{p_1(g)}{1+|x|^2}$ ja siten yo. integraaleista jälkimmäinen suppenee tavallisessa mielessä,

$$\int_{|x| > 1} \frac{|g(x)|}{|x|} dx \leq \int_1^\infty \frac{p_1(g)}{x^3} \leq p_1(g).$$

Jäljelle jäävälle integraalille, kumoutumisen (12.24) nojalla

$$\int_{\varepsilon < |x| < 1} \frac{g(x)}{x} dx = \int_{\varepsilon < |x| < 1} \frac{g(x) - g(0)}{x} dx.$$

Väliarvolauseen mukaan $|g(x) - g(0)| \leq \max_{|\zeta| \leq 1} |g'(\zeta)| |x| \leq p_1(g) |x|$ aina kun $x \in [-1, 1]$.

Siispä integraali $\int_{-1}^1 \frac{|g(x) - g(0)|}{|x|} dx \leq 2p_1(g) < \infty$, ja kun $\varepsilon \rightarrow 0$

$$\int_{\varepsilon < |x| < 1} \frac{g(x)}{x} \rightarrow \int_{|x| < 1} \frac{g(x) - g(0)}{x}, \quad \text{missä} \quad \left| \int_{|x| < 1} \frac{g(x) - g(0)}{x} \right| \leq 2p_1(g)$$

Yhdistämällä arviot nähdään, että pääarvointegraali (12.25) suppenee ja että se määrittelee distribuution

$$p.v. \frac{1}{x} : g \mapsto p.v. \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{x} g(x) dx, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}). \quad \square$$

HUOM: Vastaavasti määritellään pääarvointegraalit

$$(12.26) \quad Hg(z) := p.v. \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{g(x)}{z - x} dx := \left\langle \frac{1}{\pi} p.v. \frac{1}{x}, \phi(z - x) \right\rangle \quad z \in \mathbb{R},$$

ja samanlainen päättely antaa, että (12.26) suppenee jokaisella $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$ ja $x_0 \in \mathbb{R}$.

KYSYMYKSI. Entä jos $g \in L^p(\mathbb{R})$? Suppeneeko (12.26) m.k. $x_0 \in \mathbb{R}$. Entä onko *Hilbert muunnos* Hg jatkuva operaattori $L^p(\mathbb{R})$:ssä??

Lopuksi, koska $p.v.\frac{1}{x} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R})$, voimme miettiä sen Fourier muunnosta. Lauseen 12.16 voi tulkita muodossa

$$(12.27) \quad \frac{1}{x} \chi_{\{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}\}} \rightarrow p.v.\frac{1}{x} \quad \mathcal{S}' : \text{ssa.}$$

Niinpä

$$\mathcal{F}\left(p.v.\frac{1}{x}\right) = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \mathcal{F}\left(\frac{1}{x} \chi_{\{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}\}}\right) \quad \mathcal{S}' : \text{ssa.}$$

Toisaalta

$$\begin{aligned} \int_{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{1}{x} e^{-i\xi x} dx &= \int_{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{1}{x} (\cos(\xi x) - i \sin(\xi x)) dx = -i \int_{\varepsilon < |x| < \frac{1}{\varepsilon}} \frac{1}{x} \sin(\xi x) dx \\ &= -2i \frac{\xi}{|\xi|} \int_{\varepsilon}^{\frac{1}{\varepsilon}} \frac{1}{x} \sin(|\xi|x) dx \rightarrow -2i \frac{\xi}{|\xi|} \int_0^{\infty} \frac{1}{x} \sin(x) dx = -\pi i \frac{\xi}{|\xi|}, \end{aligned}$$

sillä $\int_0^{\infty} \frac{\sin x}{x} dx = \frac{\pi}{2}$, vrt. (HT 3/Tehtävä 5). Eli $\mathcal{S}'(\mathbb{R})$: n alkioina

$$(12.28) \quad \mathcal{F}\left(p.v.\frac{1}{x}\right) = -\pi i \frac{\xi}{|\xi|}.$$

Otetaan tästä käänteis-Fourier muunnos: Huomataan ensin että distribuutio $p.v.\frac{1}{x} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R})$ on pariton, s.o. jos $h(x) = g(-x)$, silloin $\langle p.v.\frac{1}{x}, h \rangle = -\langle p.v.\frac{1}{x}, g \rangle$ (HT 11).

Toiseksi, identiteetti $(\mathcal{F}^{-1}f)(x) = (2\pi)^{-d}(\mathcal{F}f)(-x)$ pätee myös temperoiduille distribuutioille (MIKSI?). Näistä yhdistäen saamme ratkaisun dilemmaan (12.22),

$$\mathcal{F}\left(\frac{x}{|x|}\right) = -2i p.v.\frac{1}{\xi} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}).$$

XII.6. Kompaktikantajaisen distribuution Fourier muunnos. Fourier kertomien määrittelyssä riitti tarkastella L^1 -funktioita, sillä $L^p(-\pi, \pi) \subset L^1(-\pi, \pi)$ jokaisella $1 \leq p \leq \infty$. Samoin jatkuvan Fourier muunnoksen tapauksessa, kompaktikantajaisia funktioita tarkasteltaessa, siis funktioita joille $f(x) = 0$ kun $|x|$ riittävän suuri, L^1 -teorialla pärjää pitkälle. Entä vastaavat tarkastelut distribuutioille?

Tietenkään L^1 -teoria ei nyt riitä, mutta käy kuitenkin ilmi, että kompaktikantajaisilla distribuutioilla ja niiden Fourier muunnoksilla on erinomaisia lisäominaisuuksia, joista on paljon hyötyä esim. differentiaaliyhtälöitä ratkottaessa.

Jos $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ ja $\Omega \subset \mathbb{R}^d$ on avoin, sanomme että rajoittuma $T|_{\Omega} = 0$, mikäli

$$\langle T, g \rangle = 0 \quad \text{aina kun } g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \text{ ja } \text{supp}(g) := \overline{\{x : g(x) \neq 0\}} \subset \Omega.$$

Distribuution T **kantaja**, merkitään $\text{supp}(T)$, on suljettu joukko joka määräytyy ehdosta

$$(12.29) \quad \mathbb{R}^d \setminus \text{supp}(T) := \bigcup \{ \Omega \subset \mathbb{R}^d \text{ avoin} : T|_{\Omega} = 0 \}.$$

On helppo nähdä, että T häviää kahden avoimen joukon yhdisteessä, jos se häviää kummasakin joukossa erikseen (HT), ja tämän nojalla nähdään että kantaja on hyvin määritelty. Lisäksi se on epätyhjä jos $T \neq 0$ (HT).

MÄÄRITELMÄ 12.17. $\mathcal{E}'(\mathbb{R}^d) := \{ T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d) : T\text{:n kantaja on kompakti} \}$.

Ensimmäinen esimerkki kompaktikantajaisesta distribuutiosta on tietysti δ_0 . Yleisemmin, $\delta_a \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ jokaisella $a \in \mathbb{R}^d$.

Jos $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$, silloin T voidaan laajentaa lineaariseksi kuvaukseksi $T : C^\infty(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ seuraavasti: Valitaan ensin pallo $B(0, M) \subset \mathbb{R}^d$, joka sisältää distribuution T kantajan, siis

$$\langle T, g \rangle = 0$$

aina kun $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on sellainen että $\text{supp}(g) \subset \mathbb{R}^d \setminus B(0, M)$. Seuraavaksi valitaan funktio $\psi \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$, jolle

$$(12.30) \quad \psi(x) \equiv 1, \quad \text{kun } |x| \leq 2M, \quad \psi(x) \equiv 0, \quad \text{kun } |x| \geq 3M.$$

Lopuksi asetetaan

$$(12.31) \quad \langle T, h \rangle := \langle T, \psi h \rangle, \quad h \in C^\infty(\mathbb{R}^d).$$

Suureen $\langle T, h \rangle$ määritelmä ei riipu ψ :n valinnasta: jos ψ_1 on toinen vastaava funktio jolle $\psi_1(x) \equiv 1$ jossakin distribuution T kantajan ympäristössä, silloin $h\psi - h\psi_1 = 0$ T :n kantajassa ja $\langle T, h\psi - h\psi_1 \rangle = 0$.

Edelleen, näin asetettu lineaarikuvaus $T : C^\infty(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ toteuttaa arvion

$$(12.32) \quad | \langle T, h \rangle | \leq C \sup_{x \in K} \sup_{|\alpha| \leq N} |\partial^\alpha h(x)|, \quad h \in C^\infty(\mathbb{R}^d),$$

jollekin kompaktille joukolle $K \subset \mathbb{R}^d$ ja joillekin $C < \infty$, $N \in \mathbb{N}$. Nimittäin, jos $\psi \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ toteuttaa ehdot (12.30), niin

$$\begin{aligned} | \langle T, h \rangle | &\leq C p_N(\psi h) = \sup_{y \in \mathbb{R}^d} \sup_{|\alpha| \leq N} (1 + |y|^2)^N |\partial^\alpha(\psi h)(y)| \\ &\leq C_1 \sup_{y \in B(0, 3M)} \sup_{|\alpha| \leq N} (1 + |y|^2)^N |\partial^\alpha h(y)| \end{aligned}$$

sopivilla $N \in \mathbb{N}$ ja $C < \infty$. Tässä viimeinen arvio käyttää Leibnitzin tulon derivoimissääntöä ja tietoa että $\psi(y) = 0$ pallon $B(0, 3M)$ ulkopuolella.

Kääntäen, jos lineaarinen $T : C^\infty(\mathbb{R}^d) \rightarrow \mathbb{C}$ toteuttaa epäytälöt (12.32) joillakin $C < \infty$, $N \in \mathbb{N}$ ja kompaktilla $K \subset \mathbb{R}^d$, silloin $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ (MIKSI ?).

Ylläolevan tarkastelun mukaan kompaktikantajaisilla distribuutioilla voi operoida suoraan esim. eksponenttifunktioihin $e_\xi(x) := e^{i\xi \cdot x}$. Voisiko silloin Fourier muunnostakin lähestyä tällä tavalla kun $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$?

LAUSE 12.18. *Olkoon $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$. Silloin Fourier muunnos $\widehat{T} \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$, ja se voidaan (yhtäpitävästi) määritellä kaavalla*

$$\widehat{T}(\xi) = \langle T, e_{-\xi} \rangle, \quad \xi \in \mathbb{R}^d.$$

Lisäksi, $\widehat{T}(\xi)$ ja sen kaikki derivaatat kasvavat korkeintaan polynomisesti, kun $\xi \in \mathbb{R}^d$ ja $|\xi| \rightarrow \infty$.

Todistus. Olkoon $\psi \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ kompaktikantajainen funktio, jolle $\psi \equiv 1$ distribuution T kantajassa, ja valitaan $M < \infty$ niin että $\psi(x) = 0$ pallon $B(0, M)$ ulkopuolella.

Ehdon $\widehat{T} \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$ todistamiseksi on oikeastaan kaksikin eri tapaa. Ensimmäisessä osoitetaan suoraan että

$$\frac{e^{-i(\xi+he_j)\cdot x} - e^{-i\xi\cdot x}}{h} \psi(x) \rightarrow -ix_j e^{-i\xi\cdot x} \psi(x) \quad \text{avaruuden } \mathcal{S}(\mathbb{R}^d) \text{ topologiassa}$$

ja siten $\frac{1}{h} (\langle T, e_{-(\xi+he_j)} \rangle - \langle T, e_{-\xi} \rangle) \rightarrow \langle T, -ix_j e_{-\xi} \rangle$ kun $h \rightarrow 0$. Vastaavalla tavalla saadaan muutkin osittaisderivaatat ja $\partial_\xi^\alpha \langle T, e_{-\xi} \rangle = \langle T, (-ix)^\alpha e_{-\xi} \rangle$ jokaisella $\alpha \in \mathbb{N}^d$.

Toinen tapa osoittaa, että itse asiassa $\widehat{T}(\xi)$ on (muuttujan $\xi \in \mathbb{C}^d$) analyyttinen funktio, ja tästä sileyskin heti seuraa. Nimittäin, sarja $e_{-\xi}(x) = \sum_n \frac{(-i)^n}{n!} (\xi \cdot x)^n$ suppenee derivaattoineen tasaisesti, kun $|x| \leq M$ ja $\xi \in \mathbb{C}^d$. Siksi, vrt. (12.32),

$$\langle T, e_{-\xi} \rangle \equiv \langle T, \psi e_{-\xi} \rangle = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{(-i)^n}{n!} \langle T, (\xi \cdot x)^n \psi \rangle,$$

ja suppenevana potenssisarjana se on analyyttinen kaikilla $\xi \in \mathbb{C}^d$.

Koska $\partial_\xi^\alpha \widehat{T}(\xi) = \langle T, (-ix)^\alpha e_{-\xi} \rangle$, ehto (12.32) näyttää myös, että

$$(12.33) \quad |\partial_\xi^\alpha \widehat{T}(\xi)| \leq C M^{|\alpha|} (1 + |\xi|)^N e^{M|\operatorname{Im} \xi|}, \quad \xi \in \mathbb{C}^d,$$

missä $|\operatorname{Im} \xi| = (|\operatorname{Im} \xi_1| + \dots + |\operatorname{Im} \xi_d|)^{1/2}$, $\xi \in \mathbb{C}^d$. Erityisesti, kun $\xi \in \mathbb{R}^d$, kaikki $\widehat{T}(\xi)$ derivaatat kasvavat korkeintaan polynomisesti.

Jää siis jäljelle osoittaa, että "uusi" $\widehat{T}(\xi) =$ "vanha" $\widehat{T}(\xi)$, eli että

$$(12.34) \quad \int_{\mathbb{R}^d} \langle T, e_{-\xi} \rangle g(\xi) d\xi = \langle T, \widehat{g} \rangle, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d).$$

Tämän identiteetin todistamiseksi tarvitsemme kaksi aputulosta, jotka ovat hyödyllisiä monessa yhteydessä. Ensimmäinen niistä toteaa, että kompaktikantajaiset testifunktiot ovat tiheässä kaikkien testifunktioiden joukossa:

LEMMA 12.19. $C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ on tiheässä avaruudessa $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$.

Todistus. Valitaan aluksi kompaktikantajainen testifunktio $\psi \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ jolle $\text{supp } \psi \subset B(0, 2)$ ja $\psi = 1$ pallossa $B(0, 1)$. Olkoon $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ mielivaltainen. Helposti tarkistetaan (HT), että $\psi(x/k)g(x) \rightarrow g(x)$ avaruudessa $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ kun $k \rightarrow \infty$. \square

Toinen aputuloks jonka tarvitsemme on eräänlainen Fubinin lauseen vastine kompaktikantajaisille distribuutioille:

LEMMA 12.20. *Olkoon $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ kompaktikantajainen distribuutio ja $h \in C_0^\infty(\mathbb{R}^{d+d'})$ kompaktikantajainen testifunktio $(d + d')$ -ulotteisessa avaruudessa (jos $z \in \mathbb{R}^{d+d'}$ kirjoitetaan $z = (x, \xi)$, missä $x \in \mathbb{R}^d$ ja $\xi \in \mathbb{R}^{d'}$, vastaavasti $h(z) = h(x, \xi)$). Silloin*

$$\langle T, \int_{\mathbb{R}^{d'}} h(\cdot, \xi) d\xi \rangle = \int_{\mathbb{R}^{d'}} \langle T, h(\cdot, \xi) \rangle d\xi.$$

Todistus. Oletetaan notaation yksinkertaistamiseksi, että $d' = 1$, yleisen tapauksen todistus on täysin samanlainen. Lisäksi skaalaamalla ja translatoimalla voimme olettaa, että $\text{supp } T \subset (0, 1)^d$ ja $\text{supp } h \subset (0, 1)^{d+1}$. Merkitään

$$H(x) := \int_{\mathbb{R}^d} h(x, \xi) d\xi = \int_{[0,1]^d} h(x, \xi) d\xi$$

Tarkastellaan tämän integraalin diskreettejä approksimaatioita

$$H_N(x) := \frac{1}{K} \sum_{j=1}^K h(x, j/K) \quad K = 1, 2, \dots$$

Väliarvolauseen nojalla $|h(x, \xi) - h(x, j/K)| \leq K^{-1} \sup_{\xi \in [(j-1)/K, j/K]} |\frac{d}{d\xi} h(x, \xi)|$ kun $\xi \in [(j-1)/K, j/K]$, joten

$$|H_N(x) - H(x)| \leq K^{-1} \sup_{\xi \in [0,1]} |\frac{d}{d\xi} h(x, \xi)|,$$

ja derivoimalla H :n määritelmässä integraalin alla näemme vastaavasti mielivaltaiselle derivaatalle ∂^α muuttujan x suhteen

$$|\partial^\alpha H_N(x) - \partial^\alpha H(x)| \leq K^{-1} \sup_{\xi \in [0,1]} |\frac{d}{d\xi} \partial^\alpha h(x, \xi)|.$$

Ottamalla tässä supremum yli pisteiden $x \in [0, 1]^d$ ja indeksien $|\alpha| \leq N$ ja huomioimalla, että h :n kantaja on joukossa $[0, 1]^{d+1}$ saamme

$$p_N(H_K - H) \leq K^{-1}C_N \sup_{|\alpha| \leq N} \left\| \partial^\alpha \frac{d}{d\xi} h \right\|_{L^\infty[0,1]^{d+1}} \longrightarrow 0 \text{ as } K \rightarrow \infty.$$

Erityisesti siis $H_k \rightarrow H$ avaruudessa $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ ja voimme laskea

$$\langle T, H \rangle = \lim_{K \rightarrow \infty} \langle T, H_K \rangle = \lim_{K \rightarrow \infty} \frac{1}{K} \sum_{j=1}^K \langle T, h(\cdot, j/K) \rangle = \int_0^1 \langle T, h(\cdot, \xi) \rangle d\xi,$$

mikä onkin juuri todistettava väite. Päättelyn viimeinen askel käytti hyväkseen kuvauksen $\xi \mapsto \langle T, h(\cdot, \xi) \rangle$ jatkuvuutta, mikä seuraa siitä että kuvaus $[0, 1] \ni \xi \mapsto h(\cdot, \xi) \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ on selvästikin jatkuva (HT). \square

Palataan väitteen (12.34) todistukseen. Lemman 12.19 nojalla voimme olettaa, että g on kompaktikantajainen. Oletetaan että distribuution T kantaja sisältyy palloon $B(0, R) \subset \mathbb{R}^d$. Valitaan $\psi \in C_0(\mathbb{R}^d)$, jolle pätee $\psi = 1$ pallossa $B(0, 2R)$. Todistettava väite voidaan kirjoittaa muotoon

$$\int_{\mathbb{R}^d} \langle \psi T, e(-x \cdot \xi) \rangle g(\xi) d\xi = \langle T, \int_{\mathbb{R}^d} e^{-ix \cdot \xi} g(\xi) \rangle,$$

missä T operoi muuttujaan x . Yhtäpitävästi

$$\int_{\mathbb{R}^d} \langle T, g(\xi) \psi(x) e^{-\xi \cdot x} \rangle d\xi = \langle T, \int_{\mathbb{R}^d} g(\xi) \psi(x) e^{-\xi \cdot x} d\xi \rangle,$$

Väite seuraa nyt soveltamalla lemmaa 12.20 distribuutioon T ja kompaktikantajaiseen testifunktioon $(x, \xi) \mapsto g(\xi) \psi(x) e^{-\xi \cdot x}$ tapauksessa $d = d'$. Lause 12.18 on näin kokonaisuudessaan tullut todistetuksi. \square

HUOM: Fourier muunnoksen analyttisyys ja ehto (12.33) karakterisoivat kompaktikantajaiset distribuutiot: Kuuluisan Paley-Wienerin lauseen eräs versio kertoo, kts. [Rudin, Functional Analysis], että jos $f(\xi)$ on analyttinen koko avaruudessa \mathbb{C}^d ja jos joillekin N, C on $|f(\xi)| \leq C(1+|\xi|)^N e^{M|\text{Im}\xi|}$, $\xi \in \mathbb{C}^d$, silloin löytyy $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ jonka kantaja kuuluu palloon $B(0, M)$ ja jolle pätee

$$\langle T, e_{-\xi} \rangle = f(\xi), \quad \xi \in \mathbb{C}^d.$$

XII.7. Distribuutioiden konvoluutio. Muistetaan että $(g * h)^\wedge(\xi) = \widehat{g}(\xi) \widehat{h}(\xi)$ kaikilla $g, h \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$ [Lause 9.3]. Samalla tavalla asetetaan

MÄÄRITELMÄ 12.21. Jos $R \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ ja $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$, konvoluutio $R * T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ määritellään kaavalla $(R * T)^\wedge := \widehat{T} \widehat{R} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

Yllä \widehat{T} derivaattoineen kasvaa korkeintaan polynomisesti, ja siksi tulo $\widehat{T} \widehat{R} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, vrt. (12.11). Niinpä myös $R * T$ on hyvin määritelty $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$:n alkio.

Distribuutioiden konvoluutio on erittäin hyödyllinen käsite. Esimerkiksi jatkossa osiossa XIII.3 tulemme diff. yhtälöiden ratkaisuja etsiessä tarvitsemaan distribuutioiden konvoluutioita. Näihin päästään kätevästi käsiksi Fourier muunnoksen ja Lauseen 12.18 avulla.

Esimerkkinä, $R * \delta_0 = R$ jokaisella $R \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ (MIKSI ?) ja $\delta_0 * T = T$ jokaisella $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$.

Huomaa myös, ettei yleisillä $R, T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ voi konvoluutiota $R * T$ määritellä $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$:n alkiona, sillä distribuutioiden \widehat{T} ja \widehat{R} tulo ei yleensä ole hyvin määritelty !

Kun $f \in L^1(\mathbb{R}^d)$, sen konvoluutio testifunktion $\phi \in \mathcal{C}_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ kanssa voidaan määritellä seuraavasti: $f * \phi$ on funktio joka pisteessä x saa arvon

$$f * \phi(x) = \langle f, \phi(x - y) \rangle,$$

missä f tulkittuna distribuutioksi operoi muuttujaan y . Usein oikeata puolta merkitään $\langle f, \phi(x - \cdot) \rangle$, eli f operoi pisteen \cdot ilmaisemaan muuttujaan. Osoitamme seuraavaksi, että tämä vaihtoehtoinen määritelmä on voimassa vaikka f korvattaisiin mkielivaltaisella distribuutiolla. Todetaan tätä varten aluksi, että selvästikin (HT)

$$x \mapsto \phi(x - \cdot) \text{ on jatkuva kuvaus } \mathbb{R}^d \rightarrow \mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$$

ja lisäksi $p_N(\phi(x - \cdot)) \leq C_N(1 + |x|^2)^N$ kaikilla $N \geq 1$. Erityisesti siis jos $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, niin kuvaus

$$x \mapsto \langle T, \phi(x - \cdot) \rangle$$

on jatkuva ja kasvaa enintään polynomiaalisesti (miksi?). Siispä kyseinen funktio määrittelee distribuution.

LAUSE 12.22. *Olkoon $T \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ ja $\phi \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$. Silloin distribuutio $T * \phi$ yhtyy jatkuvaan funktioon $A : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C}$, missä*

$$A(x) := \langle T, \phi(x - \cdot) \rangle \quad \text{kun } x \in \mathbb{R}^d.$$

Todistus. Merkitsemme $g_-(x) := g(-x)$ testifunktiolle g . Seuraavassa laskussa on hyödyllistä huomata kaavat $g = \mathcal{F}((2\pi)^{-d}\widehat{g}_-)$ ja $g * h = \mathcal{F}((2\pi)^{-d}\widehat{g}_-\widehat{h}_-)$, jotka ovat voimassa kaikille testifunktioille g, h . Nämä seuraavat suoraan meille jo tutuista kaavoista $\mathcal{F}^2 g = (2\pi)^d g_-$ ja $(g * h)^\wedge = \widehat{g}\widehat{h}$. Lisäksi havaitaan, että $(g_-)^\wedge = (\widehat{g})_-$. Lähdemme näillä eväillä matkaan ja laskemme vaihe vaiheelta käyttäen aluksi lemmaa 12.20

$$\begin{aligned} \langle A, \psi \rangle &= \int_{\mathbb{R}^d} \langle T, \phi(x - y) \rangle \psi(x) dx = \langle T, \int_{\mathbb{R}^d} \phi(x - y) \psi(x) dx \rangle \\ &= \langle T, \phi_- * \psi \rangle = \langle T, (2\pi)^{-d} \mathcal{F}(\widehat{\phi}\widehat{\psi}_-) \rangle = \langle \widehat{T}, (2\pi)^{-d} \widehat{\phi}\widehat{\psi}_- \rangle \\ &= \langle \widehat{\phi}\widehat{T}, (2\pi)^{-d} \widehat{\psi}_- \rangle = \langle \mathcal{F}(\phi * T), \mathcal{F}^{-1}\psi \rangle = \langle \phi * T, \psi \rangle. \end{aligned}$$

Tämä todistaa väitteen koska $\psi \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d)$ on mielivaltainen ja kompaktikantajaiset testifunktiot ovat tiheässä avaruudessa $\mathcal{S}(\mathbb{R}^d)$. \square

Esitämme muutamia sovelluksia juuri todistetulle tulokselle. Ensimmäinen niistä näyttää, että reaalianalyysistä tuttu siloitus toimii myös distribuutioille: konvoluointi kompaktikantajaisen testifunktion määräämällä hyvällä jonolla ytimiä antaa C_0^∞ -approksimaation kompaktikantajaiselle distribuutiolle.

LAUSE 12.23. *Olkoon $\phi \in C_0^\infty$ testifunktio, jolle $\int_{\mathbb{R}^d} \phi = 1$ ja $\text{supp}(\phi) \subset \overline{B(0,1)}$. Merkitään $\phi_\varepsilon(x) := \varepsilon^{-d}\phi(x/\varepsilon)$. Silloin jokaiselle kompaktikantajaiselle distribuutiolle $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ pätee*

$$\phi_\varepsilon * T \in C_0^\infty(\mathbb{R}^d) \quad \text{ja} \quad \text{supp}(\phi_\varepsilon * T) \subset \{x \in \mathbb{R}^d \mid d(x, \text{supp}(T)) \leq \varepsilon\}.$$

Lisäksi,

$$\phi_\varepsilon * T \rightarrow T \quad \text{avaruudessa } \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d) \quad \text{kun } \varepsilon \rightarrow 0^+.$$

Todistus. Lauseen 12.18 nojalla \widehat{T} on sileä funktio joka kasvaa enintään polynomiaalisesti. Silloin $\widehat{\phi T}$ on sileä funktio, joka menee nopeammin nollaan äärettömyydessä kuin mikään $(1 + |x|^2)$:n negatiivinen potenssi. Siispä $\phi * T \in C^\infty(\mathbb{R}^d)$. Kantajaa koskeva väite seuraa suoraan lauseesta 12.24. Konvergenssiväite puolestaan tulee todistetuksi kun näytämme, että $\widehat{T\phi_\varepsilon} \rightarrow \widehat{T}$ avaruudessa $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, mikä puolestaan seuraa helposti dominoidun konvergenssin lauseesta ja havainnoista $|\widehat{\phi_\varepsilon}| \leq C$ sekä $\widehat{\phi_\varepsilon}(\xi) = \widehat{\phi}(\varepsilon\xi) \rightarrow \widehat{\phi}(0) = 1$ kun $\varepsilon \rightarrow 0^+$. \square

Edellisten kahden lauseen avulla todistetaan helposti

LAUSE 12.24. *Olkoon $T, S \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$. Silloin myös $T * S \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$.*

Todistus. Väite seuraa approksimoimalla distribuutiota S konvoluutiolla $S * \phi_\varepsilon$ (HT). \square

Tämän osion päätteksi palaamme Hilbert-muunnokseen reaaliakselilla,

$$Hg(z) := p.v. \frac{1}{\pi} \int_{-\infty}^{\infty} \frac{g(x)}{z - x}$$

jonka jo määrittelimme osiossa XII.5. Määrittelemme tätä varten merkinvaihtofunktion $\text{sgn} : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ asettamalla $\text{sgn}(x) = 1$ kun $x > 0$, $\text{sgn}(0) = 0$ ja $\text{sgn}(x) = -1$ kun $x < 0$.

LAUSE 12.25. *Hilbert-muunnokselle H pätee: (i) Jos $\phi \in C_0^\infty(\mathbb{R})$, niin*

$$\mathcal{F}(H\phi) = -i \text{sgn}(\xi) \phi(\xi).$$

(ii) *Hilbert-muunnos laajenee bijektiiviseksi isometriaksi $H : L^2(\mathbb{R}) \rightarrow L^2(\mathbb{R})$.*

Todistus. Olkoon $\phi \in C_0^\infty(\mathbb{R})$. Silloin Hilbert muunnoksen määritelmä (kts. (12.26)) yhdistettynä lauseeseen 12.24 näyttää, että

$$H\phi = \frac{1}{\pi} \left(p.v. \frac{1}{x} \right) * \phi.$$

Väite (i) seuraa ottamalla Fourier-muunnos puolittain ja muistamalla, että kaavan (12.28) mukaan $\mathcal{F}(p.v.\frac{1}{x}) = -\pi i \operatorname{sgn}$. Koska Fourier-muunnos on isometria avaruudessa $L^2(\mathbb{R})$ (vakioita 2π vaille), voimme laskea suoraan kun $\phi \in C_0^\infty(\mathbb{R})$:

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}} |H\phi(x)|^2 dx &= \frac{1}{2\pi} \int_{\mathbb{R}} |\mathcal{F}(H\phi)(\xi)|^2 d\xi = \frac{1}{2\pi} \int_{\mathbb{R}} |-i \operatorname{sgn}(\xi) \widehat{\phi}(\xi)|^2 d\xi = \int_{\mathbb{R}} |\widehat{\phi}(\xi)|^2 d\xi \\ &= \int_{\mathbb{R}} |\phi(x)|^2 dx. \end{aligned}$$

Täten H on isometria määrittelyjoukossaan $C_0^\infty(\mathbb{R})$, joka on $L^2(\mathbb{R})$:n tiheä aliavaruus, ja siispä se laajenee isometriaksi koko avaruuteen $L^2(\mathbb{R})$. Vihdoin bijektivisyys seuraa, kun havaitsemme (i)-kohdan avulla, että $H^2\phi = -\phi$. \square

XIII. JATKUVAN FOURIER MUUNNOKSEN SOVELLUKSIA

XIII.1. Poissonin summakaava. Seuraava lause kytkee yhteen jatkuvan ja periodisen Fourier muunnoksen. Sitä voi hyödyntää monissa eri yhteyksissä, tyypillisenä esimerkkinä signaalinkäsittely.

LAUSE 13.1. (POISSONIN KAAVA) *Olkoon $f : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{C}$ jatkuva funktio, jolle*

$$(i) \quad |f(x)| \leq C(1 + |x|)^{-1-\varepsilon}, \quad x \in \mathbb{R} \quad \text{ja}$$

$$(ii) \quad |\widehat{f}(\xi)| \leq C(1 + |\xi|)^{-1-\varepsilon}, \quad \xi \in \mathbb{R},$$

joillakin $\varepsilon > 0$ ja $0 < C < \infty$. Silloin

$$(13.1) \quad \sum_{n=-\infty}^{\infty} f(x+n) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(2\pi n) e^{2\pi i n x}, \quad x \in \mathbb{R}.$$

Erityisesti, kun valitaan $x = 0$ saadaan

$$(13.2) \quad \sum_{n=-\infty}^{\infty} f(n) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(2\pi n).$$

HUOM. Lauseen oletukset eivät ole yleisimmät mahdolliset. Huomaa myös, että

(i) & (ii) $\Rightarrow f$ jatkuva.

Todistus. Asetetaan

$$g(x) := \sum_{k=-\infty}^{\infty} f(x+k), \quad x \in [0, 1].$$

Ehdon (i) nojalla sarja suppenee itseisesti ja tasaisesti välillä $[0, 1]$. Siispä $g(x)$ on jatkuva, 1-periodinen ja sillä vastaavat Fourier kertoimet, vrt. (2.1),

$$\begin{aligned} \widehat{g}(n) &= \int_0^1 g(x) e^{-2\pi i n x} dx = \sum_{k=-\infty}^{\infty} \int_0^1 f(x+k) e^{-2\pi i n x} dx = \sum_{k=-\infty}^{\infty} \int_k^{k+1} f(x) e^{-2\pi i n x} dx \\ &= \int_{-\infty}^{\infty} f(x) e^{-2\pi i n x} dx = \widehat{f}(2\pi n), \quad n \in \mathbb{Z}. \end{aligned}$$

Mutta ehdon (ii) mukaan $g(x)$:n Fourier sarja suppenee itseisesti. Siis Lause 2.8 \Rightarrow

$$\sum_{k=-\infty}^{\infty} f(x+k) = g(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{g}(n) e^{2\pi i n x} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}(2\pi n) e^{2\pi i n x}. \quad \square$$

Jos Poissonin kaavassa halutaan s amplata f :n arvoja muilla tasavaleilla, tehd aan tarvittavat muuttujan vaihdot. Jos valitaan välin pituudeksi L , tarkastellaan Poissonin kaavaa pisteissä x/L funktiolle $x \mapsto f(Lx)$. Silloin (2.1):n kautta p adymme muotoon

$$(13.3) \quad \sum_{n=-\infty}^{\infty} f(x+nL) = \frac{1}{L} \sum_{n=-\infty}^{\infty} \widehat{f}\left(\frac{2\pi n}{L}\right) e^{i\frac{2\pi n}{L}x}.$$

Kuten usein ennenkin, kaava on siisteimmill an kun valitaan $L = 2\pi$.

Tarkastelimme jo aiemmin distribuutiota $\sum_{n \in \mathbb{Z}} \delta_n$. Sen Fourier-muunnos on helppo laskea Poissonin kaavan avulla. M arittell an tätä varten hieman yleisemmin kun $a > 0$:

$$\lambda_a := \sum_{n \in \mathbb{Z}} \delta_{an}$$

Tätä distribuutiota kutsutaan usein *Diracin kammaksi*. Olkoon $f \in S(\mathbb{R})$. Valitaan kaavassa (13.3) $L = a$ ja $x = 0$, jolloin se voidaan kirjoittaa yksinkertaiseen muotoon

$$\langle \lambda_a, f \rangle = \langle a^{-1} \lambda_{2\pi/a}, \widehat{f} \rangle.$$

Toisin sanoen, olemme näyttäneet että $\lambda_a = \mathcal{F}(a^{-1} \lambda_{2\pi/a})$, ja ottamalla vielä kerran Fourier-muunnos saamme huomioimalla kampojen parillisuuden

$$(13.4) \quad \widehat{\lambda}_a = \frac{2\pi}{a} \lambda_{2\pi/a},$$

eli Diracin kamman Fourier-muunnos on myös Diracin kampa !

Tarkastellaan seuraavana Poissonin summakaavan sovelluksena lämpöyhtälö; siinä valitsemme Lauseen 13.1 funktioksi gaussisen

$$(13.5) \quad f(x) = e^{-s|x|^2} \quad \Rightarrow \quad \widehat{f}(\xi) = \sqrt{\frac{\pi}{s}} e^{-\frac{1}{4s}|\xi|^2},$$

vrt. (9.11).

Kerrataan ensin mitä Luvussa VII.2 ja (HT 6):ssa osoitimme lämpöyhtälöstä; siellä tarkasteltiin ongelmaa

$$(13.6) \quad \partial_t u(x, t) = \partial_x^2 u(x, t), \quad x \in [0, \pi], \quad t > 0,$$

$$(13.7) \quad u(x, 0) = f(x), \quad x \in [0, \pi],$$

$$(13.8) \quad u(0, t) = u(\pi, t) \equiv 0, \quad t > 0.$$

Näytimme että (kun f laajennettiin parittomaksi funktioksi välille $[-\pi, \pi]$), ongelmalla on yksikäsitteinen ratkaisu

$$(13.9) \quad u(x, t) = (H_t * f)(x) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} H_t(x - y) f(y) dy,$$

missä (periodisella) lämpöytimellä on esitys

$$(13.10) \quad H_t(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-n^2 t} e^{inx}.$$

Lisäksi (13.7) tulkittiin L^2 -mielessä, s.o. $\|u(x, t) - f(x)\|_{L^2(dx)} \rightarrow 0$, kun $t \rightarrow 0$.

Avoimeksi jäi, onko $u(x, t) \rightarrow f(x)$ pisteittäin alkuarvon $f(x)$ jatkuvuuspaikoissa. Samoin avoimeksi jäivät useat lämpöytimen perusominaisuudet, kuten (fysikaalisesti järkevä) vaatimus H_t :n positiivisuudesta. Mutta Poissonin summakaavalla kaikki nämä ongelmat selviävät:

Kun verrataan edellisen sivun kaavoja (13.3) ja (13.10), ne ehdottavat että valitaan $L = 2\pi$ ja valitaan gaussinen $f(x)$ jolle $\hat{f}(n) = e^{-tn^2}$, eli (13.5):ssä otetaan $s = 1/(4t)$. Silloin

$$\sum_{n=-\infty}^{\infty} \hat{f}(n) e^{inx} = \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-n^2 t} e^{inx} \quad \text{ja} \quad 2\pi \sum_{n=-\infty}^{\infty} f(x + 2\pi n) = \sqrt{\frac{\pi}{t}} \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-\frac{(x+2\pi n)^2}{4t}}$$

Poissonin summakaava antaa nyt lämpöytimelle esitykset

$$(13.11) \quad H_t(x) = \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-n^2 t} e^{inx} = \sqrt{\frac{\pi}{t}} \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-\frac{(x+2\pi n)^2}{4t}}.$$

Tästä esityksestä $H_t(x)$:n positiivisuus on itsestään selvää ! Ratkaisun $u(x, t)$ pisteittäisen suppenemisen selvittämiseksi puolestaan tarkistamme onko $\{H_t\}_{t>0}$ perhe hyviä ytimiä. Koska $\frac{1}{2\pi} \int_{-\pi}^{\pi} H_t(x) dx = 1$ ensimmäisen esityksen nojalla ja $H_t(x) \geq 0$ jälkimmäisen, hyvien perheiden vaatimuksista (3.4) - (3.6) kaksi ensimmäistä seuraa heti.

Jäljelle jää osoittaa, että $H_t(x)$:n massa keskittyy origoon, kun $t \rightarrow 0$. Kirjoitetaan tätä varten

$$H_t(x) = \sqrt{\frac{\pi}{t}} \sum_{n=-\infty}^{\infty} e^{-\frac{(x+2\pi n)^2}{4t}} = \sqrt{\frac{\pi}{t}} e^{-\frac{x^2}{4t}} + E_t(x),$$

missä $E_t(x) := \sqrt{\frac{\pi}{t}} \sum_{n \neq 0} e^{-\frac{(x+2\pi n)^2}{4t}}$. Ensinnäkin, integraali

$$\int_{\delta < |x| \leq \pi} \sqrt{\frac{\pi}{t}} e^{-\frac{x^2}{4t}} dx \leq \sqrt{\frac{\pi}{t}} e^{-\frac{\delta^2}{4t}} 2\pi \rightarrow 0 \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

Jäännöstermin $E_t(x)$ arvioimiseksi,

$$\frac{n^2}{t} \geq \frac{1}{2t} + \frac{n^2}{2} \quad \text{aina kun } n \geq 1, 0 < t < 1.$$

Kun $|x| \leq \pi$, saamme siten

$$E_t(x) \leq c t^{-1/2} \sum_{n \geq 1} e^{-\pi^2 n^2 / t} \leq c t^{-1/2} \sum_{n \geq 1} e^{-\frac{\pi^2}{2} n^2} e^{-\frac{\pi^2}{2} \frac{1}{t}} \leq c_1 t^{-1/2} e^{-\frac{\pi^2}{2} \frac{1}{t}} \rightarrow 0$$

kun $t \rightarrow 0$, ja suppeneminen tasaista pisteen $x \in [-\pi, \pi]$ suhteen. Siksi $\int_{-\pi}^{\pi} E_t(x) dx \rightarrow 0$, ja myös kolmas hyvien perheiden vaatimuksista on todistettu.

SEURAUUS 13.2. *Lämpöyhtälön (13.6) - (13.8) ratkaisulle $u(x, t)$ pätee*

$$u(x, t) \rightarrow f(x) \quad \text{kun } t \rightarrow 0,$$

jokaisessa alkuarvon $f(x)$ jatkuvuuspisteessä $x \in [0, \pi]$.

Todistus. Koska $\{H_t\}_{t>0}$ on perhe hyviä ytimiä, väite seuraa esityksestä (13.9) ja Lauseesta 3.7. \square

Lopuksi, entä jos alkuarvolla on epäjatkuvuuspisteitä ? Yo. argumenttien ja Lauseen A.1.3 avulla saadaan seuraava (alustava) tulos.

LAUSE 13.3. Jos alkuarvo $f \in L^2(-\pi, \pi)$ ja $u(x, t)$ on lämpöyhtälön (13.6) - (13.8) ratkaisu, silloin löytyy jono $\{t_j\}$, jolle

$$u(x, t_j) \rightarrow f(x) \quad \text{melkein kaikilla } x \in [0, \pi], \quad \text{kun } t_j \rightarrow 0.$$

Voidaan osoittaa, että pätee tarkemmin, eli osajonoista $\{t_j\}$ voidaan luopua: Melkein kaikilla $x \in [0, \pi]$ ratkaisujen arvot $u(x, t) \rightarrow f(x)$ kun $t \rightarrow 0$. Tämä tulos, tai yleisemminkin tieto mille hyvillä perheille $\{K_t\}_{t>0}$ avaruuden \mathbb{R}^d ytimiä pätee

$$(13.12) \quad \lim_{t \rightarrow 0} (K_t * f)(x) = f(x) \quad \text{m.k. } x \in \mathbb{R}^d, \quad f \in L^p(\mathbb{R}^d), \quad 1 \leq p \leq \infty,$$

vaatii lisämenetelmiä Reaalianalyysistä. Erityisesti tarvitaan nk. Hardy-Littlewoodin maksimaalifunktion apua.

HUOM: (13.12) ei päde kaikille hyvillä perheille, mutta toimii riittävän "säännöllisille" perheille, kts. esimerkiksi [Grafakos, Corollary 2.1.17]. Lämpöytimet $\{H_t\}_{t>0}$ toteuttavat nämä ehdot.

XIII.2. Keskeinen raja-arvolause. Gaussin käyrä nousee esiin monia eri satunnaisilmiöitä mallittaessa - mistä tämä johtuu? Asian selittää keskeinen raja-arvolause, joka nimensä mukaisesti on yksi stokastiikan ja sen sovellusten kulmakiviä. Ja keskeisen raja-arvolauseen todistus taas perustuu Fourier muunnokseen!

Tuloksen tarkempaa selittämistä ja formulointia varten kerrataan aluksi muutama (ai- van perus)käsite todennäköisyyslaskennasta.

- Tarkastelujen perustalla meillä on *todennäköisyysavaruus* $(\Omega, \Sigma, \mathbb{P})$, missä \mathbb{P} on todennäköisyysmitta Ω :lla, s.o. $\mathbb{P}(\Omega) = 1$, ja Σ on \mathbb{P} -mitallisten Ω :n osajoukkojen kokoelma.

Voimme ajatella Ω :aa esim. kaikkien mahdollisten kokeiden tuloksina ja Σ :aa erilaisten tapahtumien joukkona. Esim. nopanheitossa, jos 0 vastaa kruunaa ja 1 vastaa klaavaa, voimme valita $\Omega = \{0, 1\}^{\mathbb{N}}$.

- *Satunnaisuuttuja* on mitallinen funktio $X : \Omega \rightarrow \mathbb{R}$. Esim. nopanheitossa $X = X_n$ voisi olla tulos n :nnellä heitolla, jolloin $X(w) = w_n \in \{0, 1\}$ jokaisella $w = (w_k)_{k=1}^{\infty}$.

• Satunnaismuuttujan X jakauma on (Borel-)mitta $\mu(A) := \mathbb{P}(X^{-1}A)$. Merkitään lyhyesti

$$\mathbb{P}(a \leq X < b) := \mathbb{P}(\{w \in \Omega : a \leq X(w) < b\}), \quad a, b \in \mathbb{R}.$$

Yllä (reilussa) kolikon heitossa $\mathbb{P}(X_n = 1) = 1/2$ ja $\mathbb{P}(X_n = 0) = 1/2$ (n :s heitto).

Oletamme jatkossa, että satunnaismuuttujien X jakaumat ovat jatkuvia, s.o.

$$(13.13) \quad \mathbb{P}(a \leq X < b) = \int_a^b f(t) dt$$

jollekin $f \in L^1(\mathbb{R})$, $f \geq 0$. Koska $\mathbb{P}(\Omega) = 1$, on $\int_{-\infty}^{\infty} f(t) dt = 1$. Oletuksen (13.13) avulla pysymme funktioiden Fourier muunnosten piirissä, mutta y.o. oletus ei ole välttämätön; todistuksen lopussa kommentoidaan lyhyesti kuinka päättelyä pitää muuttaa yleisten jakaumien tapauksessa. (Huomaa myös, että yo. kolikon heitto *ei* toteuta oletusta (13.13).)

• Kuten stokastiikassa yleensäkin, tulkitaan satunnaismuuttujan integraali tai keskiarvo *odotusarvona*, ja merkitään

$$(13.14) \quad \mathbb{E}(X) := \int_{\Omega} X(w) d\mathbb{P}(w)$$

Jos $h : \mathbb{R} \rightarrow \mathbb{R}$ on Borel mitallinen, yhdiste $h \circ X$ on \mathbb{P} -mitallinen, so. satunnaismuuttuja. Tämän uuden satunnaismuuttujan odotusarvon voi helposti laskea X :n jakauman avulla,

$$(13.15) \quad \mathbb{E}(h(X)) = \int_{-\infty}^{\infty} h(x)f(x) dx.$$

Kaavan (13.15) todistamista varten, olkoon ensin $h(t) = \chi_{[a,b]}$. Silloin (13.15) on sama kuin (13.13). Ottamalla näistä lineaarisia kombinaatioita saadaan (13.15) jokaiselle yksinkertaiselle funktiolle. Alhaalta päin approksimoinnilla ja monotonisen konvergenssin avulla saadaan sitten (13.15) jokaiselle Borel-mitalliselle h , jolle $h(x)f(x) \in L^1(\mathbb{R})$.

E erityisesti, X :n integroituvuusominaisuudet riippuvat vain funktiosta $f(x)$. Esimerkiksi,

$$\mathbb{E}(X^2) < \infty \Leftrightarrow (1 + x^2)f(x) \in L^1(\mathbb{R}).$$

Tässä tilanteessa $\mathbb{E}(|X|) < \infty$ (Hölder) ja voimme normalisoida $X \rightarrow \frac{1}{\sigma}(X - a)$ missä

$$\text{odotusarvo } a = \mathbb{E}(X) \quad \text{ja varianssi } \sigma^2 = \mathbb{E}[(X - \mathbb{E}(X))^2].$$

Yo. normalisoinnin jälkeen $\mathbb{E}(X) = 0$ ja $\mathbb{E}(X^2) = 1$.

• Viimeisenä tn-käsitteenä, sanotaan että satunnaismuuttujat X_1 ja X_2 ovat *riippumattomia*, jos

(13.16)

$$\mathbb{P}(a_1 \leq X_1 < b_1, a_2 \leq X_2 < b_2) = \mathbb{P}(a_1 \leq X_1 < b_1)\mathbb{P}(a_2 \leq X_2 < b_2), \quad \forall a_j, b_j \in \mathbb{R}.$$

Näillä neuvoin todistetaan

TEOREEMA 13.4. (KESKEINEN RAJA-ARVOLAUSE) *Olkoon X_1, X_2, X_3, \dots jono riippumattomia satunnaismuuttujia, jotka ovat samoin jakautuneita, so. (13.13) pätee samalla funktiolla f . Oletetaan myös että*

$$(13.17) \quad \mathbb{E}(X) = 0 \quad \text{ja} \quad \mathbb{E}(X^2) = 1, \quad X = X_j.$$

Jos $S_n := X_1 + X_2 + \dots + X_n$, $n \in \mathbb{N}$, silloin kun $n \rightarrow \infty$,

$$(13.18) \quad \mathbb{P}\left(a \leq \frac{S_n}{\sqrt{n}} < b\right) \rightarrow \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_a^b e^{-\frac{t^2}{2}} dt, \quad a, b \in \mathbb{R}.$$

Saadaan siis sama raja-arvo (13.18) täysin riippumatta alkuperäisestä jakaumasta f ! Kuten edellä oli puhetta, lause pätee myös diskreeteille jakaumille, olennaista on vain että $\mathbb{E}(X_j^2) < \infty$. Jos luovumme normalisaatiosta (13.17), ja merkitään $a = \mathbb{E}(X_j)$, $\sigma^2 = \mathbb{E}[(X_j - \mathbb{E}(X_j))^2]$, silloin (13.18) saa muodon

$$\mathbb{P}\left(a \leq \frac{\sqrt{n}}{\sigma} \left[\frac{1}{n}S_n - a\right] < b\right) \rightarrow \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_a^b e^{-\frac{t^2}{2}} dt, \quad a, b \in \mathbb{R}.$$

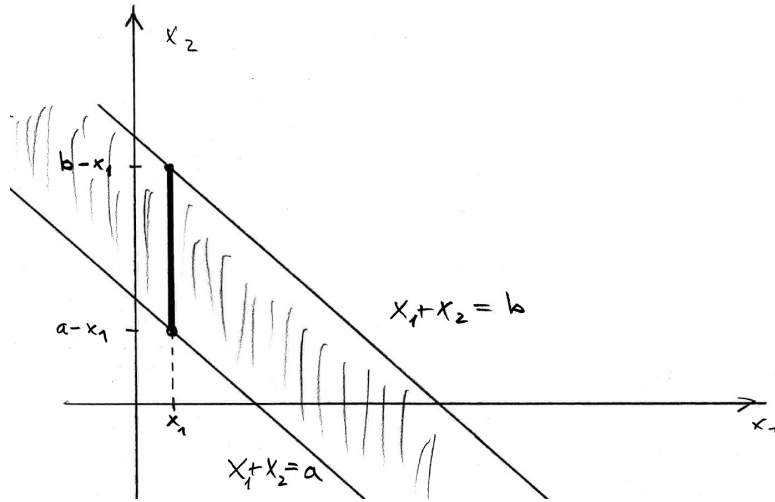
Esimerkiksi suurten lukujen laki " $\frac{1}{n}S_n \rightarrow a$ todennäköisyydellä 1" seuraa tästä heti.

Teoreeman 13.4 todistus. Tulkitaan ensin oletukset (13.17) jakauman $f(x)$ avulla; kaavan (13.15) mukaan nämä kertovat että

$$(13.19) \quad \int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 1, \quad \int_{-\infty}^{\infty} x f(x) dx = 0, \quad \int_{-\infty}^{\infty} x^2 f(x) dx = 1.$$

Seuraavaksi haetaan jakaumalle $\mathbb{P}(a \leq S_n < b)$ esitys funktion $f(x)$ avulla. Riippumattomuuden nojalla (MIKSI ?)

$$\mathbb{P}(a \leq X_1 + X_2 < b) = \int_{-\infty}^{\infty} f(x_1) \int_{a-x_1}^{b-x_1} f(x_2) dx_2 dx_1 = \int_{a \leq x_1+x_2 < b} f(x_1)f(x_2) dx_1 dx_2.$$

Yleisesti

$$\mathbb{P}(a \leq S_n < b) = \int_{a \leq x_1+x_2+\dots+x_n < b} f(x_1)f(x_2)\dots f(x_n) dx_1 dx_2 \dots dx_n$$

Tehdään tähän esitykseen muuttujan vaihto $x_1 + x_2 + \dots + x_k = y_k$ ja merkitään $x = y_n$, jolloin

$$\begin{aligned} \mathbb{P}(a \leq S_n < b) &= \int_a^b \int_{\mathbb{R}} \dots \int_{\mathbb{R}} f(x-y_{n-1})f(y_{n-1}-y_{n-2}) \dots f(y_2-y_1)f(y_1) dy_1 dy_2 \dots dy_{n-1} dx \\ &= \int_a^b (f * f * \dots * f)(x) dx \end{aligned}$$

missä konvoluutio on otettu $n - 1$ kertaa. Vielä yhdellä muuttujan vaihdolla

$$(13.20) \quad \mathbb{P}\left(a \leq \frac{S_n}{\sqrt{n}} < b\right) = \sqrt{n} \int_a^b (f * f * \dots * f)(\sqrt{n}x) dx.$$

Näin pääsemme käyttämään Fourier analyysiä. Koska $f \in L^1(\mathbb{R})$, Lauseen 9.3 mukaan

$(f * f * \dots * f)^\wedge(\xi) = [\widehat{f}(\xi)]^n$. Siten Lauseesta 9.7 saadaan kaikille $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$

$$(13.21) \quad \int_{\mathbb{R}} \left[\sqrt{n} (f * f * \dots * f)(\sqrt{n}x) \right] \widehat{g}(x) dx = \int_{\mathbb{R}} \left[\widehat{f} \left(\frac{\xi}{\sqrt{n}} \right) \right]^n g(\xi) d\xi.$$

Näiden lausekkeiden analysoimiseksi tarkastellaan eksponenttifunktion sarjakehitelmää,

$$e^{ix} = 1 + ix - \frac{x^2}{2} + x^2\varepsilon(x), \quad \text{missä } \varepsilon(x) \in L^\infty(\mathbb{R}) \text{ ja } \varepsilon(x) \rightarrow 0 \text{ kun } x \rightarrow 0.$$

Siten

$$\widehat{f} \left(\frac{\xi}{\sqrt{n}} \right) = \int_{\mathbb{R}} e^{-i\frac{\xi}{\sqrt{n}}x} f(x) dx = \int_{\mathbb{R}} \left[1 - \frac{i\xi x}{\sqrt{n}} - \frac{\xi^2 x^2}{2n} \left(1 - 2\varepsilon \left(\frac{\xi x}{\sqrt{n}} \right) \right) \right] f(x) dx,$$

mikä oletusten (13.19) mukaan antaa

$$\widehat{f} \left(\frac{\xi}{\sqrt{n}} \right) = 1 - 0 - \frac{\xi^2}{2n} (1 + \delta_n)$$

Tässä $\delta_n = -2 \int_{\mathbb{R}} x^2 \varepsilon \left(\frac{\xi x}{\sqrt{n}} \right) f(x) dx \rightarrow 0$ kun $n \rightarrow \infty$, dominoitun konvergenssin avulla [Muista: $\varepsilon(x) \in L^\infty(\mathbb{R})$].

Siispä jokaisella $\xi \in \mathbb{R}$,

$$\left[\widehat{f} \left(\frac{\xi}{\sqrt{n}} \right) \right]^n = \left[1 - \frac{\xi^2}{2n} (1 + \delta_n) \right]^n \rightarrow e^{-\frac{\xi^2}{2}} \quad \text{kun } n \rightarrow \infty.$$

Sijoitetaan tämä kaavaan (13.21); nyt $|\widehat{f}(\xi)| \leq \|f\|_{L^1} = 1$, ja taas dominoituun konvergenssiin sekä yhtälöön (9.11) ja Lauseeseen 9.7 vedoten,

$$\begin{aligned} \int_{\mathbb{R}} \left[\widehat{f} \left(\frac{\xi}{\sqrt{n}} \right) \right]^n g(\xi) d\xi &\rightarrow \int_{\mathbb{R}} e^{-\frac{\xi^2}{2}} g(\xi) d\xi = \int_{\mathbb{R}} \left[\frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{x^2}{2}} \right]^\wedge(\xi) g(\xi) d\xi \\ &= \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{\mathbb{R}} e^{-\frac{x^2}{2}} \widehat{g}(x) dx \end{aligned}$$

Olemme osoittaneet, että jokaisella $\phi \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$,

$$\int_{\mathbb{R}} \left[\sqrt{n} (f * f * \dots * f)(\sqrt{n}x) \right] \phi(x) dx \rightarrow \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{\mathbb{R}} e^{-\frac{x^2}{2}} \phi(x) dx$$

kun $n \rightarrow \infty$. Lopuksi, aivan kuten Weylin Lauseen ?? todistuksessa, arvioidaan karakteristista funktiota $\chi_{[a,b]}$ ylä- ja alapuolelta funktioilla $\phi_\varepsilon^\pm(x) \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$, niin että $\phi_\varepsilon^-(x) \leq \chi_{[a,b]}(x) \leq \phi_\varepsilon^+(x)$ ja yhtäsuuruus pätee molemmissa arvioissa, paitsi mahdollisesti kun $|x - a| < \varepsilon$ tai $|x - b| < \varepsilon$. Ja samalla tavalla kuten (??):ssä, saamme nyt

$$\mathbb{P}\left(a \leq \frac{S_n}{\sqrt{n}} < b\right) = \int_a^b \sqrt{n}(f * f * \dots * f)(\sqrt{n}x) dx \rightarrow \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_a^b e^{-\frac{x^2}{2}} dx.$$

Keskeinen raja-arvolause on näin todistettu. \square

HUOM: Kaavan (13.15) mukaan, jos satunnaismuuttujalla X jakauma (13.13) silloin

$$\widehat{f}(\xi) = \int_{-\infty}^{\infty} e^{-i\xi x} f(x) dx = \mathbb{E}(e^{-i\xi X}).$$

Niinpä yleisillä satunnaismuuttujilla (joilla ei jatkuvaa jakaumaa), keskeinen raja-arvolause tehdäänkin käyttäen funktiota $\mathbb{E}(e^{-i\xi X})$! Päättelyn pääpiirteet ovat seuraavat:

Ensinnäkin riippumattomuuden vuoksi

$$\mathbb{E}(e^{-i\xi S_n}) = \mathbb{E}(e^{-i\xi X_1})\mathbb{E}(e^{-i\xi X_2}) \dots \mathbb{E}(e^{-i\xi X_n}) = \left[\mathbb{E}(e^{-i\xi X})\right]^n,$$

missä viimeinen yhtäsuuruus saadaan siitä, että X_j :t ovat samoin jakautuneita. Kun tämä yhdistetään Fubinin lauseeseen, saadaan

$$\mathbb{E}(\widehat{g} \circ S_n) = \int_{-\infty}^{\infty} g(\xi) \mathbb{E}(e^{-i\xi S_n}) d\xi = \int_{-\infty}^{\infty} g(\xi) \left[\mathbb{E}(e^{-i\xi X})\right]^n d\xi, \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}).$$

Kuten jatkuvien jakaumienkin tilanteessa, saamme nyt

$$\mathbb{E}(\widehat{g} \circ S_n) \rightarrow \int_{\mathbb{R}} e^{-\frac{\xi^2}{2}} g(\xi) d\xi = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int_{\mathbb{R}} e^{-\frac{x^2}{2}} \widehat{g}(x) dx.$$

Kun vielä arvioidaan karakteristista funktiota $\chi_{[a,b]}$ ylä- ja alapuolelta funktioilla $\phi_\varepsilon^\pm(x) \in \mathcal{S}(\mathbb{R})$, saadaan keskeiselle raja-arvolauseelle todistus kaikkien riippumattomien, (13.17):lla normalisoitujen ja samoin jakautuneiden satunnaismuuttujien tapauksessa.

XIII.3. Differentiaaliyhtälön perusratkaisu. Kuten jo kurssin alkuosassa oli puhetta, Fourier muunnos muuntaa vakiokertoimiset differentiaalioperaattorit polynomilla kertomiseksi. Tämä antaa yleiset ja tehokkaat menetelmät yhtälöiden ratkaisemiseksi; käydään seuraavassa läpi vain muutama perusidea tai lähtökohta tästä teemasta.

Vakiokertoimisella lineaarisella differentiaaliyhtälöllä tarkoitetaan yhtälöä

$$(13.22) \quad \sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \partial^\alpha u = f,$$

missä f on annettu funktio (tai distribuutio) ja funktio (tai distribuutio) u on etsitty yhtälön ratkaisu; luvut a_α , $\alpha \in \mathbb{N}^d$, ovat vakioita. Tyypillisiä esimerkkejä ovat Laplace yhtälö

$$\Delta u = 0 \quad \text{eli} \quad \left(\partial_{x_1}^2 + \partial_{x_2}^2 + \cdots + \partial_{x_d}^2 \right) u = 0,$$

tai aikaisemmissa luvuissa tarkastellut lämpöyhtälö $\partial_t u = \Delta u$ ja aaltoyhtälö $\partial_t^2 u = \Delta u$.

Yhtälön (13.22) voi kirjoittaa muodossa

$$P(\partial)u = f, \quad \text{missä } P(\xi) := \sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \xi^\alpha$$

on d :n muuttujan polynomi. Etsitään myös ratkaisua mahdollisimman yleisellä f . Jos otetaan Fourier muunnos, saadaan $P(i\xi)\hat{u} = \hat{f}$. Halutaan nyt ratkaista u : Jos löytyisi (distribuutio) E , jolle

$$(13.23) \quad P(i\xi)\hat{E} = 1$$

silloin ehdosta $\hat{u} = \hat{E}\hat{f}$ voitaisiin ratkaisu u (ainakin formaalisti) määrätä. Distribuutio E on kuitenkin mukavin määritellä ilman Fourier muunnosta; koska $\hat{\delta}_0 = 1$, vaatimus (13.23) on yhtäpitävää ehdon $P(\partial)E = \delta_0$ kanssa.

MÄÄRITELMÄ 13.5. *Olkoon $P(\partial) = \sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \partial^\alpha$ vakiokertoiminen lineaarinen differentiaalioperaattori. Distribuutio E on operaattorin $P(\partial)$ perusratkaisu ("fundamental solution"), mikäli*

$$P(\partial)E = \delta_0.$$

Tarkastellaan ensin muutamia esimerkkejä perusratkaisuista $E \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$.

ESIMERKKI 13.6. (i) Laplace operaattorille $P(\partial) := \Delta$ on $P(i\xi) = -\sum_{j=1}^d \xi_j^2 = -|\xi|^2$. Jos $d > 2$, voimme hyödyntää (HT 12/Tehtävää 5), jonka mukaan

$$f(x) = \frac{1}{|x|^{d-2}} \Rightarrow \widehat{f}(\xi) = c_d^{-1} \frac{1}{|\xi|^2}$$

sopivalla vakiolla c_d . Vakion c_d arvon voi laskea samaan tapaan kuin alla kohdassa (ii). Lokaalisti integroituvana ja äärettömyydessä rajoitettuna funktiona $E := -\frac{c_d}{|x|^{d-2}} \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, ja sen (distributio)derivaatoille

$$(\Delta E)^\wedge(\xi) = -|\xi|^2 \widehat{E} = |\xi|^2 \frac{1}{|\xi|^2} = 1 = \widehat{\delta}_0.$$

Siis $\Delta E = \delta_0$, ja E on Laplace yhtälön perusratkaisu.

(ii) Kun $d = 2$, y.o. konsti ei toimi; väitämme, että tasossa Laplace yhtälön perusratkaisu on $E(x) := \frac{1}{2\pi} \log|x|$. Osoitetaan tämä suoraan laskulla: Olkoon $f(x) = \log|x|$. Koska $f(x)$ lokaalisti integroituva ja $\Delta f = 0$ joukossa $\mathbb{R}^2 \setminus \{0\}$, jokaisella $g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^2)$

$$\begin{aligned} \langle \Delta f, g \rangle &= \langle f, \Delta g \rangle = \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{|x| > \varepsilon} f(x) \Delta g(x) - \Delta f(x) g(x) dx \\ &= \lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{|x| > \varepsilon} \operatorname{div} [f(x) \nabla g(x) - \nabla f(x) g(x)] dx. \end{aligned}$$

Viimeiseen termiin sovelletaan divergenssilauseetta ja päästään haluttuun tulokseen

$$\langle \Delta f, g \rangle = -\lim_{\varepsilon \rightarrow 0} \int_{|x|=\varepsilon} (f(x) \nabla g(x) - g(x) \nabla f(x)) \cdot \frac{x}{|x|} ds = 2\pi g(0), \quad g \in \mathcal{S}(\mathbb{R}^2),$$

sillä $\nabla f(x) = \frac{x}{|x|^2}$ ja $\int_{|x|=\varepsilon} |\log|x|| |\nabla g(x)| ds = \mathcal{O}(\varepsilon \log \varepsilon) \rightarrow 0$ kun $\varepsilon \rightarrow 0$.

(iii) Vastaavalla päättelyllä kuin kohdassa (ii) osoitetaan esim. että $(\partial_t - \Delta)E = \delta_0$, kun

$$E(x, t) = \begin{cases} \frac{1}{(4\pi t)^{d/2}} e^{-|x|^2/4t}, & t > 0, \\ 0, & t \leq 0. \end{cases} \quad \text{ja}$$

KYSYMYS: Onko jokaisella operaattorilla $P(\partial)$ perusratkaisua $E \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$?

Formaalisti (13.23):sta saadaan

$$\widehat{E} = \frac{1}{P(i\xi)},$$

mutta pulma on tietysti, voiko suurelle $1/P(i\xi)$ aina antaa tulkinnan, joka tekisi siitä $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$:n alkion - muistammehan osaluvusta XII.5, että jos $d = 1$ ja $P(\xi) = \xi$, silloin $1/P(i\xi)$:lle tarvittiin tulkinta pääarvointegraalina,

$$p.v. \frac{1}{i\xi} = \frac{1}{2} \mathcal{F} \left(\frac{x}{|x|} \right) (\xi) \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}).$$

[TARKISTA: Jos $T := p.v. \frac{1}{i\xi}$, osoita että tosiaan $i\xi T = 1$, avaruuden $\mathcal{S}'(\mathbb{R})$ alkioina.]

Yleiseen tilanteeseen antaa vastauksen kuuluisa Ehrenpreis - Malgrangen lause: perusratkaisu löytyy jokaiselle lineaariselle vakiokertoimiselle operaattorille. Ehrenpreis ja Malgrange esittivät konstruktionsa avaruudessa $E \in \mathcal{D}'(\mathbb{R}^d) \equiv C_c^\infty(\mathbb{R}^d)'$ [Tässä kompaktikantajaisten C^∞ -funktioiden avaruudelle on annettu sopiva topologia].

Distribuutioavaruuksista $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ on pienempi, so. $\mathcal{S}'(\mathbb{R}^d) \subset \mathcal{D}'(\mathbb{R}^d)$. Yleensä oppikirjoissa Ehrenpreis - Malgrangen lause esitetään alkuperäisessä muodossaan, ks. esimerkiksi [Rudin, Functional Analysis]. Lisävaivalla voi kuitenkin osoittaa, että aina löytyy perusratkaisu $E \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$, ks. [Hörmander, Arkiv för Matematik 53 (1958), ss. 555 - 568].

Kun perusratkaisu E on käytössä, vakiokertoiminen yhtälö $\sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \partial^\alpha u = f$ ratkeaa varsin yleisissä tilanteissa; riittää että f on kompaktikantajainen funktio/distribuutio. Tätä varten tarvitaan ensin

LEMMA 13.7. *Olkoot $R \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ ja $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$, vrt. Määritelmä 12.17. Silloin*

$$\partial^\alpha (R * T) = (\partial^\alpha R) * T = R * (\partial^\alpha T) \quad \forall \alpha \in \mathbb{N}^d.$$

Todistus. Identiteetit voi todistaa suoraan käyttäen distribuutioderivaattojen määritelmää, ks. [Rudin, Functional Analysis]. Helpoiten todistus sujuu kuitenkin Fourierpuolella: Koska (12.19):n mukaan

$$\mathcal{F}[\partial^\alpha(R * T)] = (i\xi)^\alpha \mathcal{F}[R * T] = \widehat{T}(\xi) [(i\xi)^\alpha \widehat{R}] = [(i\xi)^\alpha \widehat{T}(\xi)] \widehat{R}$$

ja $\partial^\alpha T$ on kompaktikantajainen jokaisella $T \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$ (MIKSI ?), distribuutioiden konvoluution eli Määritelmän 12.21 nojalla väite seuraa ottamalla käänteinen Fourier muunnos. \square

SEURAUS 13.8. Jos $E \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$ on operaattorin $P(\partial) := \sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \partial^\alpha$ perusratkaisu, ja jos $f \in \mathcal{E}'(\mathbb{R}^d)$, silloin

$$u := E * f \in \mathcal{S}'(\mathbb{R}^d)$$

ratkaisee differentiaaliyhtälön $\sum_{|\alpha| \leq m} a_\alpha \partial^\alpha u = f$.

Todistus. Edellisen lauseen mukaan $P(\partial)(E * f) = (P(\partial)E) * f = \delta_0 * f = f$. \square

HUOM: Sopivissa tilanteissa, kuten Esimerkin 13.6 Laplace yhtälön tapauksessa jossa perusratkaisu tunnetaan eksplisiittisesti, pystyy kompaktikantajaisuudenkin ehtoa usein vielä lieventämään.

LOPPU

APPENDIX

Oletamme tunnetuksi mittateorian perusteet, siinä laajuudessa kuin ne on esitetty kurssilla "Mitta ja Integraali". Lisäksi tarvitsemme muutamia asioita mm. kurssilta "Reaalianalyysi I".

Alla esitetään tarvittavista Reaalianalyysin kurssin asioista lyhyt yhteenveto; tarkemmat yksityiskohdat ja todistukset sekä selitystä yhteyksistä muihin matematiikan kysymyksiin löytyy esim. Ilkka Holopaisen luentomuistiinpanoista "Reaalianalyysi I". Holopaisen muistiinpanoihin [H] löytyy linkki tämän kurssin kotisivulta.

Vastaavat tarvittavat mittateorian ja reaalianalyysin tiedot on esitetty esimerkiksi myös etusivulla mainitussa W. Rudin kirjassa "Real and Complex Analysis".

A.1. L^p -AVARUUDET

Olkoon (X, σ, μ) mitta-avaruus; tällä kurssilla yleensä joko $X = [-\pi, \pi]$ ja $d\mu = dx/(2\pi)$, eli μ on Lebesguen mitta jaettuna 2π :llä, tai sitten $X = \mathbb{R}^d$ (dimensio $d \geq 1$) ja μ on Lebesguen mitta \mathbb{R}^d :llä. Kun f mitallinen funktio, merkitään

$$\|f\|_{L^p(\mu)} = \|f\|_p = \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p}.$$

Samaistetaan funktiot f ja g , jos μ -melkein kaikkialla $f(x) = g(x)$; silloin $\|f\|_{L^p(\mu)} = 0$ jos ja vain jos $f = 0$.

A.1.1. Hölderin ja Minkowskin epäyhtälöt. Kun $1 \leq p < \infty$, $\|f\|_{L^p(\mu)}$ toteuttaa Minkowskin epäyhtälön [H, Lause 1.39],

$$(A.1.1) \quad \|f + g\|_{L^p(\mu)} \leq \|f\|_{L^p(\mu)} + \|g\|_{L^p(\mu)}.$$

Lisäksi $\|af\|_{L^p(\mu)} = |a|\|f\|_{L^p(\mu)}$ vakioilla a . Siis yo. samaistuksella, $\|f\|_{L^p(\mu)}$ on normi avaruudessa

$$L^p(X) = \{f : X \rightarrow \mathbb{C} \text{ mitallinen, } \|f\|_{L^p(\mu)} < \infty\}.$$

Avaruus $L^p(X)$ on täydellinen norminsa suhteen, eli $L^p(X)$ on Banach avaruus [H, Lause 1.45].

L^p -avaruuksien keskeinen työkalu on Hölderin epäyhtälö [H, Lause 1.35]: jos

$$1 < p < \infty, \quad \frac{1}{p} + \frac{1}{q} = 1,$$

ja $f \in L^p(X)$, $g \in L^q(X)$, silloin

$$(A.1.2) \quad \int_X |f g| d\mu \leq \left(\int_X |f|^p d\mu \right)^{1/p} \left(\int_X |g|^q d\mu \right)^{1/q}$$

Kun $p = \infty$, avaruus $L^\infty(X)$ koostuu funktiosta f , jotka ovat rajoitettuja nollamittaisen joukon ulkopuolella [eli funktioista, jotka ovat rajoitettuja modulo yo. samaistus: " $f \simeq g$ jos μ -melkein kaikkialla $f(x) = g(x)$ "].

Avaruuden $L^\infty(X)$ normiksi otetaan funktion *oleellinen supremum*,

$$\|f\|_{L^\infty} := \operatorname{ess\,sup}_{x \in X} |f(x)| = \inf \{ M : \text{osajoukko } \{x \in X, |f(x)| > M\} \text{ on nollamittainen} \}$$

Yo. samaistuksella $\|f\|_{L^\infty}$ on normi, ja L^∞ varustettuna tällä normilla on täydellinen [H, Lause 1.45].

Käytämme myös merkintää $\|f\|_{L^p} = \|f\|_p$, kun $1 \leq p \leq \infty$.

A.1.2. Konvoluutio \mathbb{R}^d :ssä. Jos $f, g \in L^1(\mathbb{R}^d)$, funktioiden konvoluutio $h := f * g$ määritellään kaavalla

$$(A.1.3) \quad h(x) = \int_{\mathbb{R}^d} f(x-y) g(y) dy.$$

Fubinin lauseen avulla voidaan osoittaa [H, Lause 2.17], että melkein kaikilla $x \in \mathbb{R}^d$ pätee $\int_{\mathbb{R}^d} |f(x-y)| |g(y)| dy < \infty$; erityisesti kaavan (A.1.3) integraali on olemassa melkein kaikilla $x \in \mathbb{R}^d$.

Fubinin lause taas on todistettu Mitta- ja integraali -kurssilla, vrt I. Holopaisen luentomuistiinpanot tuolta kurssilta, s. 68. [<http://www.helsinki.fi/~iholopai/MitInt02.pdf>].

Muista konvoluution perusominaisuuksista mainittakoon tässä arvio

$$(A.1.4) \quad \|f * g\|_{L^1(\mathbb{R}^d)} \leq \|f\|_{L^1(\mathbb{R}^d)} \|g\|_{L^1(\mathbb{R}^d)}$$

Konvoluutio tekee mahdolliseksi L^p -funktioiden approksimoinnin C^∞ -funktioilla: Olkoon

$$K \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d),$$

eli K äärettömästi derivoituva kompaktikantainen funktio [Funktioiden $K \in C_c^\infty(\mathbb{R}^d)$ konstruointi : kts. [H], s. 30.]. Tällöin konvoluutiota $K * f$ on helppo derivoida ja saadaan ([H], Lause 2.26)

$$(A.1.5) \quad K * f \in C^\infty(\mathbb{R}^d) \quad \text{kaikilla } f \in L^p(\mathbb{R}^d), \quad 1 \leq p \leq \infty.$$

Ja kun merkitään $K_t(x) = \frac{1}{t^d} K(\frac{x}{t})$, silloin ([H], Lause 2.34)

$$(A.1.6) \quad \|K_t * f - f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \rightarrow 0, \quad \text{kaikilla } f \in L^p(\mathbb{R}^d), \quad 1 \leq p < \infty.$$

[Tämä seuraa myös kurssin tuloksista: (HT 7/Teht. 1) ja (HT 5/Teht. 4) \Rightarrow (A.1.6).]

Samaan aihepiiriin kuuluu [H, Lause 2.29]:

LAUSE A.1.1. *Jokaiselle $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p < \infty$, pätee*

$$(A.1.7) \quad \lim_{h \rightarrow 0} \int_{\mathbb{R}^d} |f(x+h) - f(x)|^p dx = 0.$$

Konvoluutiolla ja Fourier-muunnoksella on läheinen yhteys, jota selvitetään ja hyödynnetään kurssin jälkimmäisellä puoliskolla.

A.1.3. Absoluuttinen jatkuvuus. Funktio $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C}$ on *absoluuttisesti jatkuva*, jos jokaista $\varepsilon > 0$ kohti on $\delta > 0$, niin että

$$\sum_{j=1}^k |f(x_j) - f(y_j)| < \varepsilon$$

aina kun $(x_j, y_j) \subset [a, b]$, $j = 1, \dots, k$, ovat sellaisia erillisiä välejä että $\sum_{j=1}^k |y_j - x_j| < \delta$. Kurssin kannalta keskeinen on seuraava abs. jatkuvuuden karakterisointi [H, Lause 3.78].

LAUSE A.1.2. Jos $f : [a, b] \rightarrow \mathbb{C}$, seuraavat ehdot yhtäpitäviä.

1. f absoluuttisesti jatkuva.

2. Derivaatta $f'(x)$ olemassa m.k. $x \in [a, b]$, $f' \in L^1(a, b)$ ja

$$f(x) = f(a) + \int_a^x f'(t) dt, \quad x \in [a, b].$$

3. On olemassa $g \in L^1(a, b)$ s.e.

$$f(x) = f(a) + \int_a^x g(t) dt, \quad x \in [a, b].$$

Lauseen nojalla voimme käyttää vaikkapa osittaisintegrointia, kun f on absoluuttisesti jatkuva. Eli jos esimerkiksi $g \in C^1(a, b)$, pätee

$$(A.1.8) \quad \int_a^b g'(t) f(t) dt = f(b)g(b) - f(a)g(a) - \int_a^b f'(t) g(t) dt,$$

missä $f'(t)g(t) \in L^1(a, b)$ ja integraalit siis hyvin määriteltyjä.

A.1.4. Pisteittäinen konvergenssi. Tarvitsemme muutamia tuloksia pistettäisestä konvergenssista L^p -funktioiden konvoluutioaprosimaatioissa. Seuraava tulos seuraa yleisistä L^p -periaatteista, mutta esitämme sen tämän kurssin tarvitsemassa muodossa.

LAUSE A.1.3. Jos $\{K_t\}_{t>0}$ on hyvä perhe \mathbb{R}^d :n ytimiä (vrt. Määritelmä 3.5) ja $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$, $1 \leq p < \infty$, silloin löytyy jono $\{t_j\}$, jolle $t_j \rightarrow 0$ kun $j \rightarrow \infty$ ja

$$(K_{t_j} * f)(x) \rightarrow f(x) \quad \text{melkein kaikilla } x \in \mathbb{R}^d, \quad \text{kun } j \rightarrow \infty.$$

Todistus. (Vrt. [H], Lauseen 1.43 todistus) Koska $\|K_t * f - f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \rightarrow 0$ kun $t \rightarrow 0$, voimme valita vähenevän jonon lukuja $t_j > 0$ niin että $\|K_{t_j} * f - f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \leq 2^{-j}$ kun $0 < t < t_j$, $j = 1, 2, \dots$

Silloin Minkowskin epäyhtälön mukaan $\|K_{t_{j+1}} * f - K_{t_j} * f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \leq 2^{-j}$, $j = 1, 2, \dots$ ja samoin

$$\left\| \sum_{j=1}^{\infty} K_{t_{j+1}} * f - K_{t_j} * f \right\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \leq \sum_{j=1}^{\infty} \|K_{t_{j+1}} * f - K_{t_j} * f\|_{L^p(\mathbb{R}^d)} \leq \sum_{j=1}^{\infty} 2^{-j} = 1.$$

Niinpä $\sum_{j=1}^{\infty} |K_{t_{j+1}} * f - K_{t_j} * f| < \infty$ melkein kaikilla $x \in \mathbb{R}^d$ joten

$$\lim_{n \rightarrow \infty} K_{t_n} * f = \lim_{n \rightarrow \infty} \sum_{j=1}^{n-1} (K_{t_{j+1}} * f - K_{t_j} * f) + K_{t_1} * f$$

suppenee m. k. $x \in \mathbb{R}^d$. Koska sarja suppenee myös L^p -normissa, näemme että raja-arvo $\lim_{n \rightarrow \infty} K_{t_n} * f = f(x)$ m.k. $x \in \mathbb{R}^d$. \square

Huomaa, että riittävän säännöllisille hyvillä perheille $\{K_t\}_{t>0}$ pätee kyllä

$$(A.1.9) \quad (K_t * f)(x) \rightarrow f(x) \quad \text{melkein kaikilla } x \in \mathbb{R}^d, \text{ kun } t \rightarrow 0,$$

aina kun $f \in L^p(\mathbb{R}^d)$ ja $1 \leq p \leq \infty$. Tämän todistaminen vaatii kuitenkin lisätarkasteluja Reaalianalyysistä, ja erityisesti nk. Hardy-Littlewoodin maksimaalifunktion hyödyntämistä, kts. esimerkiksi [Garfakos, Corollary 2.1.17]. Toisaalta (A.1.9) ei toimi kaikille hyvillä perheille.

A.2. BANACH AVARUUKSISTA JA LINEAARISISTA OPERAATTOREISTA

Banach avaruuksien teoriaa ja funktionaalianalyysiä yleensäkin voi käyttää Fourier analyysissä monella eri tavalla ja monessa eri tilanteessa. Kerrataan tähän kuitenkin vain muutama aivan perusasia.

Jos vektoriavaruuksessa E on annettu normi $\|x\|$ ja jos E on k.o. normin antamassa metriikassa täydellinen, E :tä kutsutaan Banach avaruudeksi. Tällä kurssilla Banach avaruuksista tarvitaan lähinnä erilaisia L^p -avaruuksia sekä jatkuvien funktioiden muodostamia avaruuksia, kuten avaruus

$$C_0(\mathbb{R}^d) := \{f : \mathbb{R}^d \rightarrow \mathbb{C} \text{ jatkuva, ja } f(y) \rightarrow 0 \text{ kun } |y| \rightarrow \infty\}$$

varustettuna sup-normilla $\|f\|_{\infty} = \sup_{y \in \mathbb{R}^d} |f(y)|$.

Tarvitsemme myös muutaman peruskäsitteen lineaarisista operaattoreista $T : E \rightarrow F$, kun E, F Banach avaruuksia.

LAUSE A.2.1. Jos E ja F normiavaruuksia ja $T : E \rightarrow F$ lineaarinen,

$$(A.2.1) \quad T \text{ jatkuva} \Leftrightarrow \|T\| := \sup\{\|Tx\| : \|x\| \leq 1\} < \infty$$

Todistus. ” \Rightarrow ” Jos T jatkuva origossa, $\|Ty\| \leq 1$ kun $\|y\| \leq \delta$. Siis $\|x\| \leq 1 \Rightarrow \|Tx\| = \frac{1}{\delta}\|T(\delta x)\| \leq \frac{1}{\delta}$, josta saamme $\|T\| \leq \frac{1}{\delta}$.

” \Leftarrow ” Jos $x \neq 0$, $\|Tx\| = \|T(\frac{x}{\|x\|})\| \|x\| \leq \|T\| \|x\|$. Niinpä $\|Tx - Tx_0\| = \|T(x - x_0)\| \leq \|T\| \|x - x_0\| \rightarrow 0$ kun $x \rightarrow x_0$ E :n normitopologiassa. \square

Ehdossa (A.2.1) määriteltyä suuretta kutsutaan lineaarisen operaattorin T normiksi (ja $\|T\|$ on tosiaan normi jatkuvien lineaarikuvausten avaruudessa).

MÄÄRITELMÄ A.2.2. Olkoot E, F normiavaruuksia ja $T : E \rightarrow F$ lineaarinen bijektio. Sanomme, että T on **isomorfismi** jos on olemassa sellaiset vakiot $\alpha, \beta > 0$, että

$$(A.2.2) \quad \alpha\|x\| \leq \|Tx\| \leq \beta\|x\| \quad \text{kaikilla } x \in E.$$

Kuten Lauseesta A.2.1 nähdään, jokainen lineaarinen isomorfismi on homeomorfismi $E \rightarrow F$; myös käänteinen pätee. Koska isomorfismi säilyttää Cauchy jonot, täydellisyys säilyy lineaarisissa isomorfismeissa.

LAUSE A.2.3. Olkoot E ja F normiavaruuksia sekä $T : E \rightarrow F$ lineaarinen isomorfismi. Silloin E on täydellinen jos ja vain jos F on täydellinen.